

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

**TILINTARKASTUSKERTOMUKSEN KEHITTÄMINEN –
KOROSTUUKO TARKASTUSVALIOKUNTIEN ROOLI?**

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2012
Ohjaaja: Lili Kihn

Kaisa Pietikäinen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	PIETIKÄINEN, KAISA
Tutkielman nimi:	Tilintarkastuskertomuksen kehittäminen – korostuuko tarkastusvaliokuntien rooli?
Pro gradu -tutkielma:	85 sivua, 5 liitesivua
Aika:	Toukokuu 2012
Avainsanat:	tilintarkastuskertomus, corporate governance, tarkastusvaliokunta, informaatiokuilu, odotuskuilu

---

Tilintarkastuskertomuksen kehittäminen on useiden merkittävien kansainvälisten tahojen kiinnostuksen kohteena tällä hetkellä. Tilintarkastuskertomuksen uudistamisella pyritään lisäämään tilintarkastuksen arvoa ja kaventamaan tilintarkastukseen liittyviä ongelmia kuten odotus- ja informaatiokuilua. Kehityspyrkimysten taustalla on huoli siitä, että nykymuotoinen tilintarkastuskertomus ei ole kovin informatiivinen eikä tuota lisäarvoa. Kansainvälisen tilintarkastajaliiton (IFAC) alainen toimielin IAASB aloitti toukokuussa 2011 projektin, joka tähtää tilintarkastajan raportoinnin laaja-alaiseen uudistamiseen. IAASB julkaisi tällöin konsultaatiopaperin, joka sisältää viisi vaihtoehtoista tapaa muutoksen toteuttamiseen. Tämä tutkimus käsittelee näistä yhtä, corporate governance -raportointimallia, joka sai vahvaa kannatusta useilta eri tahoilta.

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, mitä positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia IAASB:n esittämän corporate governance -raportointimallin käyttöönotolla olisi. Lisäksi tarkoitus oli tutkia, olisiko mallilla vaikutuksia informaatio- ja odotuskuilun kaventamiseen. Tutkimuksen teoreettinen osuus koostuu tilintarkastusalaa ja tarkastusvaliokuntia säätelevästä normipohjasta sekä aiemmista odotus- ja informaatiokuilua käsittelevistä tutkimuksista. Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, jonka tieteenfilosofinen tausta on hermeneutiikassa. Empiirinen aineisto muodostuu asiantuntijatahojen lausunnoista, joita analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Teoriaohjaava analyysi ei nouse suoraan teoriasta eikä siten pohjautu teoriaan, mutta siinä kuitenkin on teoreettisia kytkentöjä.

Empiiristä aineistoa analysoimalla havaittiin kolmenlaisia corporate governance -raportointimallin käyttöönottoa koskevia vaikutuksia: raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyviä vaikutuksia, taloudellista informaatiota koskevia vaikutuksia sekä yhteiskunnallisia ja lainsäädännöllisiä vaikutuksia. Merkittävimmät mallin hyödyt olisivat tilintarkastuksen arvon ja laadun parantuminen sekä odotus- ja informaatiokuilun kaventuminen. Suurimmat haasteet puolestaan johtuvat eri maiden välisistä corporate governance -viitekehysten eroista. Raportointimallin laaja hyväksyminen ja käyttöönotto vaatisi yhteistyötä useilta eri lainsäätäjiltä ja standardien asettajilta. Tämä olisi aikaa vievä ja työläs prosessi globaalissa mittakaavassa. Lisäksi olisi huomioitava myös eri kokoiset yritykset. Raportointimallin soveltaminen pienissä ja keskisuurissa yrityksissä ei välttämättä olisi tarkoituksenmukaista. Tilintarkastajan raportointia kehitettäessä olisi syytä tarkastella vaikutuksia kokonaisvaltaisesti ja punnita ne tarkoin. Hyötyjen tulisi olla kustannuksia suuremmat.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 AIHEALUEEN ESITTELY JA MERKITYS	1
1.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA RAJAUKSET	5
1.3 TUTKIMUKSEN LUOKITTELU JA TUTKIMUSMETODIT	7
1.4 AVAINKÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY	10
1.5 TUTKIMUKSEN KULKU	11
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	12
2.1 TILINTARKASTUSALAN SÄÄNTELY	12
2.1.1 Kansallinen sääntely	12
2.1.2 Tilintarkastussääntely Euroopassa.....	14
2.1.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit	17
2.1.3.1 ISA-standardit.....	17
2.1.3.2 ISA-standardien rooli nyt ja tulevaisuudessa	21
2.1.3.3 ISA-standardien hyväksymisen seuraukset	23
2.2 TARKASTUSVALIOKUNNAT OSANA CORPORATE GOVERNANCEA.....	24
2.2.1 Corporate governancen merkitys.....	24
2.2.2 Tarkastusvaliokuntien rooli	27
2.3 TILINTARKASTAJAN RAPORTOINTI	32
2.3.1 Tilintarkastajan raportointivelvollisuus.....	32
2.3.2 Tilintarkastuskertomus	33
2.3.3 Odotuskuilu	36
2.3.4 Informaatiokuilu	41
2.4 YHTEENVETO.....	43
3 EMPIIRINEN AINEISTO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	46
3.1 SISÄLLÖNANALYYSI TUTKIMUSMETODINA	46
3.2 AINEISTON KERUU JA KUVAILU.....	49
3.3 NÄKEMYKSIÄ CORPORATE GOVERNANCE -RAPORTOINTIMALLISTA	50
3.3.1 Corporate governance -mallin hyödyt	51
3.3.2 Corporate governance -mallin haasteet	56
3.4 YHTEENVETO TULOXSISTA	62
3.4.1 Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyvät hyödyt ja haasteet.....	64
3.4.2 Taloudellista informaatiota koskevat hyödyt ja haasteet.....	66
3.4.3 Yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset hyödyt ja haasteet.....	69

4 LOPUKSI	74
4.1 KESKEISIMMÄT TUTKIMUSTULOKSET	74
4.2 TUTKIMUKSEN LAADUN ARVIOINTIA	79
4.3 JATKOTUTKIMUSMAHDOLLISUUDET	80
LÄHDELUETTELO	81
LIITTEET	86
LIITE 1: TILINTARKASTUSKERTOMUSMALLI.....	86
LIITE 2: TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄ	88

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely ja merkitys

Uskottavan ja korkealaatuisen taloudellisen informaation merkitys on korostunut niin nykyajan yhä globaalimman ja monimutkaisemman liiketoimintaympäristön kuin finanssikriisin sekasortoisten tapahtumien vuoksi. Toimintaympäristö ja viimeaikaiset tapahtumat ovat lisänneet kysyntää täydentävästä ja entistä olennaisemmasta informaatiosta sekä yhtiöistä että prosesseista, jotka tukevat niiden taloudellisen raportoinnin laatua. Sijoittajat ja muut sidosryhmät yrittävät vähentää päätöksiinsä liittyvää epävarmuutta tavoittelemalla luotettavaa ja heille olennaista informaatiota. (IAASB 2011) Tilintarkastuskertomus on merkittävä informaatiolähde sijoittajille, sillä se kertoo, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

Tutkimus käsittelee tilintarkastajan raportoinnin kehittämistä. Euroopan komissio julkaisi lokakuussa 2010 vihreän kirjan¹: ”Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset”, joka käynnisti Euroopan laajuisen keskustelun tilintarkastuksen roolista finanssikriisissä. Komissio sai lähes 700 lausuntoa vihreästä kirjasta pääosin eurooppalaisilta tilintarkastusalan järjestöiltä ja ammattihenkilöiltä (Humphrey, Kausar, Loft & Woods 2011, 432). Heti finanssikriisin jälkeen niin Euroopassa kuin muuallakin toteutetuilla toimenpiteillä pyrittiin vastaamaan kiireelliseen tarpeeseen vakauttaa rahoitusjärjestelmää. Pankkien, hedgerahastojen, luokituslaitosten, valvontaviranomaisten ja keskuspankkien merkitystä vakauttamisen vahvistamisessa on komission mukaan tutkittu ja analysoitu usein hyvinkin perusteellisesti. Komissio pitää tärkeänä, että jatkossa keskityttäisiin myös tilintarkastuksen kehittämiseen ja taloudellisen vakauden vahvistamiseen sen avulla. (Vihreä kirja 2010, 3)

Komissio kiinnitti vihreässä kirjassa huomiota muun muassa siihen, että nykymuotoinen tilintarkastuskertomus ei ole riittävän informatiivinen eikä tuota lisäarvoa. Vuoden 2008 finanssikriisi on aiheuttanut paineita luoda tilintarkastuskertomuksesta entistä laaduk-

---

¹ Vihreät kirjat ovat julkisia asiakirjoja, joiden tarkoitus on kannustaa keskustelemaan esitellyistä aiheista Eurooppa-tasolla. Komissio kutsuu tällä tavoin olennaisia tahoja osallistumaan konsultaatioprosessiin ja esittelemään omia näkemyksiään asiakirjan sisältämistä ehdotuksista. Vihreät kirjat saattavat saada aikaan lainsäädännöllisiä edistysaskelia, jotka luonnostellaan valkoisissa kirjoissa.

kaampi ja informatiivisempi. Vihreä kirja oli yksi International Auditing and Assurance Standards Boardin (IAASB) toukokuussa 2011 julkaiseman konsultaatiopaperin *Enhancing the Value of Auditor reporting: Exploring Options for Change* taustalla vaikuttaneista tekijöistä. IAASB on The International Federation of Accountantsin (IFAC) alainen toimielin, joka laatii muun muassa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. IFAC on kansainvälinen tilintarkastajien ja taloushallinnon järjestöjen maailmanlaajuinen organisaatio.² Tutkimus pohjautuu IAASB:n konsultaatiopaperiin, jossa esitellään viisi vaihtoehtoista tapaa tilintarkastajan raportoinnin kehittämiseen.

Kehittämisen tavoitteena on tilintarkastajan raportoinnin laadun, olennaisuuden sekä arvon lisääminen kaventamalla informaatio- ja odotuskuilua (*information and expectation gap*) sekä parantamalla tilintarkastajien ja taloudellisen informaation käyttäjien välistä vuorovaikutusta (*communicative value*). Informaatiokuilulla tarkoitetaan sitä, että taloudellisen informaation käyttäjillä ei ole heidän mielestään tarpeeksi tietoa päätöksentekoon. Odotuskuilu viittaa siihen, että taloudellisen informaation käyttäjien odotukset tilintarkastajasta ja tilintarkastuksesta eroavat siitä, mitä tilintarkastus todellisuudessa on. (IAASB 2011)

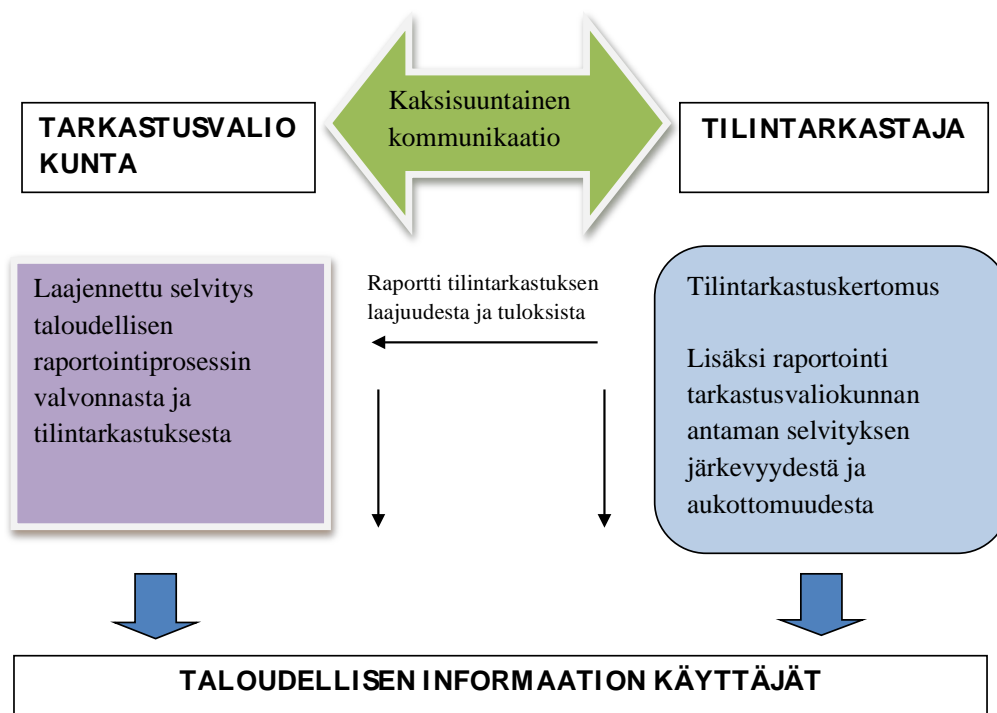
Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan tilintarkastajan raportoinnin kehittämistä IAASB:n konsultaatiopaperin neljännen vaihtoehdon mukaisesti. Mallissa tilintarkastajan raportointiin tuodaan kokonaan uusi toimija mukaan, kohdeyhtiön tarkastusvaliokunta tai vaihtoehtoisesti yhtiön muu hallintoelin. IAASB on nimennyt mallin seuraavasti: edistynyt corporate governance -raportointimalli: hallintoelinten rooli yhtiön taloudellisessa raportoinnissa ja tilintarkastuksessa (An Enhanced Corporate Governance Reporting Model: Role of Those Charged with Governance Regarding Financial Reporting and the External Audit).

Konsultaatiopaperissa esiteltävä malli pohjautuu tarkastusvaliokunnan (tai muun hallintoelimen) ja tilintarkastajan väliseen kommunikaatioon ja dialogiin. Mallissa (kuvio 1) tilintarkastaja laatii tarkastusvaliokunnalle yksityiskohtaisen raportin tilintarkastuksen laajuudesta ja tuloksista. Tämän jälkeen tarkastusvaliokunta julkaisee taloudellisen informaation käyttäjille selvityksen, joka sisältää tietoa tarkastusvaliokunnan suorittamas-

---

² IFAC on perustettu vuonna 1977 ja sen tehtävänä on kehittää tilintarkastukseen, etiikkaan, koulutukseen ja laskentatoimeen liittyviä standardeja ja ohjeita. Suomalaiset hyväksytyt järjestöt KHT-yhdistys ja HTM-tilintarkastajat ry ovat IFAC:n jäseniä.

ta taloudellisen raportointiprosessin ja tilintarkastuksen valvonnasta. Osana tätä raportointimallia tilintarkastaja sisällyttää tilintarkastuskertomukseen täydentävää informaatiota ottaen kantaa tarkastusvaliokunnan laatiman selvityksen järkevyyteen ja aukottomuuteen erityisesti tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen vuorovaikutuksen osalta. Vaihtoehtoisesti tilintarkastaja voi laatia erillisen varmennusraportin näistä seikoista. Kuvio 1 havainnollistaa corporate governance -raportointimallin toimijoita, niiden välistä kommunikaatiota ja informaatiovirtaa.

Kuvio 1 Edistynyt corporate governance -raportointimalli (mukaillen IAASB 2011)

Mallin soveltaminen johtaisi siihen, että sijoittajille ja muille yhtiön sidosryhmille olisi saatavilla enemmän taloudellista informaatiota tilintarkastuskertomuksen lisäksi. Lisäksi se vahvistaisi yhtiön vastuuta kokonaisvaltaisesta ja asianmukaisesta tiedonannosta yhtiön osakkeenomistajille ja muille taloudellisen informaation käyttäjille hyvän hallintotavan kautta kuitenkin muuttamatta olennaisesti ulkopuolisen tilintarkastajan roolia. IAASB kuitenkin myöntää, että erot kansallisissa corporate governance -malleissa saattavat tarkoittaa, että tämä malli ei välttämättä ole aina käyttökelpoinen.

IAASB:n ohella Euroopan komissio on myös jatkanut tilintarkastajan raportoinnin kehittämistä vihreän kirjan julkaisemisen jälkeen. Komissio antoi 30. marraskuuta 2011 lakiehdotuksen Euroopan unionin tilintarkastussäätelyn uudistamiseksi. Ehdotus voi-

daan nähdä täten jatkona vuotta aiemmin annetulle vihreälle kirjalle. Ehdotus sisälsi muun muassa tavoitteen parantaa tilintarkastajien sidosryhmille antamaa informaatiota. Komission vaihtoehdot informaation parantamiseksi ovat samankaltaisia kuin IAASB:n. Molemmista keskeisintä on tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen kommunikation lisääminen.

Tilintarkastajan raportoinnin kehittämisen olennaista tavoitetta, odotuskuilun kaventamista, ja syitä odotuskuilun syntymiselle on tutkittu Suomessa ja ulkomailla melko runsaasti viimeisten vuosikymmenien aikana (mm. Porter (1993), Koh & Woo (1998), Troberg & Viitanen (2001), Salehi & Rostami (2009) ja Gold, Gronewold & Pott (2009)). Tutkimuksissa on tullut ilmi, että odotuskuilua on vaikea kaventaa tai ainakaan täysin poistaa (ks. esim. Ojo (2006), Dennis 2010)). Goldin ym. (2009) tutkimustulokset osoittivat, että kansainvälisen tilintarkastusstandardin ISA 700³ vaatimat kattavat selvitykset tilintarkastajan ja johdon vastuista sekä tilintarkastuksen tavoitteesta ja laajuudesta eivät olleet tehokkaita keinoja kaventaa odotuskuilua, ja osaksi niillä saattoi olla jopa haitallinen vaikutus. Tässä tutkimuksessa odotuskuilun osalta keskitytään tarkastelemaan, kuinka aiemmin esitelty IAASB:n malli vaikuttaisi odotuskuiluun.

Toista tilintarkastuksen ongelmakohtaa, informaatiokuilua, puolestaan ei ole tutkittu siinä määrin kuin odotuskuilua, vaan sen olemassaolo on osoitettu enemmänkin sijoittajille suunnatuissa kyselyissä (ICAEW⁴ (2007), CFA Institute⁵ (2010)) kuin tieteellisen tutkimuksen aikaansaamana. ICAEW:n tutkimuksen tavoitteena oli pohtia, onko tilintarkastajan raportointi, erityisesti tilintarkastuskertomus, hyödyllinen osakkeenomistajille. Työryhmä tarkasteli raportissaan tilintarkastajien tuottamaa informaatiota ja sitä, kuinka se heijastaa tilintarkastuksen tavoitetta sekä omistajien odotuksia. ICAEW:n työryhmä oli yksimielinen, että tilintarkastuskertomuksen muotoa ja rakennetta tulee muuttaa. CFA:n tutkimustulosten mukaan muutos on myös tarpeellinen. Yli puolet (60 %) CFA:n kyselyyn vastaajista katsoi, että tilintarkastuskertomuksen tulisi sisältää enemmän informaatiota itse tarkastusprosessista ja tarkastuksen kohteena olevista raporteista. Lisäksi suuri osa (57 %) vastaajista katsoi, että tilintarkastuskertomuksen tulisi sisältää enemmän informaatiota tarkastuksen kohteena olevasta yhtiöstä. Myös in-

---

³ ISA 700 käsittelee tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatimista ja kertomuksen antamista.

⁴ Institute of Chartered Accountants in England and Wales (hyväksytyjen tilintarkastajien järjestö Englannissa ja Walesissa)

⁵ Maailman suurin kansainvälinen sijoittaja-ammattilaisten yhdistys

formaatiokuilun osalta olisi hyödyllistä tutkia, voisiko corporate governance -raportointimalli vaikuttaa sen kaventamiseen positiivisesti.

Tilintarkastuskertomuksen uudistaminen on tällä hetkellä kansainvälisesti merkittävien tahojen (IAASB, Euroopan komissio, PCAOB⁶ ja FRC⁷) kiinnostuksen kohteena. On hyvin todennäköistä, että tilintarkastuskertomukselle asetetuissa vaatimuksissa tulee tapahtumaan muutoksia lähitulevaisuudessa. Euroopan komission lakiehdotus osoittaa myös omalta osaltaan, että muutokset ovat välttämättömiä. Aihealueen tutkiminen on tärkeää ja kiinnostavaa, sillä kyseessä on tilintarkastuskertomusta koskeva laaja-alainen uudistus. Kontribuutioarvoa ei voi kiistää tutkimuskohteen ajankohtaisuuden ja uutuu- den vuoksi. Konsultaatiopaperista annetut useat lausunnot puoltavat tilintarkastusker- tomuksen kehittämistä, ja tämän johdosta uudistukseen liittyviä vaikutuksia on hyödyllistä selvittää jo aikaisessa vaiheessa.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset

Tutkimuksen tavoitteet liittyvät tilintarkastuskertomuksen uudistamisen vaikutuksiin. Tarkastelun kohteena ovat muutoksen tuomat hyödyt ja haasteet. Tutkimuksen tarkoi- tuksena on kuvata IAASB:n corporate governance -raportointimallin käyttöönottoon liittyviä vaikutuksia eri toimijoille sekä informaatiokuilu- ja odotuskuiluongelmien lie- ventämiseen. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa:

Mitä vaikutuksia corporate governance -raportointimallin käyttöönotolla olisi?

Tutkimuksen alatavoitteita ovat seuraavat kysymykset:

1. *Mitä hyötyjä ja haasteita corporate governance -raportointimalli toisi eri toimi- joille?*
2. *Millaisia vaikutuksia corporate governance -raportointimallilla olisi informaatio- ja odotuskuiluun?*

---

⁶ Yhdysvaltalainen PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) antoi kesäkuussa 2011 julki- lausuman (Concepts Statement), joka sisältää IAASB:n paperin tavoin vaihtoehtoja tilintarkastajan rapor- toinnin kehittämiseen.

⁷ Financial Reporting Council 2011. *Effective Company Stewardship: Enhancing Corporate Reporting and Audit*. London.

Tutkimuksen ensimmäisessä alataavoitteessa eri toimijoilla tarkoitetaan tilintarkastajia, tilintarkastuksen kohteena olevia yhtiöitä, tarkastusvaliokuntia, sijoittajia ja muita taloudellisen informaation käyttäjiä sekä sääntelijöitä.

Tutkimuksessa tarkastellaan tilintarkastajan raportointia kansainvälisellä tasolla, mutta pääpaino on Euroopassa ja Suomessa. Jotta saadaan kokonaisvaltainen kuva tilintarkastajan raportoinnista ja siihen vaikuttavista seikoista, tarkastellaan hieman myös sääntelyn ajallista kehitystä lähinnä Euroopan unionissa. Koska kyseessä ei ole kuitenkaan historiantutkimus, esitellään mennyttä kehitystä pintapuolisesti ja keskitytään ennen kaikkea viimeaikaisiin tapahtumiin ja tulevaisuuteen. Tutkimuksen pääpaino on osakeyhtiöissä ja erityisesti listayhtiöissä, jotka ovat merkittäviä sijoittajien intressien vuoksi. Tämän vuoksi julkisen sektorin tilintarkastukset rajautuvat tarkastelun ulkopuolelle. Myös seikka, että markkinarahoitteisen ja verorahoitteisen toiminnan tilintarkastuksen sisältöön ja tilintarkastajien osaamiseen kohdistuu hyvin erilaisia vaatimuksia (Meklin 2009), puoltaa rajausta.

IAASB esittelee corporate governancen -mallin lisäksi neljä muuta vaihtoehtoa raportoinnin kehittämiseen. Ensimmäinen vaihtoehto koskee nykyisen tilintarkastuskertomuksen muodon ja rakenteen parantamista. Kappaleiden järjestystä muutettaisiin ja sanamuotoja vaihdettaisiin. Vaihtoehto kaksi koskee tilintarkastusstandardin ISA 720:n vaatimuksia.⁸ Sen mukaisesti tilintarkastaja raportoisi myös muussa informaatiossa olevista epä johdonmukaisuuksista tai puutteellisuuksista. Kolmannen ehdotuksen mukaan tilintarkastuskertomukseen lisättäisiin kappaleita, jotka tarjoaisivat lisää informaatiota tilintarkastuksesta.⁹ Viidennessä vaihtoehdossa pohditaan varmennustoiminnan laajentamista koskemaan myös sellaista informaatiota, joka ei kuulu nykyisen tilintarkastusalueen laajuuteen. (IAASB 2011) Tämä tutkimus keskittyy tarkastelemaan ainoastaan corporate governance -mallia, joka sai vahvaa kannatusta vastaajien keskuudessa. Esimerkiksi Euroopan arvopaperimarkkinaviranomainen (ESMA), Fédération des Experts Comptables Européens (FEE), Euroopan pankkiviranomainen (EBA) sekä tilintarkastusyhteisöt KPMG, BDO ja Ernst & Young katsovat antamissaan lausunnoissaan, että

---

⁸ Standardissa käsitellään tilintarkastajan velvollisuuksia tilintarkastetun tilinpäätöksen sisältävissä asiakirjoissa olevan muun informaation suhteen.

⁹ Taloudellisten raporttien käyttäjien mielestä hyödyllistä informaatiota olisivat esimerkiksi tiedot tilintarkastajan tunnistamista riskialueista, tilintarkastajan harkinnasta koskien yrityksen toiminnan jatkuvuutta sekä tiedot olennaisuusrajoista, joita tilintarkastaja on soveltanut suorittaessaan toimeksiantoa.

juurikin corporate governance -raportointimalli voisi auttaa informaatiokuiluongelman ratkaisemisessa ja ne kannustavatkin IAASB:tä mallin jatkotarkasteluun.¹⁰

Tilintarkastuskertomuksen lisäksi myös tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuspöytäkirja ovat Suomessa tilintarkastuslain edellyttämiä raportteja. Tilintarkastuskertomus on näistä merkittävin raportointimuoto, koska tilintarkastuksen varsinaiset tulokset esitetään tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuspöytäkirja ei ole julkinen asiakirja ja tilinpäätösmerkintä ilmaisee ainoastaan, että suoritetusta tilintarkastuksesta on annettu tilintarkastuskertomus. Tässä tutkimuksessa tilintarkastajan raportoinnin kehittämiseksi viitataan tilintarkastuskertomuksen kehittämiseen. Muut raportointimuodot esitellään vain lyhyesti.

Tilintarkastajan raportoinnin kehittäminen vaatii todennäköisesti muutoksia kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin. Teoriaosuudessa luodaan katsaus näiden standardien nykyiseen sisältöön. Suurin muutos tulisi kohdistumaan ISA-standardiin 700, joka on nimeltään *Tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatiminen ja kertomuksen antaminen*. Muut tarkastelun kohteena olevat standardit ovat ISA 705, 706, 720, 260 ja 570. Muita kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ei käsitellä tässä tutkielmassa.

Tutkimuksessa tarkastellaan tilintarkastajan raportoinnin kehitystä vuoden 2011 loppuun. Kehittämisprojekti on kesken niin IAASB:ssä kuin Euroopan komissiossa. Tutkimuksen ajallisen sijoittumisen vuoksi ei ole mahdollista ottaa myöhempää kehitystä huomioon. IAASB on maaliskuun 2012 kokouksessaan asettanut tavoitteekseen valmistella luonnos uusista ISA-standardeista kesään 2013 mennessä.¹¹ Todennäköisesti tilintarkastajan raportointia koskevat uudet standardit tulisivat voimaan aikaisintaan vuosina 2014–2015.

1.3 Tutkimuksen luokittelu ja tutkimusmenetelmät

Tilintarkastustutkimuksen aihealueille on esitetty erilaisia luokitteluja eri aikoina. Gwiliam (1987) luokittelee tutkimukset seuraavasti:

- a.) Tilintarkastajan ja ulkomaailman suhteeseen liittyvä tutkimus (Tilintarkastuksen

¹⁰ [http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20111205-IAASB-Agenda_Item_5-B-Auditor_Reporting_Issues_Paper-v1-03%20\(3\).pdf](http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20111205-IAASB-Agenda_Item_5-B-Auditor_Reporting_Issues_Paper-v1-03%20(3).pdf)

¹¹ http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20120312-IAASB-Agenda_Item_4-Auditor_Reporting_Cover-final.pdf

- yhteiskunnallinen tehtävä)
- b.) Tilintarkastustekniikan tutkimus (Tilintarkastajan työ/tilintarkastustekniikka)
- c.) Tilintarkastustoimistoihin yrityksinä liittyvä tutkimus (Mikrotaloustieteellinen tutkimus)

Tutkimuksen aihealue voidaan sijoittaa Gwilliamin (1987) tilintarkastustutkimuksen luokittelussa tilintarkastajan ja ulkomaailman suhteeseen liittyvään tutkimukseen. Tilintarkastajat raportoivat havainnoistaan tilintarkastuskertomuksen muodossa yhtiön ulkoisille sidosryhmille. Tilintarkastuskertomuksella on merkittävä rooli taloudellisen informaation luottamuksen lisääjänä, joten kertomuksella voidaan nähdä olevan yhteiskunnallinen tehtävä.

Luokittelussa voidaan soveltaa myös uudempaa Niemen (2010) esittämää yksityiskohdasta ja melko kattavaa tilintarkastuksen aihepiirien luokittelua. Alla esitetään luokittelun pääkohdat.

I. Taloustieteen teorioihin ja menetelmiin nojaava valtavirtatutkimus:

- a) Tilintarkastuksen rooli tilinpäätösinformaatiossa
- b) Tilintarkastusmarkkinoiden toiminta
- c) Tilintarkastuksen rooli osana hyvää hallintotapaa (corporate governancea)

II. Vaihtoehtoisia aihealueita ja niiden tutkimusotteet:

- a) Tilintarkastajan päätöksenteon ymmärtäminen käyttäytymistieteellisen (psykologian) tutkimuksen avulla
- b) Analyyttinen/teoreettinen tutkimus (peliteoria, matematiikka)
- c) Tilintarkastusmenetelmien ja -lähestymistapojen kehitys

Niemen luokittelun mukaisesti tutkimuksen aihepiiri kuuluu taloustieteen teorioihin ja menetelmiin nojaavaan valtavirtatutkimukseen. Pääluokan sisällä aihepiirin voidaan katsoa kuuluvan kenttään: tilintarkastuksen rooli tilinpäätösinformaatiossa. Toisaalta tämä tutkimus sivuaa myös kenttää ”tilintarkastuksen rooli osana hyvää hallintotapaa (corporate governancea)”, sillä IAASB:n mukaisessa tilintarkastuskertomuksen kehittämisessä korostuu tarkastusvaliokunnan rooli. Tarkastusvaliokunta on merkittävä osa hyvää hallintotapaa.

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullista tutkimusta voidaan yrittää määritellä kuvaamalla sen ominaispiirteitä ja tavoitteita. Sille on luontaista, että tutkimuskohdetta ei hahmoteta muuttujien välisten yhteyksien avulla riippumatta siitä, miten ihmiset itse ne tunnistavat. Laadullinen tutkimus etenee yleensä induktiivisesti.

Kun kvalitatiiviset tutkijat tarkentavat tutkimuskysymyksiään, he eivät yleensä etukäteen johda hypoteeseja teoriasta ja pyri testaamaan näitä saadakseen selville, kuvaako teoria tutkitun ilmiön ja sen dynamiikan. Laadullinen tutkimus on viime kädessä hypoteesien testaamista, mutta nämä hypoteesit rakennetaan tutkimuksen aikana, aineistoa kerätessä ja analysoitaessa. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 31–32)

Laadullinen tutkimus määrittellään usein kvantitatiivisen, eli yleensä tilastollisen, tutkimuksen vastakohtaksi. Määritelmä osoittaa, että laadullinen tutkimus ei perustu mitaamiseen eli pyrkimykseen saattaa aineisto numeeriseen muotoon. (Koskinen ym. 2005, 31) Uusitalon (1991, 81) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen, käsittely ja analyysi kietoutuvat tiiviimmin yhteen kuin kvantitatiivisessa. Aineisto on verbaalista tai kuvallista ja analyysin tavat ovat vahvemmin aineistosidonnaisia ja vähemmän sääntöihin sidottavissa. Kvalitatiivinen tutkimus on teoriaa kehittelevää, kun taas kvantitatiivinen tutkimus on teoriaa koettelevaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien omat näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 164).

Tutkimusmetodologioita voidaan myös luokitella monin eri tavoin. Neilimon ja Näsin vuonna 1980 esittämä luokitus sisälsi alun perin seuraavat neljä tutkimusotetta: käsitteanalyttinen, nomoteettinen, päätöksentekometodologinen ja toiminta-analyttinen (Neilimo & Näsi 1980). Kasanen, Lukka ja Siitonen (1991 ja 1993) lisäsivät viidennen eli konstruktiiivisen tutkimusotteen malliin. Kasanen ym. (1991, 313) mukaan tutkimusotteella viitataan metodologisiin perusratkaisuihin, jotka liittyvät filosofisiin sitoumuksiin ja tutkimuksessa käytettyihin metodeihin.

Tutkimuksen lähestymistapa on toiminta-analyttinen. Sen taustalla ovat hermeneutiikka, fenomenologia ja subjektivismi, ja sille on ominaista empiirinen työskentely kentällä. Hermeneutiikka tarkoittaa tieteenfilosofista suuntausta, joka korostaa merkityksiä sisältävien kokonaisuuksien ymmärtämistä ja tulkintaa. Empiria on toiminta-analyttisessä tutkimusotteessa mukana tavallisesti harvojen kohdeyksiköiden kautta. Keskeisenä tavoitteena on yksittäisten tapausten, tilanteiden ja inhimillisen toiminnan kuvaus, tulkinta ja ymmärrettäväksi tekeminen. Lisäksi toiminta-analyttiseen tutkimusotteeseen liittyy suhteellisen ei-sidottujen, mutta monipuolisten tutkimusmenetelmien käyttö. (Neilimo & Näsi 1980, 35) Tämä tutkimus pyrkii ymmärrykseen ja tulkin-

taan corporate governance -raportointimallin vaikutuksista, minkä vuoksi tutkimusotteeksi on valittu toiminta-analyttinen.

Tutkimukseen sisältyy teoreettisen osuuden lisäksi myös empiirinen osuus, joka koostuu asiantuntijatahojen lausunnoista. Empiiriseen aineistoon liittyvää tutkimusmetodia, sisällönanalyysiä, käsitellään luvussa 3.

1.4 Avainkäsitteiden määrittely

Tutkielman avainkäsitteet ovat tilintarkastuskertomus, corporate governance, tarkastusvaliokunta, informaatiokuilu ja odotuskuilu. Nämä määritellään seuraavasti¹²:

Tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuslain (2007/459) 15 §:n mukaan tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksen tulee sisältää lausunto siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Corporate governance. Corporate governancea -termiä on hieman vaikea kääntää ytimekkäästi suomen kielelle. Hyvä hallintotapa -käsite on vakiintunut käyttöön Suomessa viimeisen vuosikymmenen aikana (Kosonen 2005, 83). Hyvällä hallintotavalla tarkoitetaan organisaation hallintojärjestelmää, jolla organisaatiota johdetaan ja valvotaan. Toisaalta se viittaa myös toiminnan organisointiin sidosryhmien, kuten omistajien, edut huomioon ottavalla tavalla. (OECD 2004)

Tarkastusvaliokunta (audit committee). Corporate governance -suosituksen (Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi, 2010) mukaan tarkastusvaliokunta on perustettava yhtiössä, jonka liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa. Tarkastusvaliokunnalla on koko hallitusta paremmat mahdollisuudet perehtyä yhtiön talouteen ja valvontaan liittyviin erityiskysymyksiin sekä huolehtia myös yhteydenpidosta tilintarkastajan ja sisäisen tarkastuksen kanssa.

---

¹² Teoreettisessa osuudessa syvennetään avainkäsitteisiin liittyvää ymmärrystä.

Odotuskuilu (expectation gap). Odotuskuilu tarkoittaa sitä, että taloudellisen informaation käyttäjien odotukset tilintarkastajasta ja tilintarkastuksesta eroavat siitä, mitä tilintarkastus todellisuudessa on. Tilintarkastajilla ja yleisöllä on erilaiset käsitykset tilintarkastajien tehtävistä, velvollisuuksista ja tilintarkastuskertomuksen sisältämästä viestistä (Koh & Woo 1998, 147).

Informaatiokuilu (information gap). Taloudellisen informaation käyttäjät viittaavat informaatiokuilun olemassaoloon tarvittavan tiedon, jonka he uskovat tarvitsevänsä sijoituspäätöksensä ja luottamuksenarvoisten päätösten tekemiseen ja tilintarkastetun taloudellisen informaation tai muun julkisen saatavilla olevan informaation välillä. (IAASB 2011)

1.5 Tutkimuksen kulku

Tutkimusraportti koostuu neljästä pääluvusta: johdannosta, teorialuvusta, empiirisestä osuudesta sekä yhteenvedosta. Luku kaksi muodostaa tutkimuksen teoreettisen taustan. Aluksi tarkastellaan tilintarkastusalan sääntelyä. Tarkemmin sanottuna esitellään kansallista ja EU-tason sääntelyä, niihin vaikuttavia toimijoita ja tutkimuksen kannalta olennaisimpia kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, eli ISA-standardeja. Jotta saadaan kattava kuva tilintarkastajan raportoinnista, on ymmärrettävä sen taustalla olevia sääntelystä kumpuavia vaatimuksia. Seuraavaksi tarkastellaan corporate governancea ja tarkastusvaliokuntia. Alaluku esittelee corporate governancen toimijoita keskittyen tarkastusvaliokunnan rooliin. Lisäksi tarkastellaan corporate governancen vaikutusta taloudellisen raportoinnin laatuun. Viimeiseksi käsitellään tilintarkastajan raportointivelvollisuutta ja kartoitetaan ongelmia, joita siihen liittyy. Aiempien tutkimusten avulla saadaan käsitys informaatio- ja odotuskuiluongelmista.

Seuraava pääluke, *Empiirinen aineisto ja johtopäätökset*, pohjautuu aineistoon, joka koostuu IAASB:n konsultaatiopaperista annetuista lausunnoista. Asiantuntijalausuntojen pohjalta muodostetaan johtopäätökset ja pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Empiirisen aineiston perusteella saadaan käsitys, mitä vaikutuksia corporate governance-raportointimallin käyttöönotolla olisi eri toimijoille. Viimeinen luku tiivistää keskeiset tutkimustulokset ja esittelee mahdolliset jatkotutkimusaiheet. Myös tutkimuksen laadun arviointia käsitellään viimeisessä luvussa.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

Tutkimuksen teoreettinen osuus koostuu tilintarkastusalaa ja tarkastusvaliokuntia säätelevästä normipohjasta sekä aiemmista odotus- ja informaatiokuilua käsittelevistä tutkimuksista. Vaatimukset tilintarkastajan raportointia kohtaan kumpuavat sekä kansainvälisestä että kansallisesta lainsäädännöstä. Tilintarkastuskertomuksen uudistaminen vaatisi täten muutoksia sääntelyyn. Teoriaosuus sisältää kansainvälisen ja kansallisen sääntelyn näkökulman. Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit) ovat tärkeässä roolissa tilintarkastuksen sääntelyssä. Tilintarkastuslaki on puolestaan kansallisen lainsäädännön kulmakivi.

Corporate governancen osuus painottuu tarkastusvaliokuntaan ja sen tehtäviin. Koska tarkastusvaliokunnat sekä corporate governance liittyvät myös IAASB:n uudistusehdotukseen, on luontevaa tarkastella myös niiden merkitystä ja vaikutuksia tilintarkastajan raportoinnin laatuun. Tämän jälkeen käsitellään tilintarkastajan raportointivelvollisuutta. Tilintarkastuskertomus on olennainen osa tilintarkastajan lakisääteistä raportointivelvollisuutta. Sijoittajien näkökulmasta se on tilintarkastajien tärkein raportointimuoto, mutta siihen liittyy myös ongelmia. Näihin ongelmiin, eli odotus- ja informaatiokuiluun, jotka ovat tilintarkastuskertomuksen kehittämisen taustalla, keskitytään luvun lopussa. Niiden merkitystä ja vaikutuksia tutkitaan aiemman kirjallisuuden pohjalta. Lopuksi teoreettisesta osuudesta muodostetaan synteesi, joka on pohjana empiirisen aineiston analysoinnissa.

2.1 Tilintarkastusalan sääntely

2.1.1 Kansallinen sääntely

Humphreyn ym. (2011, 444) mukaan tilintarkastusta säännellään siksi, että emme jostain syystä luota tilintarkastajiin ja tapaan, jolla he harjoittavat ammatillista harkintaa antaessaan lausuntoja. Luottamus sääntelyä kohtaan perustuu sen tarjoamaan puolueettomaan tilintarkastuksen käytännön tarkasteluun ja valvontaan. Sorsan (2001, 27) mukaan tilintarkastuslaki säädettiin alun perin talouselämän toiminnan yleisen luotettavuuden lisäämiseksi. Tällöin painotettiin erityisesti tilintarkastuksen antamaa luottamusta yrityksen sidosryhmiä kohtaan. Tilintarkastajan tehtäväksi määriteltiin lain perusteluissa johdon taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden varmistaminen. Nykyinen tilintarkas-

tuuslaki tuli voimaan 1.7.2007 (459/2007). Tilintarkastuslaki on tilintarkastusta säätelevä yleislaki. Kirjanpitolain tapaan sitä sovelletaan, jollei muualla laissa säädetä toisin. Tilintarkastuslain 1 §:n mukaan tilintarkastuslakia sovelletaan:

- 1) kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tilintarkastukseen
- 2) toimeen, joka muualla laissa tai asetuksessa säädetään tilintarkastajan tehtäväksi tai jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön.

Tilintarkastukseen liittyviä säännöksiä on myös tilintarkastusasetuksessa (735/2007). Tilintarkastusasetus sisältää tarkemmat säännökset muun muassa tilintarkastajarekisteristä ja täydentää julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa koskevia erityissäännöksiä.

Tilintarkastusta ja tilintarkastajien hyväksymistä sekä ohjausta ja valvontaa koskevat säännökset ovat pääosin tilintarkastuslaissa. Myös tilintarkastajan riippumattomuudesta, esteellisyydestä ja salassapitovelvollisuudesta säädetään laissa. Tilintarkastusta koskevia säännöksiä on myös useissa eri yhteisölaeissa, kuten osakeyhtiölaissa, osuuskuntalaissa, asunto-osakeyhtiölaissa, avoimista ja kommandiittiyhtiöistä annetussa laissa, yhdistyslaissa ja säätiölaissa. (Tomperi 2009, 14-15) Osakeyhtiölain seitsemäs luku käsittelee tilintarkastusta ja erityistä tarkastusta. Luvussa säädetään esimerkiksi tilintarkastajan ja varatilintarkastajan valinnasta, tilintarkastajan toimikaudesta ja vähemmistön oikeudesta vaatia tilintarkastajan valitsemista. Osakeyhtiölakiin sisältyy lisäksi säännös velvollisuudesta valita julkisessa osakeyhtiössä vähintään yksi KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö.

Tilintarkastuslain ja asetuksen rinnalla hyvä tilintarkastustapa on keskeinen tilintarkastajan toimintaa ohjaava normisto. Tilintarkastuslain 22 §:n mukaan tilintarkastajan on noudatettava työssään hyvää tilintarkastustapaa ja ammattieettisiä periaatteita. Hyvän tilintarkastustavan sisällön ja käsitteen määrittelevät pitkälti ammatissa toimivat tilintarkastajat. Merkittävässä roolissa on kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC, jonka standardeihin perustuvia, jäseniä sitovia standardeja ja suosituksia KHT-yhdistys on antanut vuodesta 2000 lähtien. Hyvä tilintarkastustapa on muotoutunut tilintarkastajan toimintaa määrittelevän säätelyn pohjalta ensi sijassa käytännön tilintarkastustyössä. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010, KHT-yhdistyksen esipuhe)

Hyvän tilintarkastustavan keskeisiä lähteitä ovat lait ja asetukset, tilintarkastusstandardit ja eettiset säännöt, Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan (TILA), Valtion tilintarkastuslautakunnan (VALA), tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot sekä alan ammattikirjallisuus. Hyvän tilintarkastustavan avulla myös tilintarkastuspalvelujen käyttäjät ja sivulliset voivat arvioida, mitä tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu ja onko tilintarkastaja toiminut jossakin tilanteessa asianmukaisesti. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 121)

Tilintarkastus lisää tilinpäätösten uskottavuutta ja luotettavuutta. On tärkeää, että sijoittajat ja muut sidosryhmät voivat luottaa sellaisen tilinpäätöksen asianmukaisuuteen, josta on annettu moitteeton tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuslainsäädännön kehittyminen Suomessa on lisännyt luottamusta tilintarkastajia ja tilintarkastusta kohtaan. On mielenkiintoista nähdä, mihin suuntaan tilintarkastuslainsäädäntö kehittyy Suomessa. Todennäköisesti jatkossa Suomella on yhä vähemmän mahdollisuuksia päättää itse tilintarkastuslain sisällöstä. EU haluaa yhdenmukaistaa jäsenmaidensa lainsäädäntöä lakisääteisen tilintarkastuksen osalta. Myös konsernitalinpäätösten laadintaa on yhdenmukaistettu EU:ssa 2000-luvulla.¹³

2.1.2 Tilintarkastussäätely Euroopassa

Tilintarkastusinstituutio pohjautuu ensisijaisesti kansalliseen kulttuuriin, minkä vuoksi eri maiden tilintarkastusinstituutiot eroavat toisistaan. EU:n tilintarkastusta koskevat yleiset säännökset ovat neljännessä, seitsemännessä ja kahdeksannessa yhtiöoikeudellisessa direktiivissä:

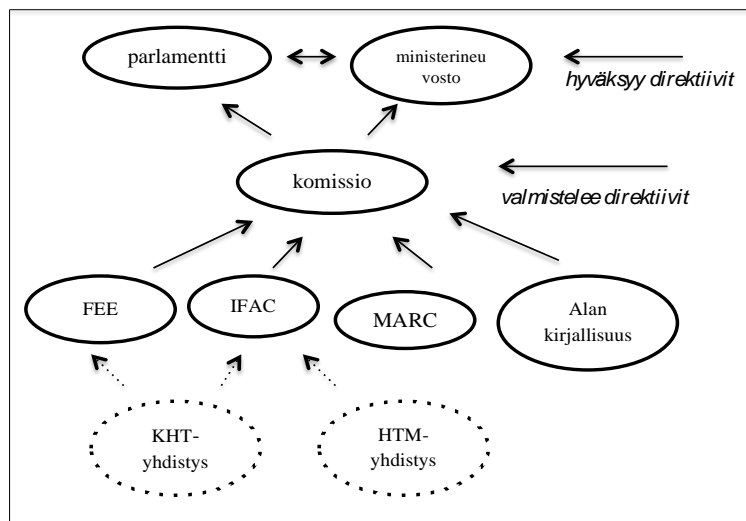
- 4. direktiivi koskee yhtiömuodoiltaan tietynlaista yhtiötä (certain type of company)
- 7. direktiivi koskee sellaisen konsernin tilinpäätöstä, jonka emoyhtiö tai yksi tai useampi tytäryhtiö on 4. direktiivissä tarkoitettu yhtiö
- 8. direktiivi¹⁴ (tilintarkastusdirektiivi) sisältää tilintarkastajien hyväksymismenettelyä, tilintarkastajan tehtäviä, ammattietiikkaa ja riippumattomuutta sekä laadunvalvontaa koskevia tehtäviä.

¹³ Pörssiyhtiöt ovat olleet velvollisia laatimaan tilinpäätöksensä IFRS-standardien mukaisesti vuodesta 2005 lähtien.

¹⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta

Nykyinen tilintarkastusdirektiivi, kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi, hyväksyttiin EU:ssa vuonna 2006, mikä johti 1.7.2007 voimaan tulleeseen kansallisen tilintarkastuslain kokonaisuudistukseen. Direktiivi on yhtenäistänyt Euroopan maiden tilintarkastussääntelyä. EU:n komission ja parlamentin kannanottojen perusteella tilintarkastusta koskevaa sääntelyä tullaan todennäköisesti edelleen yhtenäistämään EU:ssa. (HE 194/2006) Kahdeksas direktiivi on minimidirektiivi, mikä tarkoittaa sitä, että jokainen maa voi asettaa tilintarkastajille korkeampia pätevyysvaatimuksia kuin mitä direktiivissä edellytetään (Kosonen 2005, 60). Kansallinen liikkumavara säännellä direktiivin pakolliseen soveltamisalaan kuuluvasta lakisääteisestä tilintarkastuksesta väheni kuitenkin direktiivin hyväksymisen myötä. (HE 194/2006)

Kuvio 2 esittelee EU-oikeudelliseen tilintarkastussääntelyyn vaikuttavat tahot. Komissio valmistelelee direktiivit, jotka Euroopan parlamentti ja ministerineuvosto hyväksyvät. Komission tilintarkastusta koskeviin direktiiviesityksiin vaikuttavat alan kirjallisuuden lisäksi seuraavat organisaatiotahot: Fédération des Experts Comptables Européens¹⁵ (FEE), Maastricht Accounting and Auditing Research Center (MARC) ja IFAC¹⁶. KHT-yhdistyksellä sekä HTM-yhdistyksellä on omat vaikutusmahdollisuutensa FEE- ja IFAC- jäsenyytensä kautta.

Kuvio 2 EU-oikeudelliseen tilintarkastussääntelyyn vaikuttavat tahot (mukailien Kosonen 2005, 59)

¹⁵ FEE:llä on 45 jäsenjärjestöä 33 maassa. Järjestön jäseninä on sekä ammattitilintarkastajia että julkishallinnon ja elinkeinoelämän piirissä työskenteleviä.

¹⁶ Kansainvälinen tilintarkastajaliitto (IFAC) on kansainvälisistä tilintarkastajajärjestöistä merkittävin. Sillä on yhteensä 164 kansallista jäsenjärjestöä ja liitännäisjäsentä 125:ssä eri maassa

Nykyisissä EU-säännöissä jäsenvaltioille annetaan runsaasti harkintavaltaa. Tilanne on ollut tällainen myös sen jälkeen, kun lakisäätteistä tilintarkastusta koskeva direktiivi annettiin vuonna 2006. Tämä on johtanut merkittäviin eroihin unionin alueella. Huomattavan suuri harkintavalta, jota jäsenvaltiot voivat käyttää lakisäätteisten tilintarkastajien pätevyysvaatimusten osalta, ja eri jäsenvaltioiden valvontajärjestelyjen epäyhtenäisyydet ovat perusteina yhtenäisen toiminnan toteuttamiselle unionin tasolla. (Euroopan komissio 2011) Erot jäsenmaiden tilintarkastussäätelyssä vaikeuttavat tilintarkastuksen laadun vertailua. Myös kansainvälisten sijoittajien luottamus yhtiöiden taloudelliseen informaatioon voisi kasvaa, mikäli he tietäisivät, että jäsenmaiden tilintarkastuskäytännöissä ei ole eroavaisuuksia.

Euroopan unionin komissio on antanut 30. marraskuuta 2011 ehdotukset Euroopan unionin tilintarkastussäätelyn uudistamiseksi. Komission ehdotukset sisältävät ehdotuksen tilintarkastusdirektiivin muuttamisesta sekä ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisäätteistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista. Ehdotukset nivoutuvat yhteen ja muodostavat tilintarkastusalalle ehdotetun uuden sääntelykokonaisuuden.¹⁷

Komission ehdotukset ovat osa rahoitussektorin useilla osa-alueilla meneillään olevaa muutosta. Komissio katsoo finanssikriisin jälkeen tärkeäksi, että rahoitusjärjestelmän kaikkiin osatekijöihin tehdään parannuksia mukaan lukien tilintarkastukseen, joka on yksi rahoitusvakauden keskeisimmistä tekijöistä. Luotettavalla tilintarkastuksella on komission mukaan merkittävä asema sekä yleisen luottamuksen että markkinoiden luottamuksen palauttamisessa. Komissio haluaa edistää tilintarkastuksen laadun parantamista ja vahvistaa tilintarkastajien riippumattomuutta sekä kehittää tilintarkastuspalveluiden sisämarkkinoita.¹⁸

Yksi komission ehdotusten tavoitteista on parantaa tietoja, jotka tilintarkastaja antaa yleisölle ja tarkastettaville yhteisöille. Yhteisöillä viitataan tässä yhteydessä erityisesti niihin, joiden toiminta vaikuttaa keskimääräistä useampaan sidosryhmään, kuten pörssi-yhtiöt ja finanssipalvelujen alalla toimivat yhteisöt. Näitä kutsutaan EU-säädöksissä

¹⁷ ”Ajankohtaista tilintarkastuksesta”. Työ- ja elinkeinoministeriön WWW-sivu <
http://www.tem.fi/index.phtml?93586_m=105713&s=2584>

¹⁸ ”Ajankohtaista tilintarkastuksesta”. Työ- ja elinkeinoministeriön WWW-sivu <
http://www.tem.fi/index.phtml?93586_m=105713&s=2584>

yleisen edun kannalta merkittäviksi yhteisöiksi. Komission ehdottamat vaihtoehdot informaation kehittämiseksi ovat:

1. Parannetaan ja laajennetaan tilintarkastuskertomusta, jotta yleisö saisi enemmän tietoja.
2. Toimitetaan yksityiskohtaisempi kertomus tarkastetulle yhteisölle itselleen (sen tarkastusvaliokunnalle ja toimivalle johdolle).
3. Parannetaan tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välistä viestintää.
4. Yhdistetään vaihtoehdot 1–3. (Euroopan komissio 2011)

Komission vaihtoehdot tilintarkastuskertomuksen kehittämiseksi ovat samankaltaisia kuin IAASB:n. Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen kommunikaation lisääminen ja parantaminen on molempien tahojen mielestä yksi keskeinen kehittämiskohde. Mikäli komission ehdotus menisi läpi, tulisi tilintarkastusdirektiivi muuttumaan. Muutos uudistaisi myös jäsenmaiden kansallista sääntelyä.

2.1.3 Kansainväliset tilintarkastusstandardit

2.1.3.1 ISA-standardit

IAASB:n laatimat kansainväliset tilintarkastusstandardit (International Standards on Auditing, ISA-standardit) luovat globaalin viitekehyksen tilintarkastukselle. Ne ovat saaneet merkittävää tukea kansainvälisiltä organisaatioilta (esimerkiksi The International Organization of Securities (IOSCO), the Basel Committee on Banking Supervision sekä the World Federation of Exchanges). ISA-standardit ovat myös Euroopassa laajalti käytössä, mutta niitä ei ole toistaiseksi hyväksytty osaksi EU-lainsäädäntöä. Parhailtaan komissio harkitsee sitä, milloin ja miten ISA-standardit tullaan ottamaan käyttöön EU:ssa ja sitä, säädetäänkö standardit sitoviksi vai ei-sitoviksi yhteisön säädöksiksi. (Finanssivalvonta 2011, 8)

ISA-standardit laaditaan riippumattoman tilintarkastajan suorittamaa, tilinpäätökseen kohdistuvaa tilintarkastusta ajatellen. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010, 154–155) Standardeja on 36 kappaletta ja ne ovat jaoteltu kuuteen osa-alueeseen:

1. ISA 200-299 Yleiset periaatteet ja velvollisuudet
2. ISA 300-499 Riskien arviointi ja vastaaminen arvioituihin riskeihin
3. ISA 500-599 Tilintarkastusevidenssi

4. ISA 600-699 Muiden tekemän työn käyttäminen
5. ISA 700-799 Johtopäätökset ja raportointi
6. ISA 800-899 Erityiset alueet (Kansainväliset tilintarkastus- ja laadunvalvonta-standardit 2009, 42).

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisimpia standardeja ovat ISA 260, 570, 700, 705, 706 ja 720, jotka käsittelevät tilintarkastuskertomusta sekä tilintarkastajan velvollisuutta kommunikoida hallintoelinten kanssa. Tilintarkastajan raportoinnin uudistaminen saattaisi tuoda muutoksia näihin standardeihin. Seuraavaksi esitellään lyhyesti mainittujen standardien sisältö.

ISA 700 Tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatiminen ja kertomuksen antaminen

ISA 700:n mukaan tilintarkastajan tavoitteena on laatia hankitusta tilintarkastusevidenssistä tekemiensä johtopäätösten arvioinnin perusteella lausunto tilinpäätöksestä ja esittää tämä lausunto kirjallisesti raportissa, jossa kuvataan myös lausunnon perusteet. Tilintarkastusstandardin ISA 700:n mukaan tilintarkastuskertomus sisältää esimerkiksi johdantokappaleen, tietoa toimivan johdon vastuusta tilinpäätöksestä, tilintarkastajan velvollisuudet, tilintarkastajan lausunnon ja muut raportointivelvoitteet.¹⁹ Tilintarkastuskertomuksen sisällön lisäksi standardi antaa ohjeita tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatimiseen sekä lausunnon muotoon.

ISA 705 Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvän lausunnon mukauttaminen

Standardissa käsitellään tilintarkastajan velvollisuutta antaa asianmukainen kertomus olosuhteissa, joissa hän ISA 700:n mukaisesti lausuntoa laatiessaan toteaa tilinpäätöstä koskevan lausunnon mukauttamisen tarpeelliseksi. Standardin vaatimuksissa kuvataan olosuhteet, joissa tilintarkastuslausunto on mukautettava sekä ohjeistetaan päättämään siitä, minkä tyyppinen mukautettu tilintarkastuslausunto annetaan: ehdollinen, kielteinen tai jätetään lausunto kokonaan antamatta. Lisäksi standardissa käsitellään tilintarkastuskertomuksen mukautetun lausunnon muotoa ja sisältöä sekä kommunikointia hallintoelinten kanssa.

---

¹⁹ Muut tilintarkastuskertomuksen osat ovat ISA 700:n mukaan otsikko, vastaanottaja, tilintarkastajan allekirjoitus, tilintarkastuskertomuksen antamispäiväys ja tilintarkastajan osoitetiedot.

ISA 706 Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvät tiettyjä seikkoja painottavat kappaleet ja muita seikkoja koskevat kappaleet

Tilintarkastajan tavoitteena on, kun tämä on hänen harkintansa mukaan tarpeellista, kiinnittää lausunnon laadittuaan tilintarkastuskertomukseen sisältyvän selkeän lisäkommunikaation avulla käyttäjien huomiota

- seikkaan, joka, vaikka se on esitetty asianmukaisesti tilinpäätöksessä, on niin tärkeä, että se on perustavanlaatuinen käyttäjien tilinpäätöksestä saaman käsityksen kannalta; tai
- tilanteen mukaan mihin tahansa muuhun seikkaan, joka on relevantti käyttäjien tilintarkastuksesta, tilintarkastajan velvollisuuksista tai tilintarkastuskertomuksesta saaman käsityksen kannalta.

Tilintarkastajan sisällyttäessä tilintarkastuskertomukseen tiettyä seikkaa painottavan kappaleen, hänen tulee sijoittaa se välittömästi lausuntokappaleen jälkeen ja mainita, ettei tilintarkastajan lausuntoa ole mukautettu kyseisen seikan osalta. Lisäksi kappaleeseen tulee sisällyttää selkeä viittaus seikkaan, jota halutaan painottaa, ja mainita, missä relevantit kyseistä seikkaa täydellisesti kuvaavat tiedot ovat tilinpäätöksessä.

ISA 720 Tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastetun tilinpäätöksen sisältävissä asiakirjoissa olevan muun informaation suhteen

Standardissa tarkoitetaan ”tilintarkastetun tilinpäätöksen sisältävillä asiakirjoilla” vuosikertomuksia tai vastaavanlaisia asiakirjoja, jotka julkaistaan omistajia tai muita etuja varten ja sisältävät tilinpäätöksen sekä sitä koskevan tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastajan tavoitteena on toimia tilanteen vaatimalla tavalla silloin, kun tilintarkastetun tilinpäätöksen ja sitä koskevan tilintarkastuskertomuksen sisältävissä asiakirjoissa on muuta informaatiota, joka voisi heikentää kyseisen tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen uskottavuutta. Jos tilintarkastaja tunnistaa lukiessaan muuta informaatiota olennaisen ristiriitaisuuden, hänen tulee ratkaista, onko tilintarkastettua tilinpäätöstä tai muuta informaatiota tarpeellista muuttaa.

ISA 260 Kommunikointi hallintoelinten kanssa

Standardin painopiste on pääasiassa tilintarkastajan kommunikoinnissa hallintoelimille. Standardin mukaan tehokas kaksisuuntainen kommunikointi on kuitenkin tärkeää, sillä

se auttaa muun muassa tilintarkastajaa ja hallintoelimiä ymmärtämään tilintarkastukseen liittyviä seikkoja oikeassa asiayhteydessä ja kehittämään rakentavan työskentelysuhteen. Lisäksi se auttaa tilintarkastajaa saamaan hallintoelimiltä tilintarkastuksen kannalta relevanttia tietoa.

Standardin mukaan kommunikoitavia seikkoja ovat tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastuksessa, tilintarkastuksen suunniteltu laajuus ja ajoitus, tilintarkastuksessa tehdyt merkittävät havainnot ja tilintarkastajan riippumattomuus. Lisäksi standardi antaa ohjeistusta kommunikointiprosessin järjestämiseen, kommunikoinnin muotoihin, ajoitukseen, asianmukaisuuteen sekä dokumentointiin.

ISA 570 Toiminnan jatkuvuus

Standardin mukaan tilintarkastajan tavoitteena on hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä siitä, onko toimivan johdon ollut asianmukaista käyttää tilinpäätöksen laatimisessa oletusta toiminnan jatkuvuudesta. Lisäksi tavoitteena on tehdä hankitun tilintarkastusevidenssin perusteella johtopäätös siitä, liittyykö olennaista epävarmuutta sellaisiin tapahtumiin tai olosuhteisiin, jotka saattavat antaa merkittäviä aiheita epäillä yhteisön kykyä jatkaa toimintaansa. Tilintarkastajan tulee myös määrittää vaikutukset tilintarkastuskertomukseen

Nämä kuusi standardia liittyvät kaikki jollakin tavalla tilintarkastajan raportointiin tai kommunikointiin hallintoelinten kanssa. ISA 700 on keskeisin tilintarkastuskertomusta sääntelevä standardi. ISA-standardit 705 ja 706 käsittelevät mukautettua ja vakiomuotoisesta kertomuksesta poikkeavaa kertomusta. ISA 720 puolestaan viittaa tilintarkastajan velvollisuuteen huomioida myös tilintarkastetun tilinpäätöksen ja sitä koskevan tilintarkastuskertomuksen sisältävien asiakirjojen muu informaatio, joka voisi heikentää kyseisen tilinpäätöksen ja tilintarkastuskertomuksen uskottavuutta. ISA 570 käsittelee yhtiön toiminnan jatkuvuutta, mikä on sijoittajia ajatellen olennaista informaatiota. Jos tilintarkastajalla on epäilyjä yhtiön kyvystä jatkaa toimintaansa, tulisi tämä ottaa huomioon kertomusta laadittaessa. Varsinkin taloudellisesti epävakaina aikana korostuu standardin ISA 570 merkitys.

2.1.3.2 ISA-standardien rooli nyt ja tulevaisuudessa

Suomessa KHT-yhdistys on antanut 1970-luvulta lähtien suosituksia, joiden tarkoituksena on ollut edistää hyvää tilintarkastustapaa myös kansainvälinen kehitys huomioiden. KHT-yhdistyksen hallitus päätti harmonisoida tilintarkastussuosituksensa ISA-standardien mukaisiksi vuonna 1996. Päätöksen taustalla oli markkinoiden ja tilintarkastusalan kansainvälistyminen, harmonisoituminen ja kehitys muissa maissa (Karhu 1998, 485). Muodollisesti kyse on edelleen suosituksista, mutta niiden noudattaminen katsotaan kuuluvaksi tilintarkastuslain edellyttämään hyvään tilintarkastustapaan (TTL 22 §). Vuodesta 2006 alkaen KHT-yhdistyksen antamat standardit on julkaistu suorina käännöksinä ISA-standardeista, ja aiemmin niihin on tarpeen mukaan lisätty kansallisia vaatimuksia erillisinä kappaleina (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010, VII).

ISA-standardit on tällä hetkellä ainoa tasokas kansainvälinen tilintarkastusstandardien kokoelma (Duhovnik 2011, 130). Hallituksen esityksessä Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (194/2006) jo enteiltiin ISA-standardien merkityksen korostuvan tulevaisuudessa. HE:ssä katsottiin, että niiden muodollinen merkitys tulisi jatkossa kasvamaan, sillä hyväksymismenettelyn jälkeen niistä tulisi velvoittava tilintarkastusnormisto. Päätöksenteko EU:ssa ISA-standardien osalta on ollut melko maltillista, sillä standardien sitovuuden tasoa pohditaan edelleen. Tosiasiallisesti muutos ei olisi erityisen suuri ottaen huomioon sen, että IFAC:n erittäin laaja ja edustava jäsenkunta ottaa jo tälläkin hetkellä standardit huomioon omassa ohjeistuksessaan (HE 194/2006).

Myös Duhovnik (2011, 129–130) kritisoi sitä, miksi edelleenkin päätös ISA-standardien velvoittavuudesta on avoimena EU:ssa. Vuonna 2006 hyväksytty EU:n tilintarkastusdirektiivi vaatii tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä noudattamaan ISA-standardeja lakisääteisissä tilintarkastuksissa. Tällöin oletettiin, että Euroopan komissio tulee hyväksymään ISA-standardit lähitulevaisuudessa osaksi EU:n lainsäädäntöä. Tilintarkastusdirektiivin implementoinnin myötä Suomessa tilintarkastuslakiin tuli myös vaatimus Euroopan yhteisöissä sovellettavaksi hyväksytyjen kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta lakisääteisissä tilintarkastuksissa. Direktiivi salli jäsenmaiden määrätä kansallisia lisävaatimuksia tilintarkastukselle ajanjaksolle, joka päättyi kesäkuussa 2010. Ajanjakso on päättynyt jo tovi sitten, ja voisi olettaa, että ISA-standardit

olisivat jo osana EU:n lainsäädäntöä. Näin ei kuitenkaan vielä ole. Duhovnik (2011, 138) on sitä mieltä, että tilanne Euroopan markkinoilla vaatii ripeää toimintaa, jotta tilintarkastuksen laatu EU:n jäsenmaissa pysyisi sopivalla tasolla.

Tällä hetkellä ISA-standardit ovat jäsenmaissa hieman eri tavoin osana tilintarkastuksen sääntelyä. The IFAC Member Body Compliance Program (IFAC 2010) tunnisti kahdeksan EU:n jäsenmaata²⁰, joissa kansallinen laki tai säännös edellyttää ISA-standardien käyttöä tilintarkastuksissa siten, kuin IAASB on ne julkaissut. Viidessä jäsenmaassa²¹ kansallinen lainsäätaja on hyväksynyt ISA-standardit maan tilintarkastusstandardeiksi, mikä tarkoittaa sitä, että erillisiä kansallisia standardeja ei ole. Yhdeksässä jäsenmaassa²² ISA-standardit on yleisesti hyväksytty paikallisiksi standardeiksi, mutta joitain kansallisia muutoksia saattaa olla mukana. Mahdollisten muutosten on väitetty olevan linjassa IAASB:n modifikaatiopolitiikan kanssa (Duhovnik 2011, 132). Viiden jäsenmaan kohdalla²³ IFAC:n Member Body Compliance Program ei pystynyt saatavilla olevan informaation perusteella arvioimaan, onko kansallinen soveltamisprosessi ajan tasalla tai täyttävätkö muutokset tai muut eroavaisuudet ISA-standardeista IAASB:n modifikaatiopolitiikan vaatimuksia. Myöskään siitä ei saatu selville, onko maiden ilmoittama ISA-standardien soveltaminen edelleen tavoite, mitä ei vain vielä ole saavutettu.

Duhovnikin mukaan (2011, 138) ISA-standardit ovat paras saatavilla oleva instrumentti yhtenäistää tilintarkastusta Euroopassa ja ottaa seuraava välttämätön askel IFRS-standardien²⁴ hyväksymisen jälkeen. Duhovnik esittää myös kriittisen näkemyksen siitä, jos ISA-standardeja ei hyväksyttäisi osaksi Euroopan lainsäädäntöä. Jos Eurooppa odottaa vaihtoehtoista ratkaisua, saattaa Duhovnikin mukaan käydä niin, että sen käyttöönoton vaatiman ajan johdosta Euroopan tilintarkastusalan yleinen laatu ei välttämättä ole samalla tasolla muun maailman tilintarkastusten kanssa.

IAASB toteutti vuosina 2006–2009 selkeyttämishankkeen (Clarity Project), jossa ISA-standardit tarkistettiin perusteellisesti. Uudistamisprojektin tavoitteena oli selkeyttää standardeja sekä parantaa niiden luettavuutta ja ymmärrettävyyttä. Selkeytettyjä ISA-

---

²⁰ Bulgaria, Kypros, Viro, Latvia, Malta, Romania, Slovakia ja Slovenia

²¹ Tšekki, Unkari, Irlanti, Luxemburg ja Iso-Britannia

²² Tanska, Suomi, Ranska, Saksa, Italia, Alankomaat, Puola, Portugali ja Ruotsi

²³ Itävalta, Belgia, Kreikka, Liettua ja Espanja

²⁴ International Financial Reporting Standards (IFRS) ovat tilinpäätösstandardeja, joita jokaisen eurooppalaisen listäyhtiön tulee noudattaa omassa konsernitilinpäätöksensä laatimisessa. Standardeja on tullut noudattaa vuodesta 2005 lähtien.

standardeja sovellettiin ensimmäisen kerran tilivuoden 2010 tilintarkastuksiin. Ne ovat monin osin tiukempia kuin aiemmin sovelletut ISA-standardit. Standardien kieltä ja rakennetta muokattiin ja pyrittiin muun muassa erottamaan tilintarkastajalta vaadittavat asiat soveltamisohjeista. Noin puoleen standardeista tehtiin myös sisällöllisiä muutoksia. (Kansainväliset tilintarkastus- ja laadunvalvontastandardit 2009, VII)

2.1.3.3 ISA-standardien hyväksymisen seuraukset

Euroopan komissio on julkaissut vuonna 2009 puolueettoman tutkimuksen ISA-standardien hyväksymisen kustannuksista ja hyödyistä EU:ssa.²⁵ Tutkimuksen päätavoite oli saada selville, edistääkö ISA-standardien hyväksyminen niiden yhtiöiden tilinpäätösten luotettavuutta ja laatua, jotka ovat tilintarkastuksen kohteena neljännen ja seitsemännen tilinpäätösdirektiivin perusteella. Tutkimuksen tavoitteena oli lisäksi analysoida osakkeenomistajille standardien hyväksymisestä koituvia hyötyjä, ja arvioida suoria ja epäsuoria kustannuksia, joita erityyppisille yhtiöille (muun muassa pörssiyritykset, pankit ja keski- ja suuret yritykset) aiheutuu.

Yhteenveto ISA-standardien hyödyistä osoitti, että kaiken kaikkiaan standardien nähdään edistävän tilinpäätösten luotettavuutta ja laatua sekä tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastusta säätelevien tahojen mukaan ISA-standardien täytäntöönpanosta aiheutuu joitakin kertakustannuksia standardien käännöstyön vuoksi. Useissa jäsenmaissa käännöstyö on jo saatu päätökseen²⁶, ja tutkimuksen tulokset osoittivat, että standardien kääntäminen ei ole vakava ongelma pitkällä aikavälillä ja että standardit ovat selkeitä ja ymmärrettäviä. (Köhler, Merkt & Böhm 2009, 174)

Köhlerin ym. (2009) tutkimuksessa esille tulleita ISA-standardien hyväksymisestä aiheutuvia hyötyjä olivat lisäksi mahdollisuus yhtenäistää tilintarkastuksen valvontaa ja parantaa tilintarkastuksen valvojien välistä yhteistyötä, tilintarkastuskertomusten parempi vastaanotto myös EU:n lainsäädännön vaikutusalueen ulkopuolella, ”standarditulvan” väheneminen Euroopassa sekä merkittävä ristiriitaisuuksien väheneminen tilintarkastusstandardien välillä Euroopassa ja Euroopan ulkopuolella. Mahdollisiksi tilintarkastusstandardien hyväksymiseen liittyviksi haittoiksi Köhler ym. (2009) mainitsevat

²⁵ Tutkimuksessa analysoidaan standardien hyväksymisen vaikutuksia tilintarkastusyhteisöihin, niiden asiakkaisiin, sijoittajiin ja tilintarkastusta sääteleviin tahoihin. Tutkimus tehtiin Duisburg-Essenin yliopistossa Saksassa Köhlerin, Merktin ja Böhmin toimesta.

²⁶ esimerkiksi Suomessa, Ruotsissa, Slovakiassa ja Liettuassa

käännöskustannusten lisäksi tilintarkastusmarkkinoiden lisääntyvän keskittymisen ja tilintarkastuksen pitkävaikutteisten kustannusten kasvun johtuen siitä, että tilintarkastajat suorittaisivat tarkastukset kattavammin kuin olisi tarpeellista.

Köhlerin ym. (2009) tutkimuksen mukaan EU:n päättäjien täytyy olla tietoisia siitä, että kaikki big four -yhtiöt (Ernst&Young, Deloitte, KPMG ja PWC) ja keskisuuret tilintarkastusyhteisöt, jotka ovat Forum of Firms:n (FoF)²⁷ jäseniä, ovat jo tehneet päätöksensä ISA-standardien noudattamisesta ilman laillista velvoitettavuutta perustuen kilpailu- ja kaupalliseen näkökulmaan. Tämä on seurausta siitä, että kyseisille yhtiöille ISA-standardien hyväksymisellä saavutettavat hyödyt ovat kokonaiskustannuksia suuremmat. Lisäksi suurin osa tilintarkastusstandardien säätäjistä Euroopassa on joko hyväksynyt ISA-standardit sellaisenaan tai julkaissut sisällöltään ISA-standardeja lähellä olevia standardeja valmistautuakseen hyväksymään ne myöhemmin tai muokkaamaan niitä, vaikka ISA-standardeja ei hyväksyttäisi EU:ssa. Tästä johtuen suuri osa myös niistä tilintarkastusyhteisöistä, jotka eivät ole FoF:n jäseniä, joutuu muovaamaan tilintarkastusmenetelmiään vastaamaan ISA-standardeja riippumatta siitä, hyväksytäänkö standardit EU:ssa.

Euroopan finanssimarkkinoiden valvontaviranomaiset - Euroopan arvopaperimarkkinaviranomainen (ESMA), Euroopan pankkiviranomainen (EBA) sekä Euroopan vakuutus- ja lisäeläkeviranomainen (EIOPA) kannattavat ISA-standardien käyttöönottoa finanssisektorin tilintarkastuksissa siten, että standardit hyväksyttäisiin sitovina osaksi EU:n lainsäädäntöä. ISA-standardien laaja noudattaminen kehittää tilintarkastuskäytänteiden yhdenmukaisuutta Euroopan yhtenäismarkkinoilla. (Finanssivalvonta 2011, 8) Tärkeimmät tilintarkastusketjut soveltavat niitä jo nyt. Lisäksi useat EU:n ulkopuoliset maat ovat ottaneet käyttöön nämä standardit. Poikkeuksena ovat kuitenkin EU:n eräät tärkeimmät kansainväliset kumppanit, kuten Yhdysvallat. (Komissio 2010, 10)

2.2 Tarkastusvaliokunnat osana corporate governancea

2.2.1 Corporate governancen merkitys

Corporate governance eli hyvä hallintotapa ottaa huomioon yrityksen hallinnon ja yri-

---

²⁷ Forum of Firms (FOF, Forum) on kansainvälisiä tilintarkastuksia suorittavien tilintarkastusyhteisöjen yhdistys. FoF:n jäsenet ovat sitoutuneet soveltamaan ja edistämään korkealaatuista tilintarkastuskäytäntöä maailmanlaajuisesti.

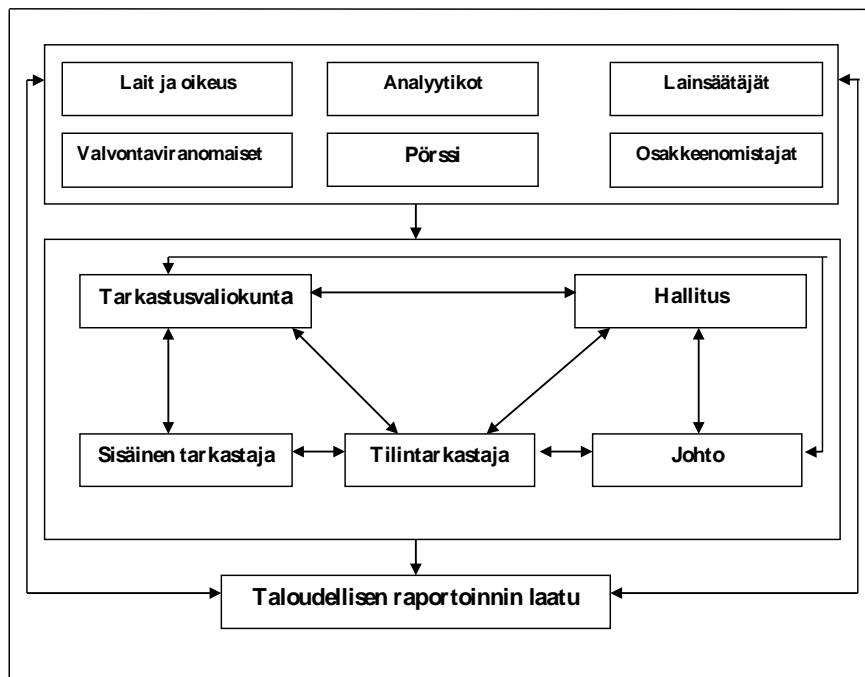
tysjohdon valvonnan, yritystä koskevan ohjauksen sekä yrityksen sidosryhmät laajasti ymmärrettyinä. Yksinkertaistettuna kysymys on johdon valvonnasta sekä niistä toimista, joiden avulla osakkeenomistajat pyrkivät varmistumaan siitä, että yritysjohto toimii omistajien parhaaksi. (Mähönen & Villa 2006, 48) Kyseessä on siis organisaation hallintojärjestelmä, jolla organisaatiota johdetaan ja valvotaan. Corporate governancen tavoitteena on järjestää yrityksen toiminta sidosryhmien, kuten omistajien, edut huomioiden. Valvontatehtävät käsittävät huolehtimisen siitä, että tilintarkastus, sisäinen valvonta ja lakien ja määräysten noudattaminen on järjestetty asianmukaisesti ja että taloudellisten tietojen raportointi on tarkkaa ja oikea-aikaista. (OECD 2004)

Yksi tärkeimmistä corporate governancen tehtävistä on varmistaa taloudellisen raportointiprosessin laatu. Corporate governance on saanut 1990-luvun lopulta alkaen paljon huomiota niin liike-elämässä kuin akateemisessa tutkimuksessakin (ks. Blue Ribbon Committee Report 1999; Sarbanes-Oxley 2002, Bebchuk, Cohen & Ferrell 2004). Huomio johtuu osaksi laajalle levinneistä ja tunnetuista kirjanpitorikkomustapauksista kuten Enron, WorldCom ja Parmalat, uudelleenjulkaistujen tilinpäätösten ennätyksellisestä määrästä sekä johdon räikeistä tuloksen manipulointeja koskevista väitteistä. Lisäksi akateemisissa tutkimuksissa on löytynyt yhteys hallinnon heikkouksien sekä heikon taloudellisen raportoinnin laadun, tuloksen manipuloinnin, kirjanpitohuijausten ja heikkojen sisäisten kontrollien välillä. (Cohen, Krishnamoorthy & Wright 2004, 1)

Edellä mainitut tekijät ovat korostaneet tarvetta kehittää corporate governanca taloudellisen raportointiprosessin osalta, kuten toteuttamalla tarkastusvaliokunnan tehokkuuteen liittyviä uudistuksia sekä lisäämällä hallituksen ja johdon vastuuvollisuutta varmistuen näiden taloudellisten raporttien eheys. Cohenin ym. (2004) mukaan aiempi laskentatoimen tutkimus ja laskentatoimen ammattikunta on keskittynyt pääsääntöisesti vain hallituksen ja tarkastusvaliokunnan tarkasteluun. Tällainen kapeanlainen näkemys corporate governancessa rajoittaen se vain valvoviin toimintoihin saattaa aliarvioida corporate governancen roolia.

Larckerin, Richardsonin ja Tunan (2004) corporate governance -tutkimuksen meta-analyysissä todetaan, että tyypillisillä rakenteellisilla mittareilla (esim. toimitusjohtajan saama kohtuuton korvaus, luottoluokitus ja analyttikkojen suositukset), joita käytetään akateemisessa tutkimuksessa ja vakiintuneissa luokituspalveluissa, on ainoastaan rajoittunut kyky selittää johdon käyttäytymistä ja organisaation toimintaa. Cohenin ym.

(2004) kehittämä corporate governance -mosaiikki (kuvio 3) on tyypillisten mittareiden avulla toteutettua tutkimusta kokonaisvaltaisempi viitekehys, joka sisältää kaikki tärkeimmät sidosryhmät niin yrityksen sisä- kuin ulkopuolella. Esimerkiksi tilintarkastajalla on merkittävä rooli taloudellisen raportoinnin laadun valvojana, ja täten sen voidaan katsoa olevan tärkeä osa corporate governance -prosessia. Cohenin ym. mallissa korostuu tilintarkastajan moniulotteinen rooli: tilintarkastaja on vuorovaikutuksessa muiden sidosryhmätahojen kuten tarkastusvaliokunnan ja johdon kanssa.

Kuvio 3 Corporate governancen osatekijät ja niiden vaikutus taloudellisen raportoinnin laatuun (Cohen ym. 2004)

Toisaalta sidosryhmien väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa myös ulkopuoliset tahot kuten valvontaviranomaiset, pörssi sekä paine täyttää analyytikkojen vaatimukset. Lisäksi Cohen ym. (2004) ehdottavat, että corporate governancea täytyy tarkastella syvällisemmin kuin aiemmissa tutkimuksissa, jotka ovat keskittyneet lähinnä eri tahojen yhteyksien kuvailuun ja muihin kuin syysuhteisiin. Cohenin esittämä corporate governance -mosaiikki täydentää aiempia tutkimuksia syventyen myös vuorovaikutussuhteiden olemukseen corporate governance -näyttämöllä.

Kuvio 3 osoittaa myös eri tekijöiden keskinäiset suhteet ja mekaniikat mosaiikissa. Esimerkiksi vuorovaikutussuhteet tarkastusvaliokunnan, tilintarkastajan, sisäisen tarkastajan, hallituksen ja johdon välillä ovat ratkaisevan tärkeitä tekijöitä tehokkaalle hallin-

noinnille ja korkeatasoisen taloudellisen raportoinnin saavuttamiseksi (Sarbanes-Oxley Act 2002). Myöskään ulkoisten tekijöiden merkitystä corporate governancelle ei voi väheksyä; lainsäätäjillä, analyytikoilla, pörssillä ja valvontaviranomaisilla on olennainen rooli osakkeenomistajien etujen turvaamisessa. Nämä ulkoiset toimijat usein muokkaavat ja vaikuttavat vuorovaikutussuhteisiin sisäisten toimijoiden välillä, jotka ovat tiiviimmin yhteydessä yhtiön hallintoon. Beasley'n, Carcellon, Hermansonin ja Nealin (2009) tutkimustulokset tukevat Cohenin ym. esittämää corporate governance -viitekehystä. Myös heidän tuloksensa osoittivat, että tarkastusvaliokunnan, sisäisen tarkastajan, tilintarkastajan ja johdon välillä on säännöllistä ja mielekästä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen toteutumisella on merkittävä vaikutus esimerkiksi tarkastusvaliokunnan suorittamaan raportointiprosessin valvonnan tehokkuuteen.

2.2.2 Tarkastusvaliokuntien rooli

Tarkastusvaliokuntaa koskeva sääntely on lähtöisin Yhdysvalloista ja Isosta-Britanniasta. Listattujen yhtiöiden hallitusten jäsenten lukumäärä on näissä maissa yleensä ollut suuri verrattuna esimerkiksi suomalaisten yhtiöiden hallituksiin. Yhdysvaltojen rahoitusvalvontaviranomainen, SEC, saattoi vuonna 1972 voimaan suosituksen, jonka mukaan listayhtiöiden hallituksissa tulisi olla tarkastusvaliokunta. New Yorkin arvopaperipörssi (New York Stock Exchange) on edellyttänyt listautumissäännöissään vuodesta 1978 lähtien, että listattavilla yhtiöillä tulee olla riippumattomista henkilöistä koostuva tarkastusvaliokunta. SEC lisäsi ja tiukensi tarkastusvaliokuntaa koskevia määräyksiä Yhdysvalloissa vuonna 2002 voimaantullen SOX:n myötä. (Boardman 2010, 14–15)

Suomessa tarkastusvaliokuntaa ei ole säädetty pakolliseksi listayhtiöidenkään osalta. Tarkastusvaliokunnan tehtävät kuuluvat luontaisesti hallitukselle. Valiokunta on vain työväline tehtävän mahdollisimman hyvälle hoidolle. Työtaakka lankeaa hallitukselle, jos valiokuntaa ei perusteta. (Jokinen 2011, 30) Tarkastusvaliokuntia koskeva itsesääntely sisältyy Suomessa Arvopaperimarkkinayhdistys ry:n corporate governance -suositukseen: Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2010.

Suomessa listayhtiön on lähtökohtaisesti noudatettava kaikkia corporate governance -suosituksia. Noudattamiseen sovelletaan kuitenkin niin sanottua comply or explain –periaatetta (noudata tai selitä). Yhtiö voi siis poiketa yksittäisistä suosituksista, sillä

edellytyksellä, että se ilmoittaa poikkeamisesta ja poikkeamisen perusteista. Hallinnointikoodi on tarkoitettu Helsingin pörssissä listattujen yhtiöiden noudatettavaksi, jos se ei ole ristiriidassa yhtiön kotipaikan pakottavien säännösten kanssa. Keskuskaupakamari suosittaa periaatteiden noudattamista myös pörssissä noteeraamattomille suurille yhteisöille, jotka harjoittavat lakisääteistä toimintaa tai muuten tarjoavat yleisen edun kannalta merkittäviä palveluita. Tällaisia ovat muun muassa pankit ja vakuutusyhtiöt. (Boardman 2010, 18–19)

Työskentely pörssiyhtiön hallituksessa vie sen jäseneltä yhä enemmän aikaa. Lisääntyvä sääntely tuo yrityksille uusia velvoitteita. Yli puolet suomalaisten pörssiyhtiöiden hallituksista on ottanut käyttöönsä tarkastusvaliokunnan. (Jokinen 2011, 30) Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodin (2010, 14) mukaan tarkastusvaliokunta on perustettava sellaisessa yhtiössä, jonka liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa. Hallinnointikoodin suosituksen 22 mukaan tarkastusvaliokunta on hallituksen valiokunta, joten sen jäseniksi voidaan valita vain hallituksen jäseniä. Tarkastusvaliokunnassa on suosituksen mukaan oltava vähintään kolme jäsentä. Suosituksen selitysosassa kuitenkin todetaan, että valiokunta voi poikkeuksellisesti koostua kahdesta jäsenestä, jos hallituksen jäsenmäärä on vähäinen.

Hallinnointikoodin suosituksen 25 mukaan tarkastusvaliokunnan jäsenillä on oltava tarkastusvaliokunnan tehtäväalueen edellyttämä pätevyys, jolla tarkoitetaan ainakin asiantuntemusta laskentatoimesta, kirjanpidosta, tilintarkastuksesta, sisäisestä tarkastuksesta tai tilinpäätöskäytännöistä. Suosituksessa käytetty ilmaisu ”tai” osoittaa, että jäsenellä ei tarvitse olla koko tarkastusvaliokunnan tehtäväalueen kattavaa asiantuntemusta. Jokaisesta tehtäväalueen osasta tulisi olla asiantuntemusta ainakin yhdellä tarkastusvaliokunnan jäsenellä.

Hallinnointikoodin suosituksessa 27 todetaan tehtävät, jotka yhtiön tarkastusvaliokunnan (tai hallituksen, mikäli yhtiössä ei ole tarkastusvaliokuntaa) on pakollista hoitaa sekä annetaan lista tehtävistä, jotka voivat kuulua tarkastusvaliokunnan tehtäviin.

Tarkastusvaliokunnan tehtävät on määritelty suosituksen 27 mukaan seuraavasti:

”Hallituksen on määriteltävä tarkastusvaliokunnan tehtävät valiokunnalle vahvistetussa työjärjestyksessä, yhtiön omien lähtökohtien mukaan.”

Tarkastusvaliokunnan tehtävänä on ainakin

- 1) seurata tilinpäätösraportoinnin prosessia,
- 2) valvoa taloudellista raportointiprosessia,
- 3) seurata yhtiön sisäisen valvonnan, mahdollisen sisäisen tarkastuksen ja riskienhallintajärjestelmien tehokkuutta,
- 4) käsitellä yhtiön hallinto- ja ohjausjärjestelmään antamaan selvitykseen sisältyvää kuvausta taloudelliseen raportointiprosessiin liittyvien sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestelmien pääpiirteistä,
- 5) seurata tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen lakisääteistä tilintarkastusta,
- 6) arvioida lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön riippumattomuutta ja erityisesti oheispalvelujen tarjoamista tarkastettavalle yhtiölle, sekä
- 7) valmistella tilintarkastajan valintaa koskeva päätösehdotus.²⁸

Tarkasteltaessa tarkastusvaliokunnan tehtäviä huomataan, että tarkastusvaliokunnalla on merkittävä rooli yhtiön taloudellisen raportointiprosessin valvojana. Myös tilintarkastusprosessin seuraaminen ja tilintarkastajan riippumattomuuden arvioiminen kuuluvat tarkastusvaliokunnan tehtäviin. Yhtiön ulkoinen tilintarkastaja on johdon lisäksi yksi keskeisimmistä tarkastusvaliokunnan keskustelukumppaneista valiokunnan vastuulla oleviin asioihin liittyen. Tarkastusvaliokunnan vuoropuhelu tilintarkastajan kanssa tulisi olla avointa ja säännöllistä. (Boardman 2010, 51) Tarkastusvaliokunnan jäsenten tulisi olla hyvin perehtyneitä yhtiön taloudelliseen raportointiprosessiin, tilintarkastukseen ja sisäiseen valvontaan, sillä heidän päätehtävänsä liittyvät vahvasti näihin osa-alueisiin.

---

²⁸ Suosituksen 27 selostavassa osassa todetaan, että lisäksi tarkastusvaliokunnan tehtäviin voi kuulua esimerkiksi yhtiön taloudellisen tilanteen seuranta, sisäisen tarkastuksen toimintaohjeen hyväksyminen, sisäisen tarkastuksen suunnitelmien ja raporttien käsittely, lakien ja määräysten noudattamisen arviointi ja yhteydenpito tilintarkastajaan ja tilintarkastajan tarkastusvaliokunnalle laatimien raporttien läpikäynti.

Kuvio 4 Yrityksen taloudellisen raportoinnin ketju (mukailen PWC 2003, 8)

Tarkastusvaliokunnasta on tullut oleellinen osa yrityksestä raportointia tuottavassa ketjussa. Kuten yllä oleva kuvio 4 osoittaa, jokaisella raportointiketjun tekijällä on oma roolinsa ja tehtävänsä taloudellisen tiedon tuottamisessa markkinoille. Toimiva johto vastaa operatiivisesta toiminnasta ja liiketoimintaprosesseista, joilla tuotetaan lisäarvoa osakkeenomistajille. Hallituksen tehtävänä on päättää strategisista linjoista, arvioida johdon päätöksiä sekä varmistaa, että toiminta ja valvonta on järjestetty asianmukaisesti. Tilintarkastajien tehtävänä on tilinpäätöksen ja vuosikertomuksen oikeellisuuden varmistaminen.

Hallituksen valtuutuksella toimiva tarkastusvaliokunta, on yhdyssiteenä raportointiketjun osien välillä. Se voi helpottaa hallituksen työtaakkaa, koska sillä on enemmän aikaa käytettävissä taloudellisen raportoinnin ja sisäisen valvonnan asioihin. Kun tarkastusvaliokunta käy keskustelua tilintarkastajien ja sisäisten tarkastajien kanssa, lisää tämä tarkastustoiminnan riippumattomuutta. Toimiakseen tehokkaasti toimintaketjun jokaisen osan tulee täyttää oma tehtävänsä. (PWC 2003, 8) Lainsäätäjät, sijoittajat ja muut sidosryhmät ovat ketjun neljäs tekijä. Esimerkiksi viranomaisvalvonta on osa taloudellisen raportoinnin ketjua.

Boardmanin (2010, 52) mukaan tarkastusvaliokunnan tulisi käyttää tarkastuksen suunnitteluvaiheessa riittävästi aikaa ymmärtääkseen, missä laajuudessa tilintarkastusta kon-

sernissa tehdään ja mitkä ovat tarkastuksen painopistealueet. Tarkastusvaliokunta ei voi rajoittaa tilintarkastajan toimintaa, mutta sen pitäisi kuitenkin osallistua aktiivisesti keskusteluun yhteisön tilintarkastuksen laajuudesta ja sen painoalueista.

Tilintarkastajan tarkastushavainnot tulisi raportoida säännöllisesti tarkastusvaliokunnalle. Tarkastusvaliokunnan tulee pyytää tilintarkastajia informoimaan sille kaikista tarkastuksen aikana havaituista merkittävistä selvittämättä jääneistä asioista (PWC 2003, 41). Tilintarkastajan raportointi ja sen käsittely on tärkeä osa tarkastusvaliokunnan työskentelyä. Tarkastusvaliokunnan tehtävänä on myös varmistaa, että kaikki tilintarkastajan tekemät olennaiset havainnot tulevat asianmukaisesti käsitellyiksi ja että niiden perusteella tehdään tarvittavat johtopäätökset ja sovitaan toimenpiteistä. (Boardman 2010, 52)

Tarkastusvaliokunnan toiminta ja tehtävät voidaan edelleenkin järjestää varsin vapaasti yhtiön omien lähtökohtien mukaan (Boardman 2010, 22). Tarkastusvaliokuntien työskentelytavat poikkeavatkin huomattavasti toisistaan: on proaktiivisia ja dynaamisia valiokuntia ja myös passiivisia (Jokinen 2011, 30). Jos yhtiössä ei ole tarkastusvaliokuntaa, hallitus hoitaa nämä tehtävät tai antaa ne toisen valiokunnan tehtäväksi. Uudistettu hallinnointikoodi tarjoaa tarkastusvaliokunnan perustamiseen kansainvälisen vertailun kestävä ja toimivat puitteet. Nykyinen koodi ottaa myös huomioon tilintarkastusdirektiivin asettamat uudet vaatimukset tarkastusvaliokunnille. (Boardman 2010, 37)

Boardman Oy:n²⁹ jäsen professori Jarmo Leppiniemi arvioi, että nykytilanteessa tarkastusvaliokunnan rooli on jonkin verran kasvanut ja kasvaa edelleen. Tarkastusvaliokuntia pidetään yhtenä keinona parantaa markkinoiden luottamusta. Valiokunnalta odotetaan varsinaiseen tarkastamiseen ja valvontaan liittyvien tehtävien lisäksi yrityksen toimintaympäristön muutosten tunnistamista ja raportointia. Korostuneesti tämä tulee esiin riskipuolella. (Jokinen 2011, 30–32)

Vaikkakin tällä hetkellä tarkastusvaliokuntia koskeva sääntely on Suomessa suosituksiin perustuvaa, voi tilanne tulevaisuudessa olla toinen. Tällä hetkellä 124:stä³⁰ Suomen pörssiyhtiöstä yli kuudellakymmenellä on tarkastusvaliokunta. Jatkossa tarkastusvaliokuntien lukumäärä saattaa kasvaa, mikäli yhtiöt haluavat painottaa taloudellisen rapor-

---

²⁹ Boardman Oy kehittää omistajuuden ja hallitustyöskentelyn osaamista Suomessa sekä luo ja jakaa uutta tietoa omistajien, hallituksen ja johdon yhteistoimintaan liittyen.

³⁰ http://www.nasdaqomxnordic.com/about_us?languageId=4

tointiprosessin valvontaa. Toisaalta yhtiöt voisivat myös parantaa markkinoiden luottamusta perustamalla tarkastusvaliokunnan. Jos komission ja IAASB:n ehdotukset tilintarkastajan raportoinnin kehittämiseksi tulevat voimaan, tarkastusvaliokuntien rooli kasvaa.

2.3 Tilintarkastajan raportointi

2.3.1 Tilintarkastajan raportointivelvollisuus

Tilintarkastajan tehtävään liittyy olennaisesti kysymys tilintarkastajan lakisääteisestä raportointivelvollisuudesta. Jos raportointivelvollisuutta muutetaan, myös tilintarkastajan tehtävä muuttuu (Horsmanheimo 1998, 313). Tilintarkastajan lakisääteisen raportoinnin muodostavat tilintarkastuskertomus, tilintarkastuspöytäkirja ja tilinpäätösmerkintä.

Tilintarkastuksen perustana on tilintekovelvollisuus. Tällä tarkoitetaan lakiin tai sopimukseen perustuvaa velvollisuutta toimia toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja tehdä tälle tiliä toimistaan. (Tomperi 2009, 7) Esimerkiksi osakeyhtiön hallitus on velvollinen esittämään yhtiön osakkaille tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa lain ja yhtiöjärjestyksen mukaiset tiedot. Jos osakkaat ovat tyytymättömiä hallituksen toimiin, hallituksen jäsen voidaan erottaa. Tilintekovelvollisuuden asianmukaista toteutumista on usein vaikea valvoa. Valvonnan vaikeuden takia osakkaat valitsevat tilintarkastajan tarkastamaan yhtiön kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta. Lisäksi tarkastus kohdistuu hallituksen ja muiden hallintoelinten toimiin. Tilintarkastajat raportoivat toiminnastaan ja havainnoistaan osakkaille tilintarkastuskertomuksen muodossa. Tilintarkastuskertomus on tärkein tilintarkastajan antamista raporteista.

Tilintarkastuslaissa säädettyjen tilintarkastuskertomuksen, tilinpäätösmerkinnän ja tilintarkastuspöytäkirjan roolit ovat erilaisia. Tilintarkastuskertomus ja tilinpäätösmerkintä annetaan kultakin tilikaudelta, kun tilintarkastus on suoritettu. Tilintarkastuspöytäkirja annetaan tarvittaessa yhteisön tai säätiön hallitukselle tai vastaavalle hallintoelimelle. Se voidaan antaa myös tilikauden aikana, mutta useimmiten se annetaan tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä. (Tomperi 2009, 152)

Tilintarkastuslain 16 §:n mukaan tilintarkastaja voi esittää hallitukselle, hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle huomautuksia sellaisista seikoista,

joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa. Tällaiset seikat merkitään tilintarkastuspöytäkirjaan. Säännöksen sanamuodon mukaan tilintarkastaja voi esittää huomautuksia, mikä viittaa toisaalta vapaaehtoisuuteen. Tilintarkastajalla voi olla myös velvollisuus huomautusten tekemiseen ja tilintarkastuspöytäkirjan antamiseen, viimekädessä oman vastuunsa perusteella. Tilintarkastuspöytäkirjan olennaisena tarkoituksena on vastuullisen toimielimen informointi luottamuksellisella tavalla. Tilintarkastuspöytäkirja on yhteisön tai säätiön sisäinen asiakirja, ei julkinen, kuten esimerkiksi tilintarkastuskertomus. (Tilintarkastusalan kertomuksen ja lausunnot 2010, 162)

Tilinpäätösmerkinnän tarkoitus on yksilöidä luotettavasti tilintarkastajan tarkastama tilinpäätös ja toimintakertomus. Tilinpäätösmerkintä osoittaa, että tilintarkastus on päätynyt ja tilintarkastuskertomus annettu. (Tilintarkastusalan kertomuksen ja lausunnot 2010, 168) Tilintarkastuslain 14 §:n mukaan tilinpäätösmerkintä tulee tehdä tarkastettuun tilinpäätökseen, kun tilintarkastuskertomus annetaan. Tilinpäätösmerkintä tehdään tasekirjan alkuperäiskappaleeseen, joten tilikauden mainitseminen merkinnässä ei ole tarpeen. Usein tilintarkastaja raportoi lakisääteisen raportoinnin lisäksi myös monin epävirallisoin tavoin. Hallitukselle saatetaan antaa erilaisia muistioita tai taloushallinnolle voidaan raportoida kirjallisesti pienemmistä huomioista. Raportointi voi olla myös suullista. Raportointi on usein hyödyllistä toiminnan kehittämisen näkökulmasta. Nykyään tilintarkastuksesta halutaan lisäarvoa toiminnan tueksi. Myös tilintarkastajan etujen ja halujen mukaista on tuottaa asiakkaalle lisäarvoa.³¹

Tilintarkastuslain edellyttämien tilintarkastuspöytäkirjan ja tilinpäätösmerkinnän merkitys ei ole yritysten sidosryhmille niin korostunut kuin tilintarkastuskertomuksen. Ne voidaan nähdä täydentävänä raportointina. Kuten todettu, tilintarkastuspöytäkirja on tarkoitettu vain yrityksen sisäiseen käyttöön. Tilinpäätösmerkintä on julkinen, mutta se ei ole erillinen asiakirja vaan tehdään tasekirjan alkuperäiskappaleeseen.

2.3.2 Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomuksen tausta ulottuu 1800-luvulle saakka. Vuoden 1895 osakeyhtiölain säännökset tilintarkastuskertomuksesta olivat kuitenkin hyvin niukat. Vakiokertomusmallia ei ollut käytössä. Kertomusten asiasisältö vaihteli suuresti ja niihin sisältyi usein arvoituksellisia lausumia. Tilintarkastuskertomus säädettiin julkiseksi vasta vuo-

---

³¹ Tilintarkastusyhteisö BDO:n WWW-sivu. <<http://www.bdo.fi/story/tilintarkastuksen-odotuskuilu>>

den 1978 osakeyhtiölakimuutoksen johdosta. Laki ohjeisti tilintarkastuskertomuksen sisältöä mutta ei sisältänyt yksityiskohtaisia ohjeita tilintarkastuskertomuksen sisällöstä. Nykyään tilintarkastajan raportointia koskevat yleiset säännökset sisältyvät Suomessa tilintarkastuslakiin (459/2007). (Kosonen 2005, 201–202)

Tilintarkastuskertomusta muutettiin merkittävästi vuoden 2007 heinäkuussa voimaan tulleessa uudessa tilintarkastuslaissa. Keskeisin syy muutokseen oli tilintarkastuskertomuksen kansainvälistyminen. Tilintarkastuslain tilintarkastuskertomusta koskeva säännös perustuu tilinpäätösdirektiiviin. Euroopan unionissa annettiin kesäkuussa 2003 parlamentin ja neuvoston direktiivi yhtiömuodoltaan tietyntyyppisten yhtiöiden, pankkien ja muiden rahoituslaitosten sekä vakuutusyritysten tilinpäätöksistä ja konsolidoiduista tilinpäätöksistä annettujen neuvoston direktiivien 78/660/ETY, 83/349/ETY ja 91/674/ETY muuttamisesta (jäljempänä modernisointidirektiivi).³² Tarkoituksena oli yhdenmukaistaa tilintarkastuskertomuksia yhteisön alueella. Voimaan tulleet muutokset koskivat kaikkien yhteisöjen ja säätiöiden tilintarkastuskertomuksia. Euroopan unionin tilinpäätösdirektiivien muutosten ohella tilintarkastuskertomuksen uudistamisen taustalla on ollut IAASB:n ISA 700 -standardi. Uuden tilintarkastuslain mukaisia tilintarkastuskertomuksia on annettu 1.7.2007 tai sen jälkeen alkavien tilikausien tilintarkastuksesta. (Horsmanheimo 2008, 36–37)

Tilintarkastusta koskevien säännösten uudistamista on perusteltu modernisointidirektiivin johdannon 10. kohdassa sillä, että tilintarkastuskertomuksen laatimisen ja esitystavan erot heikentävät vertailtavuutta ja vaikeuttavat tilinpäätösten ymmärtämistä. Yhdenmukaisuutta pyrittiin lisäämään tilintarkastuskertomuksen muotoa ja sisältöä koskevilla erityisvaatimuksilla. Näkyvin muutos uudistuksen myötä oli tilintarkastuskertomuksen pakollisten lausuntojen määrän väheneminen viidestä kahteen. Tilintarkastaja ei lausu enää vastuuvapaudesta, tilinpäätöksen vahvistamisesta, hallituksen voitonjakoehdotuksesta eikä tilinpäätöksen säännöstenmukaisuudesta. (Horsmanheimo 2008, 36–38)

Tilintarkastuslain 15 § säätelee tilintarkastuskertomuksen sisältöä. Tilintarkastajan on annettava sen mukaan kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös sekä ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstä tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu. Lisäksi tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava kansainvälisten tilintarkastusstandar-

---

³² Direktiivi 2003/51/EY (18.6.2003)

dien noudattamisesta.

Tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä,

- antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä
- ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia

Vuoden 2009 yhtiökokouksissa moni läsnäolija saattoi hämmästyä, koska tilintarkastaja ei enää esittänytkään vastuuvapauden myöntämistä yhtiön johdolle. Uuden lain mukaan tilintarkastajan on otettava kantaa vain siihen, että tilinpäätös antaa oikeat ja riittävät tiedot yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, ja että tilinpäätös on laadittu lakien mukaisesti. Sen sijaan tilintarkastajan ei ole pakko lausua mitään vastuuvapauden myöntämisestä tai voitonjaosta. Näiden kansallisten käytäntöjen piti väistyä EU-säännöksistä juontavan uuden lain takia. (Hertsi 2009, 4)

KHT-yhdistys antoi jo vuoden 2007 lopulla uuden, typistetyn tilintarkastuskertomusmallin. KHT-yhdistyksen silloisen puheenjohtajan Esa Kailialan mukaan tarkoitus oli, että isoissa pörssi-yhtiöissä olisi heti alusta alkaen lain ja kansainvälisen mallin mukainen tilintarkastuskertomus, jotta ulkomaisten sijoittajien ei tarvitsisi ihmetellä, mitä nämä kansalliset erikoisuudet ovat. Kailialan mukaan lyhyt kertomus antaa enemmän informaatiota: jos mitään ei lausuta, kaikki on hyvin. Jos on jotain huomautettavaa, siitä tilintarkastaja tietenkin kertoo. (Hertsi 2009, 4)

KHT-yhdistys julkaisee vuosittain *Tilintarkastajan raportointi* -teoksen (ennen *Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot*), joka sisältää muun muassa KHT-yhdistyksen laatimat tilintarkastuskertomusmallit. KHT-yhdistyksen antamat kertomusmallit ovat suoria käännöksiä IFAC:n antamista esimerkeistä, mutta niissä on otettu huomioon kansallisen lainsäädännön vaatimukset. Liitteenä (liite 1) on KHT-yhdistyksen malli osakeyhtiön tilintarkastuskertomuksesta, jossa mukana ovat myös rahoituslaskelma ja toimintakertomus.

Tilintarkastuskertomuksen teksti on jaoteltu neljän alaotsikon avulla (liite 1). Johdantokappaleessa kerrotaan, mitä on tarkastettu ja miltä tilikaudelta sekä mitä osia tarkastettu tilinpäätös sisältää. Seuraavassa kappaleessa kerrotaan hallituksen ja toimitusjohtajan

vastuista.³³ Seuraava osuus puolestaan kuvaa tilintarkastajan velvollisuuksia. Tilintarkastajan rooli eritellään toimitusjohtajan ja hallituksen roolista seuraavasti: ”Velvollisuutenamme on antaa suorittamamme tilintarkastuksen perusteella lausunto tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta.” Viimeisessä kappaleessa annetaan varsinainen lausunto tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Lopuksi tilintarkastaja allekirjoittaa kertomuksen.

Tilintarkastuslain 15 §:n mukaan tilintarkastuskertomuksessa annettava lausunto voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Tilintarkastaja voi myös olla antamatta lausuntoa, mutta tästä on ilmoitettava tilintarkastuskertomuksessa. Mukautettu tilintarkastuskertomus sisältää mukautetun eli vakiomuodosta poikkeavan tilintarkastuslain tai erityislainsäädännön edellyttämän lausunnon. Vaihtoehtoisesti se voi sisältää tilintarkastuslain määrittelemän huomautuksen tai tarpeelliset lisätiedot (Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot 2010, 116).

Tilintarkastajat raportoivat toiminnastaan ja tilintarkastuksen aikana tekemistään havainnoista tilintarkastuskertomuksen muodossa. Tilintarkastuskertomuksella on merkittävä rooli sijoittajille ja muille sidosryhmille. Tilintarkastuskertomus on ollut julkinen 70-luvun lopulta saakka, jolloin sitä koskevat säännökset sisältyivät osakeyhtiölakiin. Nykyään tilintarkastuslaki ohjeistaa tilintarkastuskertomuksen sisältöä yksityiskohtaisesti. Vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistus toi muutoksia myös tilintarkastuskertomukseen. Näkyvin muutoksista oli tilintarkastuskertomuksen pakollisten lausuntojen määrän väheneminen.

2.3.3 Odotuskuilu

Odotuskuiluongelma on yksi IAASB:n tilintarkastajan raportoinnin kehittämisprosessin taustalla olevista tekijöistä. Tilintarkastuksen odotuskuilu on yksi merkittävimmistä huolenaiheista tilintarkastajien ja tilintarkastuksen lainsäätäjien keskuudessa (Dennis 2010, 131). Odotuskuilulla on pitkä ja yhtämittäinen historia, ja huoli odotuskuilun olemassaolosta on levinnyt laajasti tilintarkastusammattikunnan sekä yleisön keskuuteen. Liggio käytti ensimmäisenä tilintarkastuksen yhteydessä käsitettä odotuskuilu 1970-luvulla (Koh & Woo 1998, 147).

---

³³ Tilintarkastuskertomus sisältää maininnan, että ”hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisesta ja siitä, että ne antavat oikeat ja riittävät tiedot Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti”.

Salehin ja Rostamin (2009, 141) mukaan useat tutkimukset ovat todistaneet tilintarkastuksen odotuskuilun olemassaolon. Vaikka odotuskuilun käsitettä käytettiin ensimmäisen kerran tilintarkastuksen yhteydessä vasta 70-luvulla, aiempi kirjallisuus osoittaa, että tilintarkastuksen odotuskuilu on ollut olemassa jo sadan viime vuoden ajan. Aiheesta on tullut huomattavan kiinnostuksen kohde maailmanlaajuisesti. Odotuskuiluongelmaa on tutkittu runsaasti muun muassa Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Uudessa-Seelannissa, Saksassa ja Singaporessa 30 viime vuoden aikana.

Tutkijat ovat määritelleet odotuskuilun eri tavoin vuosien aikana. Liggio määritteli odotuskuilun eroksi, joka tilintarkastajan ja taloudellisten raporttien käyttäjien välillä odotetussa suoritustasossa on (Boyd, Boyd & Boyd 2001, 57). Trobergin ja Viitasen (2001, 11) mukaan odotuskuilu johtuu yrityksen eri sidosryhmien tilintarkastukseen kohdistuvista olettamuksista, jotka eivät aina toteudu. Odotuskuilun katsotaan usein johtuvan osaksi myös käyttäjien väärinymmärryksestä siitä, mitä tilintarkastus on sisältäen sen laajuuden, tavoitteet ja luontaiset rajoitukset. (IAASB 2011, 7) IAASB:n mukaan eroja on varsinkin yleisissä käsityksissä siitä, kuinka tilintarkastaja pystyy huomaamaan tilinpäätöspetokset ja mikä on tilintarkastajan vastuu petostapauksissa voimassa olevien ammattistandardien mukaan.

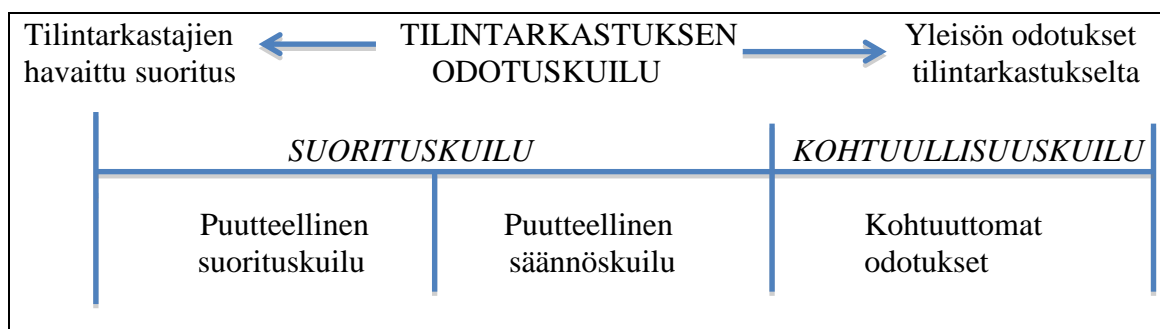
On myös esitetty, että odotuskuilu johtuu osittain tavasta, jolla tilintarkastajat raportoivat johtopäätöksistään taloudellisen informaation käyttäjäkunnalle. Vakiomuotoisessa tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastajan työpanos kuvataan yleisluonteisesti. Kertomuksen lukijat eivät saa täydellistä kuvaa tilintarkastajan tarkastuksessa käyttämien menettelytapojen laajuudesta. Tästä johtuen he kokevat kuilun olemassaolon sen välillä, mitä tosiasiallisesti tilintarkastajat ovat tehneet ja mitä he käsittävät, että tilintarkastajat ovat tehneet tarkastuksen yhteydessä. (IAASB 2011, 7)

Suomessa odotuskuilukeskustelu käynnistyi laajalti 1990-luvun alkupuolen suurten konkurssien jälkeen. Tilintarkastajat olivat huolestuneita ammattikuntansa maineen rapautumisesta, koska tilinpäätöstietoihin pettyneiden joukko kasvoi konkurssien lisääntyessä. Eniten keskusteltiin tilintarkastajan raportoinnista. Tilintarkastajien mielestä he tilintarkastuskertomuksen kirjoittajina eivät nähneet tilintarkastajan roolia samalla tavalla kuin kertomuksen lukijat. (Kosonen 2005, 214)

Yhdysvaltalainen tilintarkastajien yhdistys AICPA asetti jo vuonna 1978 puheenjohta-

jansa mukaan nimetyn Cohenin komission tutkimaan odotuskuilun syitä. Komissio päätteli, että suuren yleisön odotukset ja tarpeet ovat osaksi sellaisia, ettei tilintarkastajilta voida kohtuudella odottaa niiden täyttymistä. Cohenin komission raportin ansiosta odotuskuilututkimuksen painopiste siirtyi tilintarkastuksen sidosryhmiin. Sidosryhmäksi määriteltiin koko yhteiskunta. Määritelmä jättää kuitenkin huomioimatta sen tosiasian, että tilintarkastajat eivät ehkä teekään sitä, mitä heiltä odotetaan tai mitä heidän kohtuudella pitäisi tehdä. Lähtöolettamuksena tässäkin määritelmässä on se, että tilintarkastajat toimivat aina lakien ja muiden normien mukaan. (Kärkkäinen 1998, 25–26)

Myös Porter (1993) on tutkinut odotuskuilun luonnetta ja eri osa-alueita. Hänen mukaansa Liggion ja Cohen komission 70-luvulla antamat määrietykset odotuskuilulle ovat liian kapeita selityksiä ilmiölle. Ne eivät ota huomioon, että tilintarkastajat eivät välttämättä saa suoritettua odotuksia vastaavaa tarkastusta tai pääse sille tasolle, joka heidän pitäisi saavuttaa. Liggion ja Cohen komission määritelmien mukaan ala-arvoinen tarkastus ei siis ole mahdollista. Porter katsoi asiaa laajemmasta näkökulmasta. Hänen mukaansa tilintarkastuksen odotuskuilussa on kaksi osatekijää: kohtuullisuuskuilu (reasonableness gap) ja suorituskuilu (performance gap). Suorituskuilu koostuu kahdesta osasta, puutteellisesta säännöskuilusta (deficient standards) ja puutteellisesta suorituskuilusta (deficient performance). Kuvio 5 havainnollistaa Porterin mallin mukaisia odotuskuilun osatekijöitä

Kuvio 5 Odotuskuilun osatekijät (mukaiillen Porter 1993, 50)

Boydin ym. (2001, 57) mukaan puutteellisella suorituskuilulla tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja on suorittanut voimassa olemassa olevien säännösten mukaisen tarkastuksen puutteellisesti yleisön näkökulmasta. Porterin (1993, 59) mukaan merkittävimmät seikat suorituskuilussa, joita kohtaan yleisö kokee tyytymättömyyttä, liittyvät tilintarkastuskertomuksen tiedonantoon. Yleisön mielestä heitä ei informoida riittävästi yritysten

epäsuotuisista tilanteista ja tapahtumista. Porterin (1993, 66) tutkimuksessa puutteellisen suorituskuilun osuus koko tilintarkastuksen odotuskuilusta oli 16 %. Trobergin ja Viitasen (1999, 69) 90-luvun lopulla Suomessa toteuttamassaan tutkimuksessa puutteellisen suorituskuilun osuus odotuskuilusta oli noin 30 %. Puutteellisen suorituskuilun merkityksen kasvu saattaa johtua myöhäisemmästä tutkimusajankohdasta. On mahdollista, että muutamien vuosien aikana tyytymättömyys tilintarkastajien suorituksia kohtaan on lisääntynyt.

Puutteellisella säännöskuilulla viitataan siihen, että käytössä olevia tilintarkastuslakeja, säännöksiä ja suosituksia pidetään puutteellisina (Porter 1993, 50). Yleisöllä on sellaisia odotuksia, jotka olisi tarkoituksenmukaista lisätä tilintarkastuksen kattavuusalueeseen. Esimerkiksi seuraavat seikat tulisi lisätä tilintarkastajan tehtäviä koskeviin suosituksiin: raportointi säätelevälle viranomaiselle epäilyistä yrityksen jatkuvuudesta, yrityksen varojen väärinkäytöstä, tahallista tilinpäätöstietojen vääristelystä, petosepäilyistä sekä havaituista lainvastaisista tapahtumista yrityksissä (Porter 1993, 64). Porterin (1993, 66) tutkimuksessa puutteellinen säännöskuilu muodostaa 50 % koko odotuskuilusta. Trobergin ja Viitasen (1999) tutkimustuloksissa tuli myös ilmi, että petokset ja muut väärinkäytökset aiheuttavat suurimmaksi osaksi puutteellisen säännöskuilun. Puutteellisen säännöskuilun osuus heidän tutkimuksessaan oli noin 31 % (Troberg & Viitanen 1999, 78).

Trobergin ja Viitasen (1999, 90) mukaan kohtuullisuuskuilu tarkoittaa sitä, että yleisöllä on kohtuuttomia odotuksia tilintarkastajasta ja hänen tekemästään työstä. Mikäli tilintarkastajalta vaadittaisiin odotusten mukainen suoritus, ylittäisivät tehtävien suorittamisesta koituvat kulut siitä saadut hyödyt. Porterin (1993, 61) tutkimuksen mukaan yleisön kohtuuttomia tilintarkastajalta odottamia tehtäviä ovat muun muassa havainnot ja raportointi henkilöstön tekemistä sellaisista laittomuuksista, jotka eivät suoranaisesti vaikuta yrityksen tileihin sekä yrityksen johdon toiminnan tehokkuuden tutkiminen ja raportointi. Porterin (1993, 66) tutkimuksessa kohtuullisuuskuilulla oli melko suuri merkitys: se vastasi 34 prosenttia. Trobergin ja Viitasen (1999) tutkimustulokset eivät poikenneet juuri Porterin vastaavista. Heidän tutkimuksessaan (1999, 90) kohtuullisuuskuilu vastasi lähes 40 prosenttia koko tilintarkastuksen odotuskuilusta.

Kohtuullisuuskuiluun vaikuttivat eniten kaksi tilintarkastajille ehdotettua tehtävää:

- muun kuin johtohenkilöstöön kuuluvan henkilökunnan yrityksen omaisuuteen

kohdistuvien varkauksien havainnointi ja raportointi;

- yrityksen johdon toiminnan tehokkuuden tarkastaminen (Troberg & Viitanen 2001, 12).

Dennisillä (2010) on melko tuoreessa tutkimuksessaan filosofinen lähestymistapa odotuskuiluilmiöön. Hänen mukaansa termi 'odotukset' on harhaanjohtava, ja se pitäisi korvata ennemmin uskomuksilla ja toiveilla. Tämä olisi yhteensopivaa Humphreyn, Moizerin ja Turleyn (1992, 2) määritelmälle odotuskuilusta erimielisyytenä uskomuksissa ja toiveissa (Dennis 2010, 144). Dennisin mukaan odotuskuilun uudelleenmäärittely tällä tavalla sekä uskomusten ja toiveiden syiden tunnistaminen selventäisivät kuilun kaventamista. Dennisin lähestymistavan noudattamisen pitäisi myös täsmentää odotuskuiluun liittyvän empiirisen tutkimuksen luonnetta ja luoda uusia polkuja tutkimukselle.

Odotuskuilun kaventaminen on haastava tehtävä niin lainsäätäjille kuin tilintarkastusammattilaisille. Tutkijat ovat osoittaneet näkemyksiään kuilun kaventamiseksi kahdenkymmenen viime vuoden aikana. Sweeneyn (1997) mukaan kuilun pienentämiseksi on olemassa kaksi keinoa. Ensimmäinen vaihtoehto on valistaa yleisöä siitä, mitä tilintarkastukseen nykyään kuuluu. Toinen vaihtoehto on muuttaa tilintarkastuksen luonnetta vastaamaan yleisön odotuksia. Vaihtoehdon valitsemiseen vaikuttaa hyvin paljon se, kuinka järkeviä ja kohtuullisia yleisön odotukset ovat. Kaksi vaihtoehtoa eivät ole toisiinsa poissulkevia. Tilintarkastuksen ammattikunta on kuitenkin selvästi keskittynyt ensimmäiseen (Sweeney 1997, 20).

McEnroe ja Martens (2001, 357) esittivät, että kuilua voisi kaventaa lisäämällä tilintarkastuskertomuksen perään yksiselitteinen teksti, josta selviäisi tilintarkastuksen sisältö sekä tilintarkastajien vastuut. Salehin ja Rostamin (2009, 145) mukaan kouluttamalla ja kertomalla yleisölle tarkemmin, mitkä ovat tilintarkastuksen tavoitteet ja mikä on tilintarkastajan rooli ja vastuu, voitaisiin kaventaa odotuskuilua. Toisaalta myös odotuskuilun komponenttien luonne vaikeuttaa kuilun poistamista. Tilintarkastajien suorituksia on vaikeaa mitata ja ne vaihtelevat jatkuvasti. Odotuskuilua on kuitenkin mahdollista kaventaa olennaisesti, mutta ei täysin hävittää. (Ojo 2006, 4).

Gold, Gronewold ja Pott (2009) toteuttivat osana IAASB:n ja ASB:n (Auditing Standards Board) tutkimushanketta ”Unqualified Auditor’s Report Communications” (vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen tiedonanto) -projektin, jossa selvitettiin talou-

dellisen informaation käyttäjien käsityksiä IAASB:n laatimasta ISA 700 -standardista ”Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus” Saksassa ja Alankomaissa. Goldin ym. tutkimuksessa tarkastellaan, onko odotuskuilu edelleen olemassa uudesta ISA 700 -standardista huolimatta, jonka tavoitteena oli kaventaa odotuskuilua. Tutkimus tehtiin huomattavan erilaisille tilinpäätösten ja tilintarkastuskertomuksen käyttäjäryhmille. Mukana oli kokeneita tilintarkastajia, analyytikkoja sekä opiskelijoita. Tämä lähestymistapa mahdollisti tutkia erilaisia käsityksiä odotuskuilusta ryhmissä, joiden asiantuntemuksen taso poikkesi toisistaan. Lisäksi tarkasteltiin, ovatko tilintarkastuskertomuksen sisältämät selkeät kuvailut tilintarkastajan ja johdon vastuista sekä tarkastuksen tavoitteesta ja laajuudesta tehokkaita vähentämään odotuskuilua.

Goldin ym. (2009) tutkimustulokset osoittivat, että ISA 700 -standardin vaatimat kattavat selvitykset tilintarkastajan ja johdon vastuista sekä tilintarkastuksen tavoitteesta ja laajuudesta eivät ole tehokkaita keinoja kaventaa tilintarkastuksen odotuskuilua, ja osaksi niillä voi olla jopa haitallinen vaikutus. Tulosten mukaan sekä tilintarkastajat että tilintarkastuskertomusten käyttäjät tulkitsevat nämä selvitykset merkittävästi eri tavalla ja mahdollisesti vain yhdenmukaisesti heidän ennakkokäsitystensä kanssa.

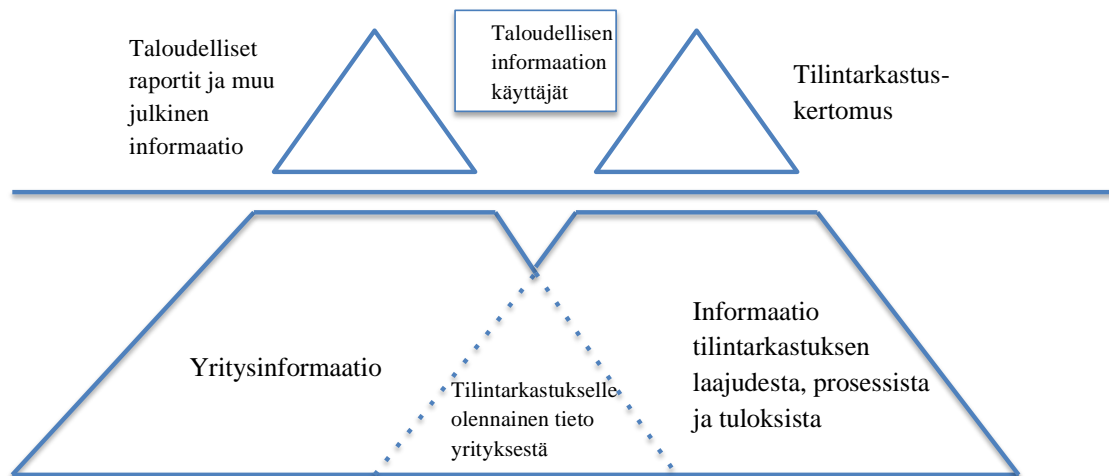
Odotuskuilu tulee tuskin koskaan katoamaan täysin tilintarkastusympäristöstä. Tilintarkastuskertomuksen kehittäminen on yksi odotuskuilua kaventava tekijä, sillä tilintarkastuskertomus on raportointimuodoista julkisuuteen näkyvin ja merkittävin tilintarkastuksen suorittamisesta ja tilintarkastajan roolista kertova raportti. Tilintarkastusta säätelevien tahojen tulisi ottaa kehitystyössään tilintarkastuskertomuksen käyttäjien näkökulmat huomioon ja uudistaa tilintarkastajan raportointia niiden sekä akateemisen tutkimuksen pohjalta.

2.3.4 Informaatiokuilu

Odotuskuilun ohella informaatiokuilu on toinen IAASB:n tilintarkastajan raportoinnin kehittämisprosessin taustalla olevista tekijöistä. IAASB esittelee lyhyesti konsultatiopaperissaan (2011, 8) informaatiokuilun syntyä ja luonnetta. Taloudellisen informaation käyttäjät viittaavat informaatiokuilun olemassaoloon tarvittavan tiedon ja tarkastetun taloudellisen informaation tai muun julkisen saatavilla olevan informaation välillä. He uskovat siis tarvitsevänsä sijoituspäätöksensä tekemiseen enemmän informaatiota kuin on saatavilla. Informaatiokuilulla on vaikutuksia pääomamarkkinoiden tehokkuu-

teen ja pääoman kustannukseen. Informaatiokuilun katsotaan myös lisäävän haasteita ymmärtää, kuinka yrityksen taloudellinen informaatio heijastaa kokonaiskuvaa yrityksen taloudellisesta tilanteesta, suorituskyvystä ja liiketoiminnan jatkuvuudesta. Haaste on merkittävä varsinkin epävakaisissa taloussuhdanteissa. (IAASB 2011, 8)

IAASB:n (2011, 8) mukaan joidenkin tahojen mielestä informaatiokuiluongelma johtuu taloudellisen raportoinnin viitekehyksen heikkouksista. Sijoittajat ja muu yleisö ovat tietoisia siitä, että johdolla ja tilintarkastajalla on huomattavasti enemmän tietoa yrityksestä kuin mitä tilintarkastuskertomuksessa ja tarkastetuissa taloudellisissa raporteissa esitetään. Tilintarkastajan olisi tilintarkastuksesta saamansa tietämyksen avulla mahdollista lausua näkemyksiään yrityksestä ja sen liiketoiminnasta. Hän voisi tarjota lisäinformaatiota esimerkiksi avainriskeistä (liiketoiminta-, operatiiviset ja tilintarkastusriskit), merkittävimmistä tilintarkastushaasteista ja niiden ratkaisuista tai sovellettujen kirjanpitoikäytänteiden soveltuvuudesta. Kuvio 6 havainnollistaa informaatiokuilun olemassaoloa.

Kuvio 6 Informaatiokuilu (IAASB 2011, 9)

Taloudellisen informaation käyttäjät ymmärtävät siis, että heidän saatavillaan oleva informaatio on vain pieni osa johdon ja tilintarkastajan saatavilla olevasta tiedosta. Informaation käyttäjille tarjotaan taloudellisen raportoinnin viitekehyksen, eli olennaisten lakien ja säännösten rajoittamana tämä pieni osa tiedosta, jonka pitäisi olla tiivis yhteenvedo olennaisesta informaatiosta heidän päätöksentekoon. Kuten kuviosta 6 nähdään, suuri osa tiedosta on käyttäjiltä piilossa. Ainoastaan tilintarkastuskertomus ja muut julkiset raportit ovat käyttäjien saatavilla.

Teoriassa informaatiokuilua olisi mahdollista kaventaa julkaisemalla käyttäjille aiemmin piilossa ollutta informaatiota. Pääsääntöisesti tällaista informaatiota voisi tarjota yrityksen johto, hallintoelimet tai tilintarkastaja. Osa sijoittajista ja analyytikoista katsoo, että nimenomaan tilintarkastajilta saatu lisäinformaatio olisi heidän tarpeisiinsa nähden erityisen merkittävää. He arvostavat tilintarkastajien tarkastuksen yhteydessä muodostuneita näkemyksiä yrityksestä ja sen liiketoiminnasta ja haluaisivat, että ne raportoitaisiin julkisesti. (IAASB 2011, 9)

Tilintarkastuskertomuksen kehittämisenä tiettyyn suuntaan olisi positiivisia vaikutuksia informaatiokuiluongelman olemassaoloon. Sijoittajat kaipaavat lisää informaatiota yrityksestä luotettavalta taholta, ja yksi luonteva vaihtoehto olisi tarjota tätä informaatiota tilintarkastuskertomuksessa.

2.4 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, mitä vaikutuksia tilintarkastajan raportoinnin kehittämisenä IAASB:n ehdotuksen mukaisesti on tilintarkastusalan eri toimijoille ja odotus- ja informaatiokuiluun. Tutkimuksen teoreettinen tausta luo pohjaa vaikutusten tarkastelulle. Tilintarkastajan raportoinnin uudistamisella olisi vaikutuksia niin lainsäätelyyn, tarkastusvaliokunnan rooliin kuin tilintarkastuskertomukseenkin.

Tilintarkastusalan sääntely on jälleen murroksessa. Komissio on antanut ehdotuksen tilintarkastusdirektiivin muuttamisesta, ja lisäksi pohdinnassa on myös ISA-standardien hyväksyminen osaksi EU-lainsäädäntöä. Tilintarkastajan raportoinnin uudistaminen on keskeisesti mukana sekä komission että IAASB:n kehityslistalla. Mikäli tilintarkastajan raportointi uudistuu, on sen taustalla olevan sääntelyn myös muututtava. Tällä hetkellä ISA-standardeilla on merkittävä rooli, sillä ne luovat globaalin viitekehyksen tilintarkastukselle. ISA-standardien on sanottu olevan tällä hetkellä ainoa korkealaatuinen kansainvälinen tilintarkastusstandardien kokoelma. Suomessa ISA-standardien noudattaminen katsotaan kuuluvaksi tilintarkastuslain edellyttämään hyvään tilintarkastustapaan. Hyvä tilintarkastustapa puolestaan edellyttää kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista riippumatta EU:n hyväksymisprosessista.

Tilintarkastajan raportoinnin uudistuminen toisi todennäköisesti muutoksia useisiin ISA-standardeihin. Suurimpien muutoksien kohteena olisi ISA 700 -standardi, joka oh-

jaa tilintarkastuskertomuksen sisältöä ja lausunnon antamista. Myös tilintarkastajan ja hallintoelinten välistä kommunikointia käsittelevä ISA 260 olisi IAASB:n esityksen perusteella muutosten kohteena. Nykyisten standardien muuttaminen tai kokonaan uusien standardien säätäminen aiheuttaisi haasteita usealle eri taholle. Lainsäätäjien niin EU- kuin kansallisella tasolla tulisi ottaa huomioon nämä muutokset ja pohtia, mikä vaikutus uusilla standardeilla olisi direktiiviin tai tilintarkastuslakiin. Tilintarkastajilta uudistus vaatisi perehtymistä uusiin standardeihin ja uusien tilintarkastuskäytäntöjen sisäistämistä. Tilintarkastajien työmäärä kasvaisi lakisääteisen raportointivelvollisuuden laajentuessa koskemaan tarkastusvaliokunnalle laadittavaa raporttia.

Nykyisin tarkastusvaliokuntien perustaminen ei ole pakollista suomalaisille yhtiöille. Tarkastusvaliokunnat ovat kuitenkin yleistyneet viime vuosina ja nykyään yli puolet Suomen listayhtiöistä on perustanut sellaisen. Tarkastusvaliokunnalla on merkittävä rooli taloudellisen raportointiprosessin valvojana. Yhtiöiden tilintarkastusasiat kuuluvat tarkastusvaliokunnan vastuulle. Tilintarkastajan raportointia koskeva uudistus toisi muutoksia myös tarkastusvaliokunnan rooliin. Tarkastusvaliokunnan tulisi julkaista taloudellisen informaation käyttäjille selvitys, joka sisältää tietoa tarkastusvaliokunnan valvonnasta liittyen taloudellisen raportoinnin prosessiin ja tilintarkastukseen.

Mikäli tarkastusvaliokunnan rooli kehittyisi edellä esitetyllä tavalla, aiheuttaa se kysymyksiä tarkastusvaliokuntiin liittyvästä sääntelystä: voisiko tarkastusvaliokuntien perustaminen olla edelleen vapaaehtoista? Pienten pörssiyhtiöiden kohdalla tarkastusvaliokunnan perustaminen ei välttämättä olisi tarkoituksenmukaista. Kustannukset saattaisivat ylittää siitä saatavat hyödyt. Myös tarkastusvaliokunnan jäsenten riittävä asiantuntemus tilintarkastuksesta tulee ottaa huomioon.

Tilintarkastajan raportoinnin kehittämisen tuomat mahdollisuudet liittyvät odotus- ja informaatiokuilun kaventamiseen. Tilintarkastuksen odotuskuilun on katsottu olevan yksi merkittävimmistä huolenaiheista tilintarkastajien ja tilintarkastuksen lainsäätäjien keskuudessa. Erään määritelmän mukaan odotuskuilu tarkoittaa sitä, että taloudellisen informaation käyttäjien odotukset tilintarkastajasta ja tilintarkastuksesta eroavat siitä, mitä tilintarkastus todellisuudessa on. Odotuskuilua voisi täten kaventaa tuomalla käyttäjien odotuksia lähemmäksi tilintarkastuksen todellisuutta tai vaihtoehtoisesti muokkaamalla tilintarkastajan tehtäviä tai tilintarkastuksen luonnetta.

Odotuskuilun voidaan katsoa johtuvan kahdesta eri osatekijästä: suorituskuilusta ja kohtuullisuuskuilusta. Suorituskuilu voidaan jakaa puutteelliseen säännöskuiluun ja puutteelliseen suorituskuiluun. Merkittävimmät seikat suoritustasossa, joita kohtaan yleisö kokee tyytymättömyyttä, liittyvät tilintarkastuskertomuksen tiedonantoon. Yleisön mielestä heitä ei informoida riittävästi yritysten epäsuotuisista tilanteista ja tapahtumista. Corporate governance -raportointimalli voisi kaventaa suorituskuilua käyttäjien saadessa entistä enemmän informaatiota yrityksestä.

Puutteellisella säännöskuilulla viitataan voimassa olevien tilintarkastuslakien, säännöksien ja suositusten puutteellisina pitämiseen. Tilintarkastajan raportointia kehitettäessä tulisi myös tilintarkastuksen sääntelyä uudistaa. Raportoinnin kehittämällä voisi taten olla positiivisia vaikutuksia myös puutteelliseen säännöskuiluun. Kohtuullisuuskuiluun tilintarkastajan raportoinnin kehittämällä ei välttämättä olisi välittömiä vaikutuksia. Kohtuullisuuskuilulla tarkoitetaan, että yleisöllä on kohtuuttomia odotuksia tilintarkastajasta ja hänen tekemästään työstä.

Sijoittajat ja muu yleisö ovat tietoisia siitä, että johdolla ja tilintarkastajalla on huomattavasti enemmän tietoa yrityksestä kuin mitä tilintarkastuskertomuksessa ja tarkastetuissa taloudellisissa raporteissa esitetään. Sijoittajat uskovat tarvitsevänsä sijoituspäätöksensä tueksi enemmän informaatiota kuin on saatavilla. Tällä viitataan informaatiokuilun olemassaoloon. IAASB:n ehdotuksessa uudeksi tilintarkastajan raportointimalliksi sijoittajat ja muu yleisö saisivat käyttöönsä myös tarkastusvaliokunnan laatiman selvityksen tilintarkastukseen liittyvistä seikoista. Tällä olisi positiivisia vaikutuksia informaatiokuilun kaventamisessa.

3 EMPIIRINEN AINEISTO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

3.1 Sisällönanalyysi tutkimusmetodina

Asiantuntijalausuntojen analysoinnissa menetelmänä käytetään sisällönanalyysiä, joka on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Menetelmää voi pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91)

Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatioarvoa. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan järkevää, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. (ks. Hämäläinen 1987; Burns & Grove 1997; Strauss & Gorbin 1990; 1998) Analyysillä luodaan selkeyttä aineistoon, jotta voidaan tehdä luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108)

Sisällönanalyysi soveltuu hyvin täysin strukturoimattomankin aineiston analyysiin. Analyysimenetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysillä saadaan kerätty aineisto kuitenkin vain järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten (ks. Grönfors 1982, 161). Monia sisällönanalyysillä toteutettuja tutkimuksia kritisoidaan tästä keskeneräisyydestä. Tutkija on saattanut kuvata analyysiä hyvinkin tarkasti, mutta hän ei ole kyennyt tekemään tutkimuksessaan mielekkäitä johtopäätöksiä vaan esittelee järjestetyn aineiston ikään kuin tuloksina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103)

Laadullista aineistoa voi suhteuttaa teoriaan kolmella tavalla: aineisto- tai teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti³⁴. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään

---

³⁴ Eskola (2001; 2007) puhuu teoriasidonnaisesta analyysistä. Tässä tutkimuksessa käytetään nimitystä teoriaohjaava. Nimet viittaavat samantyyppiseen analyysimuotoon.

luomaan teoreettinen kokonaisuus. Aikaisemmilla havainnoilla, tiedolla tai teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa, koska analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä. Teorialähtöinen analyysi poikkeaa huomattavasti aineistolähtöisestä analyysistä, ja se on varsinkin luonnontieteellisen tutkimuksen perinteinen analyysimalli. Teorialähtöinen analyysi nojaa johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Aineiston analyysia ohjaa valmis aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. Tämänäyttöisen analyysin taustalla on usein aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97)

Tämän tutkimuksen empiirinen aineisto on analysoitu teoriaohjaavasti, joka sijoittuu aineisto- ja teorialähtöisen analyysin välimaastoon. Aineistolähtöinen analyysi ei sovi tähän tutkimukseen, sillä teorian ja empirian välillä on ainoastaan joitain kytkentöjä ja aineistosta ei myöskään ole pyritty luomaan teoreettista kokonaisuutta. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, kun taas teoriaohjaavassa ne tuodaan valmiina, ilmiöstä ”jo tiedettynä” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117) kuten tässä tutkimuksessa. Myös teorialähtöinen analyysi on poissuljettu, koska tutkimuksen tavoitteena ei ole aikaisemman tiedon testaaminen uudessa kontekstissa. Analyysi ei myöskään nojaa tiettyyn teoriaan. Teoriaohjaavan analyysin valintaa voidaan perustella siten, että se ei nouse suoraan teoriasta eikä siten pohjaudu teoriaan, mutta siinä on kuitenkin joitain teoreettisia kytkentöjä kuten tässä tutkimuksessa. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto ohjaa osittain analyysia, mutta aiemman tiedon merkitys ei ole teorian testaaminen. Aikaisempaa tietoa hyödynnetään ennemminkin uusien ajatusten luomiseen. Tavoitteena on yhdistellä aiempaa tietoa aineistoon, ja siten luoda mahdollisesti jotain aivan uutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97)

Teoriaohjaavassa analyysissä päättelyn logiikassa on usein kyse abduktiivisesta päättelystä, jolloin tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja teoria. Teoriaohjaavan lähestymistavan vaarana on, että teoria ja empiria jäävät liian kauaksi toisistaan. Tämä saattaa olla seurausta siitä, että teoriaosa on vain kokoelma luettua materiaalia ilman päämäärää, ja sitä on hankala yhdistää empiricalukuun. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98–101) Tutkimuksessa pyritään välttämään tämä ongelma hyödyntämällä analyysissä tutkimuksen teoreettisessa osuudessa syntyneitä johtopäätöksiä ja rinnastamalla empirian tulokset osittain niihin.

Alasuutari ym. (2005, 231) painottaa, että aineiston analyysi aloitetaan aina lukemalla ja silmäilemällä aineistoa läpi, yleensä useaan kertaan. Lukiessaan aineistoa useimmat tutkijat yksinkertaisesti miettivät aineiston piirteitä. Samalla he tekevät muistiinpanoja, joista on myöhemmin monenlaista hyötyä. Ne antavat ensiksikin aineistolle alustavan hahmon. Jotkin teemat toistuvat usein, toiset harvemmin ja jotkin teemat liittyvät samoihin asioihin. Toiseksi ne parantavat aineiston hallintaa parantamalla selattavuutta ja auttavat aineiston teemoittamisessa. Lopuksi Alasuutari ym. (2005, 31) mainitsee, että syntynyt hahmo auttaa tutkijaa, kun hän alkaa hahmottaa tulkintaa ja seuloa sopivimpia teorioita. Tämän tutkimuksen aineisto on englanninkielinen, joten useaan kertaan lukemisen merkitys korostuu.

Laadullisen tutkimuksen analyysin eteneminen voidaan kuvata seuraavasti:

1. Päätä, mikä tässä aineistossa kiinnostaa ja tee vahva päätös.
2. a) Käy läpi aineisto, erota ja merkitse ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseesi.
b) Kaikki muu jää pois tästä tutkimuksesta.
c) Kerää merkityt asia yhteen ja erittele muusta aineistosta.
3. Luokittele, teemoita tai tyypittele aineisto (tms.).
4. Kirjoita yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92)

Tässä tutkimuksessa empiirisen aineiston analyysi seuraa pääosin Tuomen ja Sarajärven jaottelua. Ensin aineistosta poimitaan vastaajajoukon koon ja luonteen perusteella merkittävimmät tahot. Seuraavassa luvussa perehdytään tarkemmin vastaajajoukkojen valintaan. Seuraavaksi lausunnoista koostuvasta aineistosta poimitaan corporate governance -raportointimallia koskevat osiot. Valitut osiot luetaan ensin pintapuolisesti läpi joitain merkintöjä tehden. Seuraava vaihe on lukea lausunnot uudestaan ja eritellä ja kerätä kiinnostavia asioita. Tämän jälkeen pyritään luokittelemaan corporate governance -mallin vaikutukset positiivisiin ja negatiivisiin. Alasuutarin (2005, 229) mukaan kenties pahin virhe, jonka tutkija voi tehdä, on kerätä aineisto ja kuvata se ilman selkeää tulkintaa. Tässä tutkimuksessa aineiston käsittely painottuu enemmän tulkintaan ja analyysiin. Aineiston kuvailu sisältää vain olennaisimmat seikat. Analyysin tuloksista esitetään synteesi tämän luvun lopussa.

3.2 Aineiston keruu ja kuvailu

Tutkimuksen aineisto koostuu eri tahojen IAASB:n konsultaatiopaperista antamista lausunnoista. Kommentointiaika päättyi 16.9.2011. Vastauksia tuli vielä sen jälkeenkin. IAASB sai yhteensä 82 lausuntoa konsultaatiopaperistaan. Lausunnot ovat saatavilla IFAC:n WWW-sivuilla³⁵. Aineisto on kerätty tammikuun 2012 aikana. Taulukko 1 kuvaa vastaajajoukon koostumusta.

Taulukko 1 Vastaajajoukon koostumus³⁶

Vastaajaluokka	LKM	%
Jäsentoimielimet ja muut ammatilliset organisaatiot	29	35
Sääntelijät ja tilintarkastuksen valvojat	12	15
Tilintarkastusyhteisöt	10	12
Julkisen sektorin tilintarkastajat	7	9
Sijoittajat ja analyytikot	6	7
Kansalliset standardien säätäjät	6	7
Yksityishenkilöt	5	6
Lainvalmistelijat	4	5
Hallintoelimet	3	4
Yhteensä	82	100

Kolme suurinta vastaajajoukkoa olivat IFAC:n jäsenoimielimet ja muut ammatilliset organisaatiot (35 %), sääntelijät ja tilintarkastuksen valvojat (15 %) ja tilintarkastusyhteisöt (12 %). Tutkimuksen kohteena ovat näiden vastaajien näkemysten lisäksi myös sijoittajien ja analyytikoiden mielipiteet, joita on 7 % vastaajista. Sijoittajat ja analyytikot edustavat ryhmää, jolle tilintarkastuskertomuksella on tärkeä rooli päätöksenteossa. He edustavat taloudellisen informaation käyttäjäryhmää, jota erityisesti tilintarkastuksen informaatiokuilu koskettaa. Valitsemalla mainitut neljä vastaajajoukkoa saadaan melko kattava kuva erilaisten tahojen näkemyksistä corporate governance -raportointimallista. Julkisen sektorin tilintarkastajat on rajattu pois aineistoista, sillä julkisen sektorin tilintarkastukset eivät ole tutkimuksessa tarkastelun kohteena. Kansallisia standardien säätäjiä on 7 % vastaajista kuten sijoittajia ja analyytikkoja, mutta tämä joukko on rajattu aineistosta pois heidän maantieteellisen taustansa vuoksi. Viisi kuudesta vastaajasta on pohjoisamerikkalaisia tai Aasian ja Tyynenmeren alueelta; eurooppalaisia ei ole lain-

³⁵ <http://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-value-auditor-reporting-exploring-options-change>

³⁶ [http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20111205-IAASB-Agenda_Item_5-B-Auditor_Reporting_Issues_Paper-v1-03%20\(3\).pdf](http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20111205-IAASB-Agenda_Item_5-B-Auditor_Reporting_Issues_Paper-v1-03%20(3).pdf)

kaan. Tutkimuksen rajauksiin perustuen näitä vastaajia ei valittu kohderyhmään. Aineistosta on rajattu pois myös kolme pienintä vastaajajoukkoa lausuntojen vähäisen määrän vuoksi ja toisaalta tutkimuksen rajallisen laajuuden vuoksi.

Tutkimuksen kohdejoukko edustaa tilintarkastusalan asiantuntijoita ja ammattilaisia. Aineistossa on mukana myös merkittäviä sijoittajia edustavia tahoja (esim. BlackRock ja CFA Institute). On todennäköistä, että näiden ryhmien lausuntojen perusteella saadaan olennaista tutkimuksen tavoitteita vastaavaa informaatiota. Voidaan siis olettaa, että valittu empiirinen aineisto soveltuu tutkimukseen. Analysoitavia lausuntoja on yhteensä 57 kappaletta. Liite 2 sisältää luettelon 57 vastaajasta luokittain. Tekstissä järjestöistä ja muista vastaajista käytetään liitteessä 2 olevia lyhenteitä. Vastaajajoukko voidaan luokitella myös maantieteellisellä perusteella viiteen ryhmään. Alueet ovat Eurooppa, Pohjois-Amerikka, Aasia ja Tyynimeri, Lähi-itä ja Afrikka sekä kansainväliset usealla alueella toimivat tahot. Suurin osa vastaajista on eurooppalaisia (39 %).

Analysoitavien tekstien kokonaispituus vaihtelee sivusta noin kahteenkymmeneen sivuun. Konsultaatiopaperissa on seuraavat kolme corporate governance -raportointimallia koskevaa kysymystä:

1. Vastaajia pyydetään kertomaan heidän reaktionsa muutosvaihtoehtoihin liittyen corporate governance -raportointimalliin, joka kuvataan III-osion D-kohdassa.
2. Jos vastaajat kannattavat tätä mallia, mitä haasteita saatetaan kohdata mallin hyväksymisen edistämiseksi?
3. Pitävätkö vastaajat sopivana, että tilintarkastaja antaa varmistuksen tarkastusvaliokunnan laatimasta raportista?

Valittaessa lausunnoista kohdat, joissa vastataan yllä oleviin kysymyksiin, supistuu käsiteltävän tekstin määrä noin neljäänkymmeneen sivuun. Kaikki tekstit ovat englanninkielisiä.

3.3 Näkemyksiä corporate governance -raportointimallista

IAASB laati joulukuussa 2011 pidettävää kokoustaan varten koosteen³⁷ eri vastaajaryhmien kannatuksen määrästä IAASB:n esittämiä vaihtoehtoja kohtaan. Koosteessa

---

³⁷ http://www.ifac.org/sites/default/files/meetings/files/20111205-IAASB-Agenda_Item_5-C-Auditor%20Reporting-Scorecard_of_Options-v1-01.pdf

vahva kannatus (strong support) tarkoittaa sitä, että yli 75 % vastaajista kannattaa vaihtoehtoa. Kohtalaista kannatusta (support) on 50–74 %:n tuki. Jonkin verran kannatusta (some support) tarkoittaa, että 25–49 % vastaajista kannattaa vaihtoehtoa. Vähäinen kannatus (minimal support) vastaa 1-24 %:n tukea. Ei kannatusta lainkaan (no support) on luonnollisesti 0 %.

Koosteen mukaan kaikki neljä vastaajaryhmää (IFAC:n jäsenjärjestöt ja muut ammattijärjestöt, tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojatahot, tilintarkastusyhteisöt sekä sijoittajat ja analyytikot) esittävät vahvaa kannatusta corporate governance -raportointimallia kohtaan. Sen sijaan vastaajien mielipiteistä siitä, että antaako tilintarkastaja varmennuksen tarkastusvaliokunnan laatimasta raportista, on hieman hajontaa. Vain tilintarkastusyhteisöt antavat tälle vahvaa kannatusta. Muut ryhmät kannattavat ehdotusta kohtalaisessa määrin.

3.3.1 Corporate governance -mallin hyödyt

IFAC:n jäsenet ja muut ammatilliset järjestöt

IFAC:n jäsenet ja muut ammatilliset järjestöt näkevät corporate governance -raportointimallissa useita hyviä puolia. SAICA:n mukaan malli rohkaisee hallintoelimiä ottamaan vastuuta taloudellisesta raportointiprosessista ja tilintarkastukseen liittyvän tarpeellisen tiedon ja näkemysten tarjoamisesta osakkeenomistajille ja muille raporttien käyttäjille. Tarkastusvaliokunnat (tai muut hallintoelimet) ovat parhaassa asemassa tarjoamaan tätä informaatiota, sillä heillä on yksityiskohtaista tietoa niin yhtiöstä kuin tilintarkastusprosessista. Toisaalta tilintarkastajan huolet salassapitovelvollisuuden rikkomisesta ja vastuun kasvamisesta hälvenevät. Kolmantena etuna SAICA mainitsee, että malli tarjoaa käyttäjille heidän tavoittelemaansa lisävarmuutta ja luotettavuutta.

Myös FEE yhtyy näkemykseen, että yrityksen johto ja tarkastusvaliokunta ovat asemansa perusteella paras taho tarjoamaan sidosryhmille tietoa yrityksestä ja sen kohtaamista riskeistä.

”...the management and the audit committee are best placed to provide information about the business and the risks that it faces.”

Näiden ohella myös HKICPA puoltaa mallia sen vuoksi, että se vahvistaisi hallintoelinten vastuuta taloudellisesta raportointiprosessista. On kuitenkin huomioitava, että käyt-

täjien tulee täysin ymmärtää hallintoelinten rooli prosessissa. ZICA taasen puoltaa mallia, koska se auttaisi tarkastusvaliokuntaa täyttämään sen taloudellisen raportointiprosessin valvontavelvollisuuden.

ICAA ja CNDCEC näkevät mallin hyödyn olevan tarkastusvaliokunnan roolin korostuminen, sillä se on olennainen osa hyvin toimivaa corporate governance -järjestelmää. ICAA mainitsee tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen tehokkaan vuorovaikutussuhteen olevan yksi tilintarkastuksen laatua parantava tekijä. Myös KICPA viittaa lausunnossaan tämän kahdensuuntaisen vuorovaikutussuhteen vahvistamiseen korkealaatuisen taloudellisen informaation tuottamiseksi:

”We believe that this change could enhance the ability of those charged with governance to oversee the financial reporting process and external audit, in order to produce high-quality financial information.”

CNCC:n näkemyksen mukaan malli olisi hyödyllinen uudistus. Se katsoo tarkastusvaliokunnan olevan merkittävä osa taloudellisten raporttien luotettavuuden ja läpinäkyvyyden takaamisessa. CNCC lisää, että informaatiokuiluongelmaa ei voi ratkaista ainoastaan tilintarkastuskertomusta muuttamalla. Myös ICPAR näkee useita hyötyjä corporate governance -raportointimallissa:

”A more proactive role for audit committees or equivalents in reporting to stakeholders would represent a significant strengthening of the governance structure. This is to be welcomed. It would help to ensure that the audit committee takes its role seriously and educates itself better on its own responsibilities and those also of auditors. This must be a good step and would also increase the confidence of the users of financial statements which again must be good.”

ICPAR:n näkemyksen mukaan corporate governance -rakenteen vahvistuminen olisi tervetullutta. Malli auttaisi varmistumaan siitä, että tarkastusvaliokunta ottaa roolinsa vakavasti ja on tietoisempi omista ja tilintarkastajien velvollisuuksista. Tämä lisää käyttäjien luottamusta taloudellisiin raportteihin. Myös ASSIREVI katsoo mallin hyödyllisyyden olevan yhtiöiden corporate governance -rakenteiden vahvistumisessa ja sitä kautta informaatiokuilun pienentämisessä.

ACCA toteaa lausunnossaan puoltavan mallia siitä syystä, että sen avulla voitaisiin vastata käyttäjien vaatimuksiin lisäinformaatiosta:

”ACCA is in favour of this form of enhanced reporting because it responds to user demands for more information about such matters.”

CHA:n näkemyksen mukaan on tärkeää, että IAASB on huomionnut corporate governance laajalti tilintarkastuksen raportoinnin kehittämässä. CHA katsoo, että IAASB:n täytyisi kuitenkin ottaa eri lainsäädäntöalueet kattavasti mukaan kehitystyöhön saadakseen perusteellisen ja tasapainoisen näkemyksen tarvittavista muutoksista. Lisäksi IAASB:n tulisi pitää suosituksensa tarpeeksi korkealla tasolla, jotta ne sopeutuisivat paremmin erilaisiin ympäristöihin. NYSSCPA puoltaa mallia, sillä se katsoo tarkastusvaliokunnan laatiman raportin osakkeenomistajille ja muille käyttäjille olevan sopiva ilmaisuväline tiedottamaan, kuinka tarkastusvaliokunta on toteuttanut tehtävänsä.

Tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojat

Tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojat näkevät myös useita etuja corporate governance -raportointimallissa. CPAB toteaa lausunnossaan tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen kommunikaation jatkuvan parantamisen vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun positiivisesti, varsinkin kun tilintarkastuksesta on tullut entistä haastavampaa ja tilinpäätöksissä käytetään yhä enemmän harkintaa. Myös IOSCO mainitsee tilintarkastuksen laadun parantumisen mallin etuna. IAIS puolestaan katsoo mallin eduksi sen, että se voisi olla hyödyllinen mekanismi tilintarkastusta koskevan lisäinformaation tarjoamiseen.

Eurooppalainen arvopaperimarkkinavalvoja (ESMA), jonka jäsenistö koostuu Euroopan arvopaperimarkkinoiden valvonnasta vastaavista kansallisista sääntelyviranomaisista, toteaa kannanotossaan, että yhtiötä koskeva informaatio pitäisi tulla johdolta, ei tilintarkastajalta. ESMA:n mukaan malli voisi auttaa informaatiokuilun kaventamisessa, ja se toteaa näin:

”It could include reporting matters of interest to investors, such as the degree of aggression in accounting choices, risk positions and key judgements and estimations underlying the financial information; these are so-

me of the areas that could be usefully reported through enhanced corporate governance reporting.”

Malli voisi sisältää sijoittajia kiinnostavien asioiden raportointia, kuten esimerkiksi kirjanpidossa tehtyjen ratkaisujen, riskienhallinnan ja taloudelliseen informaatioon sisältyvän harkinnan ja arvioiden raportointia. Lisäksi ESMA katsoo, että malli voisi auttaa luomaan keskustelua tilintarkastajan ja johdon välille koskien sijoittajille hyödyllisen informaation esittämistä. Tilintarkastajien tarkastusvaliokunnan laatimasta raportista antaman varmennuksen vuoksi sijoittajien luottamus raporttia kohtaan lisääntyisi.

Euroopan pankkivalvoja, EBA, puolestaan lausuu mallin hyödyistä seuraavasti:

”...it will create a forum for auditors and the body that oversees the audit to agree upon and communicate to users the key areas of judgment in the financial statements. A required report could therefore facilitate better communication and resolution of these matters.”

EBA:n näkemyksen mukaan corporate governance -raportointimalli loisi tilintarkastajille ja tilintarkastusta valvovalle taholle foorumin, jolla voisi informoida käyttäjiä tilinpäätösten tärkeimmistä osa-alueista, joissa on käytetty harkintavaltaa. Tämän seurauksena näihin asioihin liittyvä tiedottaminen ja päätöksenteko helpottuisi. Tämä hyöty täytyy kuitenkin suhteuttaa mallin vaatimaan lisääntyvään työmäärään kuluvaan aikaan. Julkisen raportoinnin aikataulu on tälläkin hetkellä jo tiukka.

Tilintarkastusyhteisöt

EY kannattaa corporate governance -raportointimallia, koska se on johdonmukainen corporate governancea koskevan holistisen näkemyksen mukaan. Tällä näkemyksellä EY viittaa todennäköisesti siihen, että corporate governance -kokonaisuuden ominaisuudet ovat enemmän kuin sen osien summa. EY lausuu seuraavasti:

”The audit is only one piece of the financial reporting process. We believe that reporting by management, those charged with governance and auditors should all be considered together in order to create the best outcome for users.”

Johdon, hallintoelinten ja tilintarkastajan raportointia pitäisi tarkastella yhtenä kokonaisuutena, jotta voidaan luoda paras lopputulos käyttäjille. Myös DTT:n ja KPMG:n näkemysten mukaan kokonaisvaltainen lähestymistapa taloudellisen raportoinnin parantamisessa on tärkeä.

GT puolestaan viittaa mallin positiivisiin ominaisuuksiin näin:

”We support an enhanced reporting model where the source of the disclosure of information about the entity remains the responsibilities of management and those charged with governance.”

Malli säilyttäisi vastuun tiedon julkaisemisesta johdolla ja hallintoelimillä. Tilintarkastajan perimmäinen rooli säilyisi ennallaan. Myös PWC ja KPMG mainitsevat lausunnoissaan tämän mallin hyödyiksi.

PWC uskoo, että mallin tuoma läpinäkyvyys tilinpäätösraporttien valmistelussa ja tilintarkastusprosessissa voisi auttaa odotuskuilun kaventamisessa ja tilintarkastuksen roolin selventämisessä.

”We believe that greater transparency around the preparation of financial statements and the subsequent audit process, including transparency about the dialogue between auditors and the audit committee, would help to bridge the expectation gap and clarify the role of audit.”

Lisäksi PWC toteaa tilintarkastajien ja tarkastusvaliokuntien välisen dialogin sisältävän nykyään yleensä keskustelua yrityksen ennakoituista olennaisimmista riskeistä ja tilintarkastusmenettelystä. Myöhemmin tilintarkastajat raportoivat tarkastusvaliokunnalle, kuinka tarkastusprosessi on toteutunut käytännössä, tilintarkastuksen tuloksista ja millaisia arvioita on tehty tarkastuksen aikana. Täten tarkastusvaliokunnan raportilla osakkeenomistajille ja muille käyttäjille olisi hyötynsä. Se selittäisi, kuinka tarkastusvaliokunta on arvioinut sovellettua tilintarkastusmenettelyä ja -metodeja.

Sijoittajat ja analyytikot

Sijoittajat ja analyytikot tuovat lausunnoissaan esille useita positiivisia seikkoja corporate governance -raportointimallista. Sijoittajia edustavan yhdysvaltalaisen CFA Instituten mukaan tarkastusvaliokunnan laajempi raportointi sijoittajille lisäisi tilintarkastuk-

sen kokonaisarvoa ja hyödyllisen informaation määrää. CFA kuitenkin toteaa, että ensin tulisi tehdä muutoksia tilintarkastuskertomukseen. Tarkastusvaliokunnan raportoinnin uudistaminen ei saisi viivästyttää nykyisen tilintarkastuskertomuksen uudistamista.

”It is our belief that requiring greater reporting to investors by the audit committee would enhance the overall value of the audit and provide useful information to investors. However, this should come at a later date and not delay the immediate and necessary changes to the current auditor’s reporting model.”

Eumedion puolestaan puoltaa mallia, sillä se auttaisi palauttamaan tasapainon pörssiyritysten tilinpäätösten välillä. Nykyisin tilinpäätökset eivät aina ole yhtä informatiivisia keskenään.

”An expanded and meaningful audit committee report would help to restore what is now sometimes an imbalance within listed companies annual accounts.”

HEOS esittää, että mallin tarjoama informaatio tilintarkastusprosessista ja sen laadusta auttaa kaventamaan tilintarkastuksen odotuskuilua ja korostamaan tilintarkastuksen laatua. ICGN uskoo mallin sisältämien raporttien soveltuvan hyvin tilintarkastajan ja yhtiön hallinnon välisten suhteiden ja vuorovaikutuksen kuvaamiseen. Tarkastusvaliokuntien laatima raportti sijoittajille täydentäisi ICGN:n mukaan tilintarkastuskertomusta.

3.3.2 Corporate governance -mallin haasteet

IFAC:n jäsenet ja muut ammatilliset järjestöt

SAICA:n näkemyksen mukaan corporate governance -raportointimallin yksi suurimmista haasteista on se, että tarkastusvaliokunnat eivät välttämättä näe tällaisesta raportoinnista saatavaa hyötyä. Raportointimallin tuoma lisätyö voidaan nähdä niin suureksi, etteivät tarkastusvaliokunnat ole halukkaita ryhtymään raporttien tuottamiseen. SAICA korostaa mallin olevan käyttökelpoinen vain, jos yhtiöt velvoitettaisiin noudattamaan sitä säännösten mukaan. Noudattamista tulisi myös valvoa tehokkaasti. Myös NBA katsoo, että hallintoelimet saattavat olla haluttomia antamaan lisäinformaatiota, sillä ne saattavat nähdä sen olevan johdon vastuulla.

Muut haasteet liittyvät SAICA:n mukaan käyttäjien luottamukseen tarkastusvaliokuntia kohtaan ja heidän epäilyihinsä siitä, että tarkastusvaliokunnat eivät kykene toimimaan osakkeenomistajien edun mukaisesti. Käyttäjät eivät toisaalta välttämättä ymmärrä raporttien sisältämää informaatiota, mikä ei edesauta informaatiokuilun pienentämisessä.

CGA ei kannata mallia, sillä sen mielestä malli edellyttäisi tilintarkastajien suorittamaa corporate governancen valvontaa, mikä on tilintarkastajan nykyisen toimenkuvan ulkopuolella. Lisäksi CGA toteaa seuraavasti:

”...we believe that such a task will be ultra vires the natural domain of the auditing profession, which is financial reporting. Without prejudice to what is presently stated, we are concerned that the enhanced model of reporting may distract users from the auditor’s report on financial statements, and diminish, rather than enhance, their comprehension of the entity’s current state of affairs and future prospects”.

Malli voisi siis etäännyttää käyttäjiä tilintarkastuskertomuksesta ja ennemmin vähentää kuin lisätä heidän ymmärrystään yrityksen nykytilasta ja tulevaisuuden näkymistä.

EFAA, joka edustaa pieniä ja keskisuuria yhtiöitä, on sitä mieltä, että ISA-standardit 260 ja 265 kattavat jo nykyisellään riittävästi tilintarkastajan ja hallintoelinten välisen kommunikoinnin sääntelyn. EFAA katsoo, että sellaisen informaation tarjoaminen, jolla olisi vaikutusta informaatiokuilun kaventumiseen, on ennemmin tarkastusvaliokunnan ja muiden hallintoelinten kuin tilintarkastajan vastuulla. SMPC, joka edustaa myös pienille ja keskisuurille yrityksille palveluja tarjoavia tilintarkastusyhteisöjä ja kirjanpito-yhtiöitä, katsoo tilintarkastajan vastuun laajenevan nykyisen roolin ulkopuolelle mallin myötä. SMPC:n näkemyksen mukaan IAASB:n pitäisi liittää projekti ennemminkin osaksi muita varmennusstandardeja kuin tilintarkastajan raportointia koskevien standardien kehitystyötä. Lisäksi se toivoo IAASB:n huomioivan, että monilla pienillä ja keskisuurilla yhtiöillä ei ole muodollista corporate governance -rakennetta.

IDW, KICPA, NBA, ICAS, ZICA, ICAP, ASSIREVI, ACCA, JICPA, FSR, CPAA ja FEE mainitsevat corporate governance -rakenteiden kansainväliset eroavaisuudet mallin haasteeksi. KICPA:n näkemyksen mukaan sellaisten maiden, joilla ei ole organisoitua corporate governance -järjestelmää, täytyisi uudistaa lakejaan ja luoda toimiva corpora-

te governance -järjestelmä. FEE taas katsoo, että tilintarkastusstandardien tulisi mukautua erilaisiin corporate governance -malleihin ja toteaa näin:

”...corporate governance models differ from one jurisdiction to another, and given these differences, the auditing standards should not prescribe one corporate governance model over another. Instead, the auditing standards should be sufficiently flexible to accommodate for any corporate governance model.”

ACCA kommentoi kansainvälisiä corporate governance -rakenteiden eroavaisuuksia seuraavasti:

”...differences in national corporate governance models may limit the use of enhanced corporate governance reporting. International standards may put pressure on jurisdictions to change, but ultimately it is a matter for legislators and regulators to decide whether enhancement is needed in the particular national circumstances.”

ACCA siis katsoo, että kansainväliset standardit saattavat aiheuttaa painetta muuttaa kansallista lainsäädäntöä, mutta lopullinen päätösvalta on kuitenkin niillä, jotka säätävät kansallisia lakeja.

HKICPA:n näkemyksen mukaan mallin suurin haaste on varmistaa, että kaikilla osapuolilla on selkeä näkemys tilintarkastajalle ja tarkastusvaliokunnalle kuuluvista rooleista ja velvollisuuksista. CPAA puolestaan toteaa, että tilintarkastajan ja hallintoelinten välisen kommunikoinnin haasteet pitäisi ottaa huomioon. Tarkastusvaliokunta saattaa vastustaa tilintarkastajan havainnoimien puutteiden julkaisua käyttäjille, jotta välttäisiin negatiivisen tiedon julkaisulta tai huolelta siitä, että tieto voitaisiin tulkita väärin tai lukea asiayhteyden ulkopuolella. Malli vaatisi myös uusien soveltuvien puitteiden luomista yhtiön taloudelliselle raportoinnille sekä tilintarkastajan raportoinnille.

Tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojat

Sääntelijä- ja valvojatahoja edustavan HEOS:n mukaan on tärkeää keskittyä siihen, kuka on päävastuussa tietyn informaation tarjoamisesta. Corporate governance -

raportointimallin käyttöönotto voisi tuoda epäselvyyttä eri toimijoiden rooleista. Johdon, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan roolit eivät saa mennä sekaisin.

Tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojatahot nimeävät myös eri maiden väliset erot corporate governance -viitekehyksissä mallin haasteeksi. On haastavaa luoda useaan eri viitekehukseen sopiva kansainvälinen corporate governance -raportointimalli. Tämän ryhmän vastaajista HEOS, CPAB, DFSA, IOSCO, H3C ja IAIS ovat tätä mieltä. DFSA mainitsee myös, että mallin johdonmukainen soveltaminen ja hyväksyminen voi viitekehysten eroista johtuen olla vaikeaa.

IOSCO:n mukaan mallin kehittämissä tulisi huomioida tarkastusvaliokunnan työmäärän ja velvollisuuksien kasvu. Nämä tekijät voivat vaikeuttaa sopivien henkilöiden löytymistä tarkastusvaliokunnan jäseniksi.

”This increase in the workload and in the roles and responsibilities of those charged with governance make it more challenging to find individuals with the ability to fill these roles.”

EBA:n näkemyksen mukaan kriteerit, jotka liittyvät eri seikkojen sisällyttämiseen laajennettuun tilintarkastuskertomukseen, vaativat harkintaa ja voivat vaihdella eri tilintarkastusten tai eri yhtiöiden välillä. Tämä johtaisi vertailtavuuden heikkenemiseen. Uuden tilintarkastusstandardin tulisi ohjata selkeästi ja riittävästi tilintarkastuskertomuksen sisältämää informaatiota. Toisena haasteena EBA mainitsee yhtiöiden huolen siitä, että heitä koskevaa arkaluonteista informaatiota julkaistaisiin. Luottamuksellisuuden periaatetta täytyy kunnioittaa.

Tilintarkastusyhteisöt

Tilintarkastusyhteisö BDO:n näkemyksen mukaan on tärkeää pohtia tarkkaan corporate governance -raportointimallin sisältämää julkistettavan informaation määrää.

“We believe it is important to consider the fine line between the benefits of disclosure of the interactions between the auditor and those charged with governance and the potential that excessive disclosure in certain areas could adversely impact the valuable communications between the parties. In that regard, we recommend that the IAASB seeks further input from key

stakeholders as to what information is sought to ensure that an appropriate balance is achieved.”

BDO kehottaa IAASB:tä kuulemaan avainsidosryhmien mielipiteitä siitä, millaista informaatiota he kaipaavat. Liiallisen informaation esittämisellä tietyillä osa-alueilla voisi olla negatiivinen vaikutus tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan väliseen vuorovaikutussuhteeseen.

PP on tilintarkastusyhteisöistä ainoa, joka ei kannata ehdotusta. Sen mielestä malli on liian työläs ja korostaa kohtuuttomasti hallinnon muotoa. Hallintokäytäntöjen olennainen sisältö jää täten vähemmälle huomiolle. PP toteaa myös, että malli saattaa olla erityisen haastava ja subjektiivinen kasvuvaiheessa oleville yrityksille.

”We do not support this model. We consider that it is excessively onerous and will put undue emphasis on the ‘form’ of governance rather than the ‘substance’ of governance practices. This kind of analysis may be particularly difficult and subjective for businesses in growth phase.”

RSM katsoo uudistusehdotusta koskevaksi suurimmaksi haasteeksi kehittää sellainen raportointimalli, joka tuottaa sidosryhmien tarpeita vastaavaa olennaista ja luotettavaa informaatiota tiiviisti. Informaation pitäisi olla sopivassa määrin myös tilintarkastajan varmentamaa.

EY:n nimeämä haaste koskee corporate governancen eroja eri lainsäädäntöalueilla. Ehdotettu malli olettaa, että yhtiöissä on olemassa tarkastusvaliokunta, joka edistää taloudellisen raportoinnin laatua yhtiössä. Vaihtelua esiintyy kuitenkin niin tarkastusvaliokunnan rooleissa, velvollisuuksissa ja ylipäätään corporate governancen toiminnan laadussa. EY:n mukaan sijoittajien käsitykset tarkastusvaliokunnan tehtävistä vaihtelevat alueellisesti. Kaikki sijoittajat eivät välttämättä ole tarkastusvaliokunnan lisääntyvän raportoinnin kannalla, vaan toivovat lisäraportointia suoraan tilintarkastajilta. EY kannustaa IAASB:tä sekä muita lainsäätäjiä ja standardien asettajia käyttämään apunaan corporate governance -toimijoita ja raporttien käyttäjiä päättäessään uuden raportointimallin tarpeesta ja arvosta. Myös BT, MAZARS, GT, PWC ja KPMG nimeävät mallin laajan kansainvälisen hyväksynnän yhdeksi haasteeksi.

GT on huolissaan myös siitä, että kuinka määritetään sellaisten sidosryhmien tarpeet, joita ei tässä konsultaatiossa ole mukana. On löydettävä sopivat välineet, jotka heijastavat näitä tarpeita ja tarvittava järjestelmä, joka tuottaa haluttua tietoa.

”A large challenge will be determining the needs of stakeholders that are not presently being addressed, appropriate measurements that reflect those needs and the system necessary to provide the desired information.”

DTT katsoo suurimmaksi haasteeksi IAASB:n heikot valtuudet vaatia tai muuttaa corporate governance -raportointia. IAASB:n olisi tärkeää toimia yhteistyössä muiden standardien säätäjien (sekä kirjanpidon että tilintarkastuksen) ja lainsäätäjien kanssa ympäri maailman taloudellisen raportoinnin laadun parantamisessa.

PWC ottaa lausunnossaan esille malliin liittyvät lisäkustannukset yhtiöille ja tilintarkastajille. Tilintarkastajan näkökulmasta malli edellyttäisi yksityiskohtaisempaa raportointia tilintarkastajalta tarkastusvaliokunnalle. Yksityiskohtaisempi raportointi voi vaatia myös lisäkeskustelua raportin sisältävistä asioista. Myös tilintarkastajan erillinen raportointi tarkastusvaliokunnan laatiman raportin aukottomuudesta aiheuttaisi lisäkustannuksia nykyiseen raportointimalliin verraten.

Sijoittajat ja analyytikot

Sijoittajat ja analyytikot -vastaajaryhmää edustava Eumedion korostaa tarkastusvaliokunnan asiantuntemusta. On tullut esiin, että tarkastusvaliokunnat kärsivät osittain asiantuntemuksen puutteesta, erityisesti tilintarkastus- ja kirjanpitoasioita koskevan uusimman tiedon osalta. Toiseksi haasteeksi Eumedion katsoo tarkastusvaliokunnan suorittaman taloudellisen raportointi- ja tilintarkastusprosessin valvonnan. Johdon, erityisesti talousjohtajan, tulee sallia ja mahdollistaa tarkastusvaliokunnalle valvoa näitä prosesseja riittävässä määrin. Myös tilintarkastajan tulee tarjota tarkastusvaliokunnalle riittävästi informaatiota, jotta tarkastusvaliokunta ymmärtää täysin ne tekijät, joihin tilintarkastajat perustavat ammatillisen harkintansa lausuntoa antaessaan.

Lopuksi Eumedion toteaa:

”Finally, it will be vital that the enhanced disclosure does not turn out to be largely ”boiler-plate” and/or consist of general description of the audit committee’s activities.”

On siis erittäin tärkeää, että tarkastusvaliokunnan raportti ei jää ainoastaan pintapuoliseksi. Sen on tarkoitus sisältää muutakin kuin yleisluonteinen kuvaus tarkastusvaliokunnan toiminnasta.

HEOS nimeää mallin haasteeksi erot corporate governance -järjestelmissä kansainvälisesti tarkasteltuna. Tehokkaan muutoksen toteuttaminen vaatisi yhteistyötä laajalta lainsäätäjien joukolta, ja se olisi aikaa vievä prosessi globaalissa mittakaavassa.

3.4 Yhteenveto tuloksista

Tilintarkastajan raportoinnin kehittämisen IAASB:n esittämän neljännen vaihtoehdon suuntaan nähdään tuovan niin positiivisia kuin negatiivisia vaikutuksia eri toimijoille. Eri vastaajatahojen näkemyksissä toistui osittain samoja malleja koskevia hyötyjä ja haasteita. Toisaalta osa hyödyistä ja haasteista oli vain tietyn ryhmän mainitsemia, mikä saattaa johtua ryhmien erilaisista tilintarkastajan raportointia koskevista intresseistä. Seuraavaksi kootaan ensin yhteen eri tahojen näkemykset corporate governance -raportointimallin vaikutuksista ja sen jälkeen ryhmitellään nämä vaikutukset kolmeen luokkaan.

IFAC:n jäsenjärjestöjen ja muiden ammattijärjestöjen mainitsemat hyödyt koskevat corporate governance -rakenteen vahvistumista, yhtiön vastuun korostumista tiedon tarjoamisesta, raportointiprosessin valvontaa, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen parantamista, informaation luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä, informaatiokuilun kaventumista ja tiedottamisen sujuvuuden parantamista. Haasteiksi he puolestaan nimeävät seuraavat asiat: tarkastusvaliokuntien haluttomuus lisäinformaation tarjoamiseen, osakkeenomistajien luottamus tarkastusvaliokuntiin, käyttäjien riittävä ymmärrys raporteista, tilintarkastajan vastuun laajeneminen, käyttäjien etäännyminen tilintarkastuskertomuksesta, eri kokoisten yhtiöiden väliset erot corporate governance -viitekehyksissä ja eri maiden väliset erot corporate governance -järjestelmissä.

Tilintarkastuksen sääntelijöiden ja valvojatahojen näkemykset corporate governance -mallin hyödyistä liittyvät tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan väliseen kommunikaatioon, informaatiokuilun kaventumiseen, mallin tarjoamaan informaatioon, sijoittajien luottamukseen sekä tiedottamiseen harkintaan perustuvista ratkaisuista. Vastaajajoukon lausunnoista ilmenevät haasteet koskevat eri toimijoiden roolien sekoittumista, corporate governance -kulttuurien eroja, tarkastusvaliokunnan velvollisuuksien kasvua, tilintarkastuskertomusten vertailtavuuden heikkenemistä, salassa pidettävän informaation julkaisemista sekä tilintarkastajien vastuuseen kohdistuvien riskien kasvua.

Tilintarkastusyhteisöjen esittämät corporate governance -raportointimallin hyödyt käsittelevät tilintarkastajan roolin säilymistä ennallaan, informaation läpinäkyvyyttä, odotuskuilun kaventamista ja julkistettavan informaation lisääntymistä. Lisäksi tilintarkastusyhteisöt näkevät mallin hyödyksi sen, että siinä korostuu kokonaisvaltainen näkemys corporate governancesta. Uudistusehdotuksen haasteiksi ne nimeävät julkistettavasta tiedon määrästä päättämisen, mallin työläyden, erot corporate governance -viitekehyksissä, kaikkien sidosryhmien tarpeiden huomioonottamisen kehitystyössä sekä lisäkustannukset yhtiöille ja tilintarkastusyhteisöille.

Sijoittajien ja analyytikkojen lausunnoista ilmenevät uudistuksen hyödyt ovat yhtiötä koskevan tiedon määrän kasvu, tilintarkastuksen arvon nousu sekä odotus- ja informaatiokuilun kaventuminen. Haasteiksi sijoittajat ja analyytikot nimeävät puolestaan tarkastusvaliokuntien asiantuntemuksen puutteen, raportointiprosessin ja tilintarkastuksen valvonnan suppeuden, tarkastusvaliokunnan laatiman raportin jäämisen pintapuoliseksi sekä erot eri maiden corporate governance -järjestelmissä.

Empiirisestä aineistosta ilmenevät corporate governance -raportointimalliin käyttöön oton vaikutukset voidaan ryhmitellä eri tavoin. Tässä tutkimuksessa ne on ryhmitelty kolmeen luokkaan seuraavasti:

1. Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyvät hyödyt ja haasteet
2. Taloudellista informaatiota koskevat hyödyt ja haasteet
3. Yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset hyödyt ja haasteet

Seuraavaksi käsitellään luokkiin ryhmiteltyjen hyötyjen ja haasteiden sisältöä ja merkitystä. Osa haasteista ja hyödyistä voitaisiin sijoittaa useampaan luokkaan, sillä esimerkiksi raportointiprosessin tuloksena syntyvä sijoittajille hyödyllisen informaation kasvu

lisää myös tilintarkastuksen arvoa. Hyöty olisi siis luokiteltavissa sekä taloudellista informaatiota koskeviin hyötyihin että yhteiskunnallisiin hyötyihin. Useaan luokkaan kuuluvat haitat ja hyödyt on luokiteltu sen mukaan, millä tavoin niiden ensisijaisesti voidaan nähdä vaikuttavan. Luvun lopussa mallin vaikutukset ovat vielä nähtävissä luokittain kokoavassa taulukossa (taulukko 2).

3.4.1 Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyvät hyödyt ja haasteet

Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyviksi hyödyiksi voidaan katsoa seuraavat seikat: tilintarkastajan roolin ja vastuun säilyminen ennallaan, hallintoelinten vastuun lisääntyminen tiedon tarjoamisesta sekä tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan kommunikoinnin parantuminen.

Tilintarkastusyhteisöt katsovat corporate governance -mallin eduksi sen, että se säilyttäisi vastuun tiedon julkaisemisesta johdolla ja hallintoelimillä. Tilintarkastajan perimäinen rooli säilyisi ennallaan. Oletettavaa on, että tilintarkastusyhteisöille ja tilintarkastajille on tärkeää, että heidän vastuunsa eivät kasvaisi uudistumisen myötä. Lisäinformaatio tulisi yhtiöltä suoraan. Toisaalta, jos tilintarkastaja antaa varmuuden myös tarkastusvaliokunnan selvityksestä, olisi se omalta osaltaan vastuussa tarkastettujen tietojen oikeellisuudesta.

Myös IFAC:n jäsenjärjestöjen ja muiden ammattijärjestöjen lausunnoista ilmenee tyytyväisyys uudistusehdotuksen tuomaan corporate governancen roolin vahvistumiseen. Yhtiöiden hallinnot joutuisivat ottamaan enemmän vastuuta taloudellisesta raportoinnista ja tilintarkastusta koskevan informaation välittämisestä sidosryhmille. Tilintarkastajalla ei voi olla samantasoisia tietoja tilintarkastuskohteesta kuin sen toimivalla johdolla ja hallituksella. Täten yhtiö itse olisi sopiva lisäinformaation lähde. On luonnollista, että myös tilintarkastajia edustavat järjestöt pitävät mallin hyvänä puolena tilintarkastajien vastuun säilymistä ennallaan.

Tilintarkastusta sääntelevien ja valvovien tahojen mukaan tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen kommunikaation jatkuva parantaminen vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun positiivisesti. Kun otetaan huomioon se, että tarkastusvaliokunnan nykyiseen rooliin kuuluu yhtiön sisäisen valvonnan ja mahdollisen sisäisen tarkastuksen ja riskienhallintajärjestelmien tehokkuuden seuraaminen, tilintarkastaja voisi saada sellaista tietoa, joka ei tule esiin hänen suorittaessaan ”rutiinityötään” ja toisaalta tilintarkastaja

pystyisi hyödyntämään tällaista informaatiota tilintarkastusevidenssin tulkitsemisessa. Kommunikoinnin edistämiseen liittyy myös näkemys siitä, että malli voisi auttaa luomaan keskustelua tilintarkastajan ja johdon välille sijoittajille hyödyllisen informaation esittämisestä. Osapuolet yhdessä kykenisivät arvioimaan laajemmin, millainen informaatio ja missä määrin vastaisi sijoittajien tarpeita.

Taloudellisen raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyviä haasteita ovat johdon, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan roolien sekoittuminen, tarkastusvaliokuntien puutteellinen asiantuntemus, tarkastusvaliokunnan valvontavelvollisuuden täyttäminen, tarkastusvaliokunnan työmäärän ja velvollisuuksien lisääntyminen ja osakkeenomistajien luottamus tarkastusvaliokuntiin.

Sääntelijä- ja valvojatahojen mainitsema haaste roolien sekoittumisesta saattaa olla aiheellinen raportointimallin käyttöönoton alkuvaiheessa. Roolit eivät välttämättä ole selviä heti säännösuodistusten jälkeen kaikille toimijoille. Tarkastusvaliokuntien rooli ja tehtävät muuttuisivat eniten, jos corporate governance -raportointimalli otettaisiin käyttöön.

Sijoittajat ja analyytikot mainitsevat mallin haasteeksi tarkastusvaliokunnan asiantuntemuksen puutteen. Vastaajaryhmän mukaan on tullut esiin, että tarkastusvaliokunnat kärsivät osittain asiantuntemuksen puutteesta, erityisesti tilintarkastus- ja kirjanpitoasioita koskevan uusimman tiedon osalta. Corporate governance -raportointimallissa asiantuntemus tilintarkastus- ja kirjanpitoasioista korostuisi. Raportointiprosessin valvonnasta ja tilintarkastuksesta laadittavan julkisen raportin sisällön asianmukaisuus ja informatiivisuus edellyttää sen tekijöiltä asiantuntemusta ja kokemusta raportoitavista asioista.

Myös toinen sijoittajien ja analyytikkojen mainitsema haaste on perusteltu. Jotta tarkastusvaliokunta kykenisi toimimaan uuden roolinsa mukaisesti, on sillä oltava mahdollisuus valvoa raportointiprosessia kokonaisvaltaisesti. Olisi tärkeää, että yhtiö edesauttaisi ja loisi tarkoituksenmukaiset puitteet tarkastusvaliokunnan toiminnalle, erityisesti jos valiokunnan rooli korostuu IAASB:n esittämällä tavalla. Myös tilintarkastajan olisi huomioitava tarkastusvaliokunnan merkityksen lisääntyminen, ja tarjottava sille tarpeellista informaatiota. Tältä osin on olennaista välittää lisäksi niin sanottua hiljaista tietoa, joka ei tule muutoin dokumentoiduksi tilintarkastusprosessin yhteydessä.

Tilintarkastuksen sääntelijä- ja valvojatahojen mukaan raportointimallin kehittämisessä tulisi huomioida tarkastusvaliokunnan työmäärän ja velvollisuuksien kasvu. Nämä tekijät voivat vaikeuttaa sopivien henkilöiden löytymistä tarkastusvaliokunnan jäseniksi. Jo aiemmin mainittu tarkastusvaliokunnilta vaadittava asiantuntemus saattaa myös vaikeuttaa sopivien henkilöiden löytymistä jäseniksi. Hallitustyöskentely itsessään vie sen jäseniltään yhä enemmän aikaa. Raportointimallin sisältämä tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen vuorovaikutuksen tehostaminen edellyttäisi näiden kahden toimijan välistä tiiviimpää yhteydenpitoa.

IFAC:n jäsen- ja muut ammattijärjestöt ilmaisevat lausunnoissaan huolensa siitä, että osakkeenomistajien luottamus tarkastusvaliokuntia kohtaan ei ole riittävä. Heidän mukaansa osakkeenomistajilla on epäilyjä siitä, että tarkastusvaliokunnat eivät kykene toimimaan osakkeenomistajien edun mukaisesti. Tällä viitattaneen siihen, että tarkastusvaliokuntien ammattitaidon täytyy olla sellaisella tasolla, että he kykenevät katsomaan kokonaisuutta laajasti raportoinnissaan, osakkeenomistajien näkökulma huomioon ottaen. Hallituksen ja sen toimielimen, tarkastusvaliokunnan, tehtävänä on edistää yhtiön ja kaikkien osakkeenomistajien etua. Corporate governance -raportointimalli edellyttäisi tasapainoilua näiden kahden tahon etujen huomioonottamisen välillä. Yhtiön näkökulmasta katsottuna informaatiota julkaistaisiin todennäköisesti suppeammin, kun taas osakkeenomistajat ja potentiaaliset sijoittajat haluavat mahdollisimman paljon tietoa.

3.4.2 Taloudellista informaatiota koskevat hyödyt ja haasteet

Taloudellista informaatiota koskeviksi hyödyiksi voidaan luokitella julkaistavan yhtiöinformaation lisääntyminen, yhtiön rooli lisäinformaation tarjoajana, luottamuksen lisääntyminen taloudelliseen informaation ja tilinpäätöksen harkintaan perustuvien ratkaisujen tiedottamisen helpottuminen.

Sijoittajien ja analyytikkojen näkemysten mukaan malli lisäisi heille tarjottavan hyödyllisen yhtiötä koskevan informaation määrää. Tarkastusvaliokuntien laatima raportti täydentäisi tilintarkastuskertomusta ja voisi korostaa tilintarkastuksen arvoa sijoittajille. Sijoittajat saisivat mallin myötä tarkastusvaliokunnilta lisäinformaatiota tilintarkastusprosessista ja tarkastusvaliokunnan suoriutumisesta tilintarkastuksen valvontatehtävästä. Jäljempänä käsitellään, mitä vaikutuksia tällä voisi olla odotuskuiluun.

Nykyisin informaatiota tilintarkastuksen laajuudesta, prosessista ja tuloksista ei ole saatavilla yrityksen ulkopuolella tilintarkastuskertomusta lukuun ottamatta. Myös suuri osa yhtiöinformaatiosta on käytössä vain yrityksen sisäisillä sidosryhmillä. Corporate governance -raportointimallin myötä tilintarkastajat ja tarkastusvaliokunnat julkaisisivat nykyistä enemmän tietoa sijoittajille. Sijoittajat katsovat tämän olevan hyödyllistä lisäinformaatiota heidän päätöksentekoa varten. Myös tilintarkastuksen sääntelijä- ja valvojatahojen näkemysten mukaan corporate governance -raportointimalli voisi kattaa sijoittajia kiinnostavien asioiden raportointia, kuten esimerkiksi kirjanpidossa tehtyjen ratkaisujen, riskienhallinnan ja taloudelliseen informaation sisältyvän harkinnan ja arvioiden raportointia. Nykyisin osa tilinpäätöksistä saattaa sisältää vain pintapuolisen kuvauksen edellä mainituista seikoista.

IFAC:n jäsen- ja ammattijärjestöt katsovat, että informaatiokuiluongelmaa ei voi ratkaista ainoastaan tilintarkastuskertomusta muuttamalla. On selvää, että tilintarkastuskertomusta ei voi laajentaa sisällyttämällä siihen kattavasti sijoittajien kaipaamaa yhtiöinformaatiota. Tällainen muutos olisi vastoin tilintarkastuksen tehtävää ja tilintarkastuskertomuksen luonnetta. Corporate governance -raportointimalli olisi vaihtoehto, jossa lisäinformaation lähde olisi yhtiö itse. Näiden järjestöjen mukaan corporate governance -rakenteen vahvistuminen olisi siis toivottu. Malli auttaisi varmistumaan myös siitä, että tarkastusvaliokunta suhtautuu rooliinsa vakavasti ja on tietoisempi omista ja tilintarkastajien velvollisuuksista. Tämä puolestaan lisäisi käyttäjien luottamusta taloudellisiin raportteihin.

Tilintarkastuksen sääntelijä- ja valvojatahot esittävät, että yhtiön tiedottaminen tilinpäätöksissä käytetystä harkinnasta helpottuisi corporate governance -raportointimallin myötä. Tilinpäätöksen laatiminen IFRS-standardien mukaisesti edellyttää konsernin johdolta tiettyjen arvioiden tekemistä, samoin kuin harkintaa laatimisperiaatteiden soveltamisessa. Raportointimalli loisi tilintarkastajille ja tarkastusvaliokunnille foorumin, jolla voisi informoida käyttäjiä tilinpäätösten tärkeimmistä osa-alueista, joissa on käytetty harkintavaltaa. Tämän seurauksena näihin asioihin liittyvä tiedottaminen ja päätöksenteko helpottuisi.

Huomautus siitä, että tämä hyöty täytyy kuitenkin suhteuttaa mallin vaatimaan lisääntyvään työmäärään kuluvaan aikaan on oleellinen. Yhtiön lisääntyvä raportointivelvollisuus vaatisi lisää resursseja, jotta olisi mahdollista pysyä julkisen raportoinnin aikatau-

lussa. IAASB:n uudistusehdotusta koskeva tärkeä kysymys on, millainen aikataulu rajoittaisi yhtiön uudistuvaa raportointia.

Taloudellista informaatiota koskevia haasteita ovat puolestaan tilintarkastuskertomusten vertailtavuuden heikkeneminen, arkaluonteisen informaation julkaiseminen, kaikkien sidosryhmien tarpeiden huomioiminen informaation luonteessa, käyttäjien riittämätön ymmärrys raporteista, tarkastusvaliokunnan haluttomuus lisäinformaation tarjoamiseen ja käyttäjien etäännyminen tilintarkastuskertomuksesta.

Tilintarkastuksen sääntelijä- ja valvojatahojen mukaan kriteerit, jotka liittyvät eri seikkojen sisällyttämiseen laajennettuun tilintarkastuskertomukseen, vaativat harkintaa ja voivat vaihdella eri tilintarkastusten tai eri yhtiöiden välillä. Tämä johtaisi vertailtavuuden heikkenemiseen. Toisena informaatiota koskevana haasteena vastaajaryhmä mainitsee yhtiöiden huolen siitä, että heitä koskevaa arkaluonteista informaatiota julkaistaisiin. Luottamuksellisuuden periaatetta täytyy kunnioittaa. On paljon sellaista yhtiötä koskevaa informaatiota, jonka kuuluu olla vain johdon ja avainhenkilöiden saatavilla.

Tilintarkastusyhteisöjen mukaan on haaste kehittää sellainen raportointimalli, joka tuottaa sidosryhmien tarpeita vastaavaa olennaista ja luotettavaa informaatiota tiiviisti. Sidoryhmien intressit saattavat vaihdella suuresti, minkä vuoksi raportista voisi muodostua tarpeettoman laaja, josta ei tule selkeästi esille olennaisimmat asiat. Informaation pitäisi olla tarpeellisessa määrin myös tilintarkastajan varmentamaa. Tilintarkastusyhteisöt ovat huolissaan myös siitä, kuinka määritetään sellaisten sidosryhmien tarpeet, joita ei IAASB:n konsultaatiossa ollut mukana. On löydettävä sopivat välineet, jotka heijastavat näitä tarpeita ja tarvittava järjestelmä, joka tuottaa haluttua tietoa.

IFAC:n jäsenten ja ammattijärjestöjen lausuntojen mukaan corporate governance -raportointimallin yksi suurimmista haasteista on se, että tarkastusvaliokunnat eivät välttämättä näe tällaisesta raportoinnista saatavaa hyötyä. Raportointimallin tuoma lisätyö voidaan nähdä niin suureksi, etteivät tarkastusvaliokunnat ole halukkaita ryhtymään raporttien tuottamiseen. Hallintoelimet saattavat olla haluttomia antamaan lisäinformaatiota myös sen vuoksi, että ne näkevät sen olevan johdon vastuulla. Toisena haasteena vastaajajoukko mainitsee sen, että malli voisi etäännyttää käyttäjiä tilintarkastuskertomuksesta ja ennemmin vähentää kuin lisätä heidän ymmärrystään yrityksen nykytilasta ja tulevaisuuden näkymistä. Tällä tarkoitettaneen sitä, että käyttäjät tulkitsevat lisäin-

formaation enemmänkin tilintarkastuskertomuksen korvaavana kuin sitä täydentävänä tietona, ja toisaalta lisääntyvä informaatio voi myös hämmentää käyttäjiä. Järjestöt katsovat myös, että osakkeenomistajat eivät välttämättä ymmärrä raporttien sisältämää informaatiota, mikä ei edesauta informaatiokuilun pienentämistä.

3.4.3 Yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset hyödyt ja haasteet

Corporate governance -mallin tuomiksi yhteiskunnallisiksi hyödyiksi voidaan luokitella seuraavat seikat: kokonaisvaltainen näkemys yhtiön ja tilintarkastajan raportoinnista, tilinpäätösten ja tilintarkastusprosessin läpinäkyvyyden lisääntyminen, tilintarkastuksen arvon nouseminen ja laadun paraneminen sekä tilintarkastuksen odotus- ja informaatiokuilujen kaventuminen.

Tilintarkastusyhteisöjen näkemyksen mukaan johdon, hallintoelinten ja tilintarkastajan raportointia pitäisi tarkastella yhtenä kokonaisuutena, jotta voidaan luoda paras lopputulos käyttäjille. Kokonaisvaltainen lähestymistapa taloudellisen raportoinnin laadun parantamisessa on tärkeä. Tätä tukee myös teoreettisessa osuudessa esitelty corporate governance -mosaiikki, jossa korostuvat useiden eri tahojen väliset vuorovaikutussuhteet. Kaikilla mosaiikin osatekijöillä ja niiden välisellä vuorovaikutuksella on roolinsa tehokkaan hallinnon ja korkeatasoisen taloudellisen raportoinnin saavuttamiseksi. Osatekijöitä ovat tarkastusvaliokunta, tilintarkastaja, sisäinen tarkastaja, hallitus ja johto. IAASB:n corporate governance -raportointimalli olisi vaihtoehto, jossa kokonaisvaltainen lähestymistapa taloudelliseen raportointiin toteutuisi. Yhtiön laatiman tilinpäätöksen ja tilintarkastajan antaman tilintarkastuskertomuksen lisäksi tarkastusvaliokunta olisi vastuussa taloudellisen informaation julkaisemisesta.

Tilintarkastusyhteisöjen lausuntojen mukaan uudistus parantaisi tilinpäätösten läpinäkyvyyttä ja tilintarkastusprosessia. Läpinäkyvyys lisääntyisi myös tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisessä kommunikoinnissa. Nykyisin informaatio tilintarkastuksen laajuudesta ja tuloksista on pitkälti tilintarkastuskertomuksen varassa. Vakionuotoinen tilintarkastuskertomus on melko pelkistetty, eikä sisällä varsinkaan tilintarkastuksen laajuudesta yksityiskohtaista tietoa. Kun tilinpäätöksiä ja tilintarkastusprosessia koskeva informaatio lisääntyisi tarkastusvaliokunnan laatiman raportin myötä, kasvaisi taloudellisen raportointiprosessin läpinäkyvyys. Informaation tulisi kuitenkin olla ymmärrettävää, selkeää ja vertailukelpoista.

Taloudellista informaatiota koskevissa hyödyissä käsiteltiin jo sijoittajien saaman lisäinformaation merkitystä. Tilintarkastuksen arvon kasvaminen on yksi merkittävä lisäinformaatiosta aiheutuva seuraus. Sijoittajien näkemysten mukaan corporate governance -raportointimalli lisää heille tarjottavan hyödyllisen yhtiötä koskevan informaation määrää ja siten tilintarkastuksen kokonaisarvoa. Lisäinformaatiolla on vaikutus myös tilintarkastuksen laatuun. Sijoittajien lausunnoista ilmenee näkemys jonka mukaan mallin tarjoama informaatio tilintarkastusprosessista ja sen laadusta korostaa tilintarkastuksen laatua ja auttaa kaventamaan tilintarkastuksen odotuskuilua. Tilintarkastuksen yleensä ainoa ulospäin näkyvä tuotos on tilintarkastuskertomus, joka ei vakiomuotoisine lausuntoineen sisällä juurikaan tietoa tehdyn työn laadusta. Tarkastusvaliokuntien tuottama lisäinformaatio taloudellisen raportointiprosessin valvonnasta ja tilintarkastuksesta auttaisi sijoittajia arvioimaan tilintarkastusprosessia ja sen laatua.

Tilintarkastuksen sääntelijät ja valvojatahot toteavat lausunnoissaan tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen kommunikaation jatkuvan parantamisen vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun positiivisesti, varsinkin kun tilintarkastuksesta on tullut entistä haastavampaa ja tilinpäätöksiin sisältyy aiempaa enemmän harkintaa. Tilintarkastaja saisi tarkastusvaliokunnalta tietoa yhtiön taloudellisesta raportointiprosessista mukaan lukien sisäinen valvonta ja riskienhallinta. Tilintarkastajan tekemät arviot ja harkinta saisivat enemmän tukea, joka varmasti edesauttaisi tilintarkastuksen laatua.

Sekä sijoittajat ja analyttikot että tilintarkastusyhteisöt katsovat, että corporate governance -raportointimalli voisi edesauttaa odotuskuilun kaventumista. Kaventuminen perustuisi mallin tuomaan läpinäkyvyyteen tilinpäätösraporttien valmisteluun ja tilintarkastusprosessiin. Käyttäjien odotukset tilintarkastuksesta eivät kasvaneen läpinäkyvyyden myötä olisi enää välttämättä ylimitoitettuja. Sidosryhmät saisivat mallin myötä tarkastusvaliokunnilta lisäinformaatiota tilintarkastusprosessista ja siitä, kuinka tarkastusvaliokunta on suoriutunut tilintarkastuksen valvontatehtävästä.

Kaikki neljä vastaajajoukkoa ovat sitä mieltä, että mikäli tilintarkastajan raportointia kehitetään corporate governance -raportointimallin suuntaan, tulisi lainsäätäjien ja standardinasettajien toimia yhteistyössä parhaan mahdollisen lopputuloksen aikaansaamiseksi. Tilintarkastuslainsäädännön ja -standardien kehittämällä voitaneen vaikuttaa puutteelliseen säännöskuiluun, joka on yksi odotuskuilun osatekijä. Puutteellisella sään-

nöskuilulla viitataan siihen, että käytössä olevia tilintarkastuslakeja, säännöksiä ja suosituksia pidetään puutteellisina.

Aiemmin on tullut jo ilmi, että sijoittajat ja analyytikot saisivat uudistuksen myötä hyödyllistä lisäinformaatiota heidän päätöksentekoa varten. Sijoittajien mukaan tällä olisi todennäköisesti positiivinen vaikutus informaatiokuilun pienenemiseen. Osa nykyisin ei-julkisesta yhtiöinformaatiosta ja tiedot tilintarkastuksen laajuudesta, prosessista ja tuloksista olisivat yrityksen ulkoisten sidosryhmien saatavilla. Sijoittajat ja muut yrityksen ulkoiset sidosryhmät pääsisivät täten lähemmäksi yritystä. Myös tilintarkastuksen sääntelijä- ja valvojatahojen ja tilintarkastusyhteisöjen näkemysten mukaan uudistus auttaisi kaventamaan informaatiokuilua. Sijoittajat saisivat informaatiota heitä kiinnostavista asioista kuten kirjanpidossa ja tilinpäätöksissä tehtyihin ratkaisuihin sisältyvästä harkinnasta ja arvioista ja yhtiön riskienhallinnasta. Varsinkin epävarmojen taloustilanteiden aikana riskienhallinta ja arviot toiminnan jatkuvuudesta lienevät erityisen mielenkiinnon kohteena.

Yhteiskunnallisiksi ja lainsäädännöllisiksi haasteiksi voidaan luokitella eri maiden väliset erot corporate governance -järjestelmissä, corporate governance -käytäntöjen erot eri kokoisten yhtiöiden välillä sekä mallin käyttöönotosta aiheutuvat lisäkustannukset yhtiöille.

Kaikki neljä vastaajajoukkoa nimeävät corporate governance -raportointimallin lainsäädännölliseksi haasteeksi corporate governance -viitekehysten erot eri maiden välillä. Olisi haastavaa luoda useaan eri viitekehykseen sopiva raportointimalli. Mallin johdonmukainen soveltaminen ja hyväksyminen voisi viitekehysten eroista johtuen olla vaikeaa. Suurin ongelma piilee siinä, että IAASB:llä ei ole valtuuksia säännellä corporate governance -käytäntöjä, vaan ne kuuluvat alueellisen tai kansallisen lainsäädännön piiriin. Raportointimalli aiheuttaisi haasteita varsinkin niiden maiden yhtiöille, joilla ei ole organisoitua corporate governance -järjestelmää. Niiden täytyisi uudistaa lakejaan ja luoda toimiva corporate governance -järjestelmä. Toisaalta, on esitetty myös näkemys, että tilintarkastusstandardien tulisi mukautua erilaisiin corporate governance -malleihin. Standardien yhdenmukainen soveltaminen ei tulisi silloin kyseeseen. Kansainväliset tilintarkastusstandardit saattaisivat aiheuttaa painetta muuttaa kansallista lainsäädäntöä, mutta lopullinen päätösvalta olisi kuitenkin kansallisia lakeja säätävillä tahoilla.

Erot corporate governance -viitekehyksissä koskevat myös tarkastusvaliokuntien olemassaoloa. Ehdotettu malli olettaa, että yhtiössä on perustettu tarkastusvaliokunta. Näin ei kuitenkaan aina ole ainakaan pienemmissä listayhtiöissä. Vaihtelua on lisäksi niin tarkastusvaliokunnan rooleissa, velvollisuuksissa ja ylipäättään corporate governancen toiminnan laadussa. Tilintarkastusyhteisöjen mukaan sijoittajien käsitykset tarkastusvaliokunnan tehtävistä vaihtelevat alueellisesti. Kaikki sijoittajat eivät välttämättä ole tarkastusvaliokunnan lisääntyvän raportoinnin kannalla vaan toivovat lisäraportointia suoraan tilintarkastajilta.

Tilintarkastusyhteisöt ottavat esille malliin liittyvät lisäkustannukset yhtiöille ja tilintarkastajille. Tilintarkastajan näkökulmasta malli edellyttäisi yksityiskohtaisempaa raportointia tilintarkastajalta tarkastusvaliokunnalle. Yksityiskohtaisempi raportointi voi vaatia myös lisäkeskustelua raportin sisältävistä asioista. Myös tilintarkastajan erillinen raportointi tarkastusvaliokunnan laatiman raportin aukottomuudesta aiheuttaisi lisäkustannuksia nykyiseen raportointimalliin verraten. Tilintarkastajilta kuluisi todennäköisesti nykyistä enemmän aikaa toimeksiannon suorittamiseen. Myös tarkastusvaliokuntien työmäärän kasvaessa hallituspalkkiot kasvaisivat. Lisäksi malli vaatisi uusien soveltuviin puitteiden luomista yhtiön taloudelliselle raportoinnille, mikä aiheuttaisi kustannuksia ja veisi aikaa.

Corporate governance -raportointimallin vaikutusten selventämiseksi hyödyt ja haasteet on koottu luokittain taulukkoon 2. Taulukosta voidaan havaita, että hyötyjä ja haasteita kyettiin erittelemään lähes saman verran, hyötyjä 12 ja haasteita 14 kappaletta.

Taulukko 2 Corporate governance -raportointimallin vaikutukset

CORPORATE GOVERNANCE -RAPORTOINTIMALLIN VAIKUTUKSET	
<i>1. Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyvät hyödyt</i>	<i>1. Raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyvät haasteet</i>
Tilintarkastajan roolin ja vastuun säilyminen ennallaan	Johdon, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan roolien sekoittuminen
Hallintoelinten vastuun lisääntyminen tiedon tarjoamisesta	Tarkastusvaliokunnan valvontavelvollisuuden täyttäminen
Tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan kommunikoinnin parantuminen	Tarkastusvaliokuntien asiantuntemus
	Tarkastusvaliokunnan työmäärän ja velvollisuuksien lisääntyminen
	Osakkeenomistajien luottamus tarkastusvaliokuntiin
<i>2. Taloudellista informaatiota koskevat hyödyt</i>	<i>2. Taloudelliseen informaatiota koskevat haasteet</i>
Julkisen yhtiöinformaation lisääntyminen	Arkaluonteisen informaation julkaiseminen
Yhtiö lisäinformaation tarjoajana	Käyttäjien riittämätön ymmärrys raporteista
Luottamuksen lisääntyminen taloudelliseen informaation	Tilintarkastuskertomusten vertailtavuuden heikkeneminen
Tilinpäätöksen harkintaan perustuvien ratkaisujen tiedottamisen helpottuminen	Kaikkien sidosryhmien tarpeiden huomiointi informaation luonteessa
	Tarkastusvaliokunnan haluttomuus lisäinformaation tarjoamiseen
	Käyttäjien etäännyminen tilintarkastuskertomuksesta
<i>3. Yhteiskunnalliset hyödyt</i>	<i>3. Yhteiskunnalliset ja lainsäädännölliset haasteet</i>
Kokonaisvaltainen näkemys yhtiön ja tilintarkastajan raportoinnista	Eri maiden väliset erot corporate governance -järjestelmissä
Tilinpäätösten ja tilintarkastusprosessin läpinäkyvyyden lisääntyminen	Corporate governance -käytäntöjen erot eri kokoisten yhtiöiden välillä
Tilintarkastuksen arvon nouseminen	Lisäkustannukset
Tilintarkastuksen laadun paraneminen	
Odotus- ja informaatiokuilun kaventuminen	

4 LOPUKSI

4.1 Keskeisimmät tutkimustulokset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa, mitä vaikutuksia IAASB:n ehdottamalla corporate governance -raportointimallin käyttöönotolla olisi. Tutkimuksen alatavoitteina oli tutkia, mitä hyötyjä ja haasteita corporate governance -raportointimalli toteutuessaan toisi eri toimijoille sekä mitä vaikutuksia mallilla olisi informaatio- ja odotuskuiluun. Tutkimuksen kontribuutioarvo syntyy siitä, että se kokoaa yhteen merkittävimmät corporate governance -raportointimallin käyttöönottoa koskevat potentiaaliset vaikutukset. Toiseksi, tutkimus myös lisää ymmärrystä, kuinka raportointimalli vaikuttaisi odotus- ja informaatiokuiluun. Tutkimuksen rajoitukset liittyvät empiiriseen aineistoon, joka ei sisältänyt tarkastusvaliokuntien lausuntoja. Toinen aineistoa koskeva rajoitus on suomalaisten tahojen puuttuminen. Voidaan kuitenkin olettaa, että tutkimuksessa saatiin käytetyn empirian pohjalta olennaista tietoa vaikutuksista.

Tutkimuksen teoreettisesta osuudesta saatiin viitteitä, mihin corporate governance -raportointimallin luomisella olisi vaikutuksia. Teoreettisen osuuden perusteella IAASB:n ehdotus toisi muutoksia niin tilintarkastuksen normipohjaan kuin tarkastusvaliokunnan rooliin. Normipohjan muutokset koskisivat ennen kaikkea tilintarkastuskerromusta. Aiemmat tutkimukset huomioon ottaen olisi mahdollista, että raportointimalli auttaisi kaventamaan myös informaatio- ja odotuskuilua. Suomessa ISA-standardien noudattaminen katsotaan osaksi tilintarkastuslain edellyttämää hyvää tilintarkastustapaa, joka puolestaan edellyttää kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista riippumatta EU:n hyväksymisprosessista. Mikäli IAASB uudistaa ISA-standardeita, olisi sillä vaikutuksensa myös suomalaisen tilintarkastuskäytäntöön.

Empirian pohjalta kyettiin erittelemään yhteensä lähes kolmekymmentä mallia koskevaa hyötyä ja haastetta. Vaikutukset luokiteltiin kolmeen ryhmään: raportointiprosessin toimijoiden rooleihin liittyviin vaikutuksiin, taloudellista informaatiota koskeviin vaikutuksiin sekä yhteiskunnallisiin ja lainsäädännöllisiin vaikutuksiin. Ensimmäinen ja toinen ryhmä tarjoavat vastauksen tutkimuksen ensimmäiseen alatavoitteeseen, kolmas ryhmä puolestaan toiseen alatavoitteeseen.

Asiantuntijatahojen lausunnoista nousi esille useita raportointiprosessin toimijoiden rooleja koskevia hyötyjä. Erityisesti vastuunjaosta esitettiin positiivisia näkökantoja. Tilintarkastajien keskuudessa heidän roolinsa ja vastuunsa säilyminen ennallaan nähtiin myönteisenä asiana, minkä voidaan katsoa helpottavan mallin käyttöönottoa tilintarkastusprosessissa. Mitä vähemmän muutosvastarintaa esiintyy eri toimijoiden keskuudessa, sitä paremmin toimijoiden uudet roolit saadaan integroiduksi osaksi tulevaa raportointiprosessia. Tilintarkastajan vastuun ja perimmäisen roolin säilyessä ennallaan vastuu yhtiökohtaisen tiedon julkaisemisesta olisi edelleen yhtiöllä itsellään. Teoriassa yhtiön johto olisi eittämättä oikea taho julkaisemaan tietoja itsestään. Tilintarkastajalla ei voi olla samantasoisia tietoja tilintarkastuskohteesta kuin mitä sen toimivalla johdolla ja hallituksella on. Täten yhtiö itse olisi sopivin lisäinformaation lähde. Käytännössä ongelmaksi muodostunee se, miten yritykset saadaan julkaisemaan keskenään vertailukelpoista informaatiota. On luonnollista, ettei yritysten intressissä ole julkaista täsmällistä tietoa esimerkiksi tulevaisuuden näkymistä. Säännösten noudattaminen ja noudattamisen valvonta ovat merkittäviä tekijöitä, jotta raportointimallilla saavutettaisiin onnistuneesti sille asetut tavoitteet. Lainsäädännön valmistelussa tulisi käydä vuoropuhelua yrityksistä edustavien tahojen kanssa julkaistavan tiedon tarkoituksenmukaisesta laajuudesta.

Suurimmiksi raportointiprosessin toimijoiden rooleja koskeviksi haasteiksi voidaan katsoa johdon, tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan roolien sekoittuminen sekä tarkastusvaliokuntien asiantuntemus. Haaste roolien sekoittumisesta saattaa olla aiheellinen erityisesti raportointimallin käyttöönoton alkuvaiheessa. Roolit eivät välttämättä ole selviä heti säännösuudistusten jälkeen kaikille toimijoille. Yhtiöiden tulisikin ottaa selvää uudistuksen vaikutuksista siihen, millä tavoin vastuu informaation tarjoamisesta muuttuu. Heidän täytyisi hyväksyä vastuunsa lisääntyminen ja ymmärtää, että tilintarkastajan perimmäinen rooli säilyisi ennallaan. Olisi tärkeää varmistaa, että kaikilla osapuolilla on selkeä näkemys tilintarkastajalle ja tarkastusvaliokunnalle kuuluvista vastuista ja velvollisuuksista.

Erääksi haasteeksi katsottiin myös se, että tarkastusvaliokuntien asiantuntemus korostuisi mallin käyttöönoton seurauksena. Hallinnointikoodin suosituksen mukaan tarkastusvaliokunnan jäsenillä on oltava heidän tehtäväalueensa edellyttämä pätevyys, jolla käsitetään ainakin asiantuntemus laskentatoimesta, kirjanpidosta, tilintarkastuksesta,

sisäisestä tarkastuksesta tai tilinpäätöskäytännöistä. Empiirisen aineiston perusteella suurin ongelma koskee tarkastusvaliokuntien nykytietämystä erityisesti tilintarkastus- ja kirjanpitoasioista, jotka ovat olennaisia raportointimallin informatiivisuustason kannalta. Raportointiprosessin valvonnasta ja tilintarkastuksesta laadittavan julkisen raportin sisällön asianmukaisuus ja laajuus edellyttävät sen tekijöiltä asiantuntemusta ja kokemusta raportoitavista asioista. Tarkastusvaliokunnan laatima raportti ei saa jäädä pintapuoliseksi kuvaukseksi tarkastusvaliokunnan toiminnasta. On selvää, että tällöin sillä ei saavutettaisi tavoiteltua hyötyä sijoittajille ja muille sidosryhmille, ja se aiheuttaisi vain ylimääräisiä kustannuksia.

Merkittävimmiä informaatiota koskeviksi hyödyiksi voidaan katsoa julkisen taloudellisen informaation lisääntyminen sekä luottamuksen lisääntyminen taloudelliseen informaatioon. Corporate governance -raportointimallin myötä tilintarkastajat ja tarkastusvaliokunnat julkaisisivat nykyistä enemmän tietoa esimerkiksi tilintarkastuksesta ja riskienhallinnasta. Tämä olisi hyödyllistä lisäinformaatiota sijoittajille päätöksentekoa varten. Luottamuksen lisääntyminen taloudelliseen informaatioon perustuu corporate governance -viitekehyksen vahvistumiseen. Raportointimallin myötä tarkastusvaliokunta suhtautuisi rooliinsa julkisen dokumentointinsa johdosta vakavammin ja olisi tietoisempi omista ja tilintarkastajien velvollisuuksista. Myös tutkimuksen teoriaosuus tukee tätä näkemystä. Toimiva ja kokonaisvaltainen corporate governance -viitekehys vaikuttaa taloudellisen raportoinnin laatuun positiivisesti.

Keskeisimpinä informaatiota koskevinä haasteina voidaan pitää käyttäjien riittämätöntä ymmärrystä raporteista ja tilintarkastuskertomusten vertailtavuuden heikkenemistä. Lisääntyvä informaatio väärin tulkittuna voi myös hämmentää raporttien lukijoita ja enemmän vähentää kuin lisätä heidän ymmärrystään yrityksen nykytilasta ja tulevaisuuden näkymistä. Lisäksi on huomioitava, että eri asioiden sisällyttämistä laajennettuun tilintarkastuskertomukseen koskevat kriteerit edellyttävät harkintaa ja voivat vaihdella erilaisten tilintarkastusten tai eri yhtiöiden välillä. Tämä johtaisi vertailtavuuden heikkenemiseen. Uuden tilintarkastusstandardin tulisikin ohjata selkeästi ja riittävästi tilintarkastuskertomuksen sisältöä, jotta vertailtavuus kertomuksissa säilyisi.

Merkittävimpiä yhteiskunnallisia corporate governance -raportointimallin hyötyjä ovat tilintarkastuksen arvon nouseminen ja laadun paraneminen sekä odotus- ja informaatio-kuilun kaventuminen. Tilintarkastuksen arvon kasvaminen perustuu sijoittajien saamaan

lisäinformaatioon. Tilintarkastuksen merkitys yhtenä informaatiolähteenä vahvistuisi, mikä johtaisi tilintarkastuksen arvon kasvamiseen. Toisaalta myös näkemys siitä, että tarkastusvaliokuntien laatima raportti sijoittajille täydentäisi tilintarkastuskertomusta korostanee tilintarkastuksen arvoa sijoittajille. Sijoittajat ja muut sidosryhmät saisivat enemmän tietoa niin yhtiöstä kuin tilintarkastuksesta. Corporate governance -raportointimalli tuottaisi heille enemmän tietoa, mikä lisäisi heidän saamaansa hyötyä tilintarkastuksesta.

Lisäinformaatiolla on vaikutus myös tilintarkastuksen laatuun. Informaatio tilintarkastusprosessista ja sen laadusta korostavat tilintarkastuksen kokonaislaatua. Tilintarkastuksen yleensä ainoa ulospäin näkyvä tuotos on tilintarkastuskertomus, joka ei vakio-
muotoisine lausuntoineen sisällä juurikaan tietoa tehdyn työn laadusta. Lisäinformaatio tarkastusvaliokunnilta taloudellisen raportointiprosessin valvonnasta ja tilintarkastuksesta auttaisi sijoittajia arvioimaan tilintarkastusprosessia ja sen laatua. Myös tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisen kommunikaation parantaminen vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun positiivisesti, varsinkin kun tilintarkastuksesta on tullut entistä haastavampaa ja tilinpäätöksissä käytetään yhä enemmän harkintaa. Tilintarkastaja saisi tarkastusvaliokunnalta tietoa yhtiön taloudellisesta raportointiprosessista mukaan lukien sisäinen valvonta ja riskienhallinta. Tilintarkastajan tekemät arviot ja harkinnat saisivat enemmän tukea, joka varmasti edesauttaisi tilintarkastuksen laatua.

Empiirisen aineiston perusteella voidaan todeta, että corporate governance -raportointimalli edesauttaisi odotuskuilun kaventamisessa. Kaventuminen perustuisi mallin tuomaan läpinäkyvyyteen tilinpäätösraporttien valmistelussa ja tilintarkastusprosessissa. Käyttäjien odotukset tilintarkastuksesta eivät kasvaneen läpinäkyvyyden myötä olisi enää välttämättä ylimitoitettuja. Sidosryhmät saisivat mallin myötä tarkastusvaliokunnilta lisäinformaatiota tilintarkastusprosessista ja siitä, kuinka tarkastusvaliokunta on suoriutunut tilintarkastuksen valvontatehtävästä. Uskoakseni tämä seikka vaikuttaisi positiivisesti odotuskuiluun, sillä sidosryhmien tietämys tilintarkastuksesta lisääntyisi. Odotuskuilua on mahdollista kaventaa tuomalla käyttäjien odotuksia lähemmäksi tilintarkastuksen todellisuutta, tai vaihtoehtoisesti muokkaamalla tilintarkastajan tehtäviä tai tilintarkastuksen luonnetta. Corporate governance -raportointimallilla voisi olla vaikutusta sijoittajien odotuksiin siten, että ne vastaisivat aiempaa enemmän tilintarkastuksen todellisuutta.

Aiempien tutkimusten mukaan merkittävimmät seikat suoritustasossa, joita kohtaan yleisö kokee tyytymättömyyttä, liittyvät tilintarkastuskertomuksen tiedonantoon. Yleisön mielestä heitä ei informoida riittävästi yritysten epäsuotuisista tilanteista ja tapahtumista. Mikäli corporate governance -raportointimalli kattaisi myös riskien raportointia ja going concern -periaatetta koskevaa raportointia nykyistä laajemmin, voisivat positiiviset vaikutukset koskea suorituskuilun kaventumista. Toiminnan jatkuvuutta käsittelevään ISA 570 -standardiin saattaisi tulla muutoksia, jos tarkastusvaliokunnat raportoisivat nykyistä laajemmin going concern -periaatetta koskevista seikoista. Tilintarkastuslainsäädännön ja -standardien kehittämisen avulla voitaneen vaikuttaa myös puutteelliseen säännöskuiluun, joka on yksi odotuskuilun osatekijä. Puutteellisella säännöskuilulla viitataan siihen, että käytössä olevia tilintarkastuslakeja, säännöksiä ja suosituksia pidetään puutteellisina.

Taloudellista informaatiota koskevien hyötyjen käsittelyssä tuli jo ilmi, että sijoittajat ja analyytikot saisivat uudistuksen myötä lisäinformaatiota heidän päätöksentekoa varten. Tällä olisi useiden tahojen mukaan positiivinen vaikutus informaatiokuilun pienenemiseen. Osa nykyisin ei-julkinen yhtiöinformaatio ja tiedot tilintarkastuksen laajuudesta, prosessista ja tuloksista olisivat saatavilla yrityksen ulkopuolella. Sijoittajat ja muut yrityksen ulkoiset sidosryhmät pääsisivät täten lähemmäksi yritystä. Myös informaatio kirjanpidossa ja tilinpäätöksissä tehtyihin ratkaisuihin sisältyvästä harkinnasta ja arvioista ja yhtiön riskienhallinnasta kiinnostaisi sijoittajia. Varsinkin epävarmojen talousuhdanteiden aikana riskienhallinta ja arviot toiminnan jatkuvuudesta lienevät erityisen mielenkiinnon kohteena.

Corporate governance -raportointimallin keskeisin yhteiskunnallinen ja lainsäädännöllinen haaste on erot eri maiden välisissä corporate governance -viitekehyksissä. Corporate governance -raportointimallin sisällyttäminen osaksi eri maiden lainsäädäntöä vaatisi mittavaa yhteistyötä lainsäätäjien välillä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla, jotta mallia voitaisiin soveltaa mahdollisimman yhdenmukaisesti. Tämä olisi hidaskäyttöinen ja haastava prosessi globaalissa mittakaavassa. Suurin haaste on se, että IAASB:llä ei ole valtuuksia säätää corporate governance -käytäntöjä, vaan ne kuuluvat alueellisen tai kansallisen lainsäädäntövallan piiriin. Mikäli IAASB uudistaa ISA-standardeja siten, että ne vaativat corporate governance -raportointimallin käyttöönottoa, saattaa lainsäätäjille tulla paineita uudistaa corporate governance -viitekehyksiä. Malli olettaa, että yhti-

össä on perustettu tarkastusvaliokunta, mikä ei aina kuitenkaan pidä paikkaansa aina-
kaan pienemmissä yhtiöissä. Suomessa tarkastusvaliokunnat eivät tällä hetkellä ole pa-
kollisia listayhtiöidenkään osalta. Näin ei välttämättä ole enää tulevaisuudessa.
IAASB:n olisi tärkeä huomioida myös pienet ja keskisuuret yhtiöt, sillä niissä mallin
soveltaminen ei välttämättä olisi tarkoituksenmukaista. Kustannukset saattaisivat ylittää
saavutetut hyödyt. Tilintarkastajan raportointia kehitettäessä olisikin syytä tarkastella
vaikutuksia kokonaisvaltaisesti ja punnita ne tarkoin.

4.2 Tutkimuksen laadun arviointia

Arvioitaessa tutkimuksen laatua puhutaan usein reliabiliteetista ja validiteetista. Alasuu-
tarin ym. (2005, 253) mukaan käsitteet on syytä tuntea, sillä ne ovat keskeisiä tutkimuk-
sen laadun parantamiseen tähtäviä välineitä. Validiteetti tarkoittaa sitä, missä määrin
tietty väite, tulkinta tai tulos ilmaisevat kohdetta, johon niiden on tarkoitus viitata.
Muun muassa Grönfors (1982), Koskinen ym. (2005) ja Kihn & Ihantola (2008) ovat
jakaneet kvalitatiivisen tutkimuksen validiuden kolmeen osa-alueeseen: sisäiseen, ul-
koiseen ja rakenteelliseen validiteuteen. Reliabiliteetiksi ymmärretään se konsistenssin
aste, jolla jotkin tapaukset sijoitetaan samaan luokkaan eri havainnoitsijoiden toimesta
eri aikoina. Kyseessä on siis ristiriidattomuus. (Grönfors 1982, 173-179) Ristiriidatto-
muudella tarkoitetaan sitä, missä määrin toinen tutkija voi toistaa tutkimuksen ja päätyä
samoihin tuloksiin (Koskinen ym. 2005, 258).

Sisäinen validius viittaa tulkinnan sisäiseen loogisuuteen ja ristiriidattomuuteen, ja se
tulisi osoittaa relevanttien tutkimusvaiheiden mahdollisimman tarkalla kuvauksella
(Kihn & Ihantola 2008, 88; 92). Tässä tutkimuksessa tutkimusvaiheita on kuvattu lu-
vuissa 3.1 ja 3.2, millä on pyritty välittämään lukijalle kuva tulkinnan ja analysoinnin
taustalla vaikuttavista tekijöistä. Rakennevalidiuden varmistaminen puolestaan toteute-
taan Kihnin ja Ihantolan (2008, 93) mukaan harkitsemalla tarkkaan ongelmanasetteluun
parhaiten soveltuvaa metodologista lähestymistapaa sekä toteuttamalla aineiston tulkin-
ta ja johtopäätösten teko loogisesti perustellen ja teoreettiseen viitekehykseen suhteutta-
en. Toiminta-analyttinen tutkimusote tarjosi sopivimmat edellytykset tälle tutkimuk-
selle, koska tavoitteena oli ymmärryksen ja tulkinnan luominen tutkittavasta kohteesta.
Aineiston tulkinta pohjautui sisällönanalyysiin, joka on kvalitatiivisen tutkimuksen pe-
rusanalyysimenetelmä. Sisällönanalyysillä tutkittavasta ilmiöstä saatiin luotua kuvaus
tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysi oli teoriaohjaava, joten siinä oli myös joi-

takin kytkentöjä teoriaan. Ulkoisen validiuden eli yleistettävyyden turvaamiseksi kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota aineiston keruun suunnitteluun ja toteutukseen (Kihn & Ihantola 2008, 93). Aineisto kerättiin luotettavan tahon (IFAC) WWW-sivuilta, ja se koostui tilintarkastusalan asiantuntijaorganisaatioiden ja merkittävien sijoittajia edustavien tahojen näkemyksistä. Voidaan olettaa, että tutkimuskohteesta saatiin sekä teorian että käytännön kannalta olennaista käyttökelpoista tietoa.

Kihnin ja Ihantolan (2008, 91) mukaan reliabiliuden arvioinnin kannalta keskeistä on se, että tutkimus on dokumentoitu ja raportoitu siten, että lukija voi arvioida, miten havainnot on tuotettu ja muokattu tulkinnaksi. Tutkimuksen eteneminen onkin pyritty kuvaamaan siten, että toinen tutkija voisi samoilla tutkimusmenetelmillä ja aineistolla päätyä vastaaviin tuloksiin. Tavoitteena oli edetä tutkimuksessa loogisesti ja johdonmukaisesti siten, että ketju aiheenvalinnasta tutkimusmenetelmien valinnan ja muiden vaiheiden kautta johtopäätöksiin saakka olisi selkeä ja sisältäisi perustelut kullekin valinnalle.

4.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet

IAASB:n tilintarkastajan raportoinnin kehittämiseen tähtäävä projekti on vielä kesken. Mikäli tilintarkastajan raportointi kehittyy tässä tutkimuksessa käsitellyllä tavalla, syntyisi useita uudistuksen toteutuneita vaikutuksia koskevia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Mielenkiinnon kohteena olisivat varmasti ainakin tarkastusvaliokunnan rooli ja merkitys, julkistetun taloudellisen lisäinformaation hyödyllisyys sijoittajille sekä vaikutukset informaatio- ja odotuskuiluun. Tarkastusvaliokunnan osalta olisi mahdollista tutkia, lisääntyisikö sen työmäärä olennaisesti ja muuttuisiko tarkastusvaliokunnan jäsenen valintakriteerit. Lisäksi olisi hyödyllistä tutkia, kuinka uudistus vaikuttaisi yhtiölle aiheutuviin kustannuksiin sekä tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan palkkioihin.

Tilintarkastajan raportointia on mielenkiintoista tutkia aina, kun jokin merkittävä tekijä raportointiprosessissa muuttuu. Jos tarkastusvaliokunnan laatima raportti tulee osaksi tilintarkastusta, jatkossa olisi syytä tarkastella myös muutoksen vaikutuksia tilintarkastajan työhön, jonka olennainen osa raportointi on. Tutkimusmahdollisuudet koskisivat tältä osin tilintarkastajan työn sisältöä, työmäärää ja ammattikunnan omia näkemyksiä raportointimallin vaikutuksista tilintarkastukseen.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

- Alasuutari, P., Koskinen, I. & Peltonen, T. 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Beasley, M. Carcello, D. Hermanson, R. & Neal T. 2009. The audit committee oversight process. *Contemporary Accounting Research* 26, 65–122.
- Bebchuk, S, Cohen, A. & Ferrell A. 2004 What matters in corporate governance? Harvard Law School John M. Olin Center, Discussion Paper No. 491.
- Boardman Oy 2010. *Tarkastusvaliokunnan rooli ja tehtävät*. Tallinna: Tallinna Raamattutrukikoja OÜ.
- Boyd, D.T., Boyd, S. C. & Boyd, W. L. 2001. The Audit Report: A “misunderstanding gap” between users and preparers. *The National Public Accountant*. 45:10, 56–60.
- Burns, N. & Grove, S. K. 1997. *The practice of nursing research. Conduct, critique & utilisation*. Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G. & Wright, A. 2004. The Corporate Governance Mosaic And Financial Reporting Quality. *Journal of Accounting Literature*. 23, 87–152.
- Dennis, I. 2010. What do you expect? A reconfiguration of the audit expectations gap. *International Journal of Auditing*. 14, 130–146.
- Duhovnik, M. 2011. Time to endorse the ISAs for European use. *Accounting in Europe*, 8:2, 129–140.
- Effective Company Stewardship: Enhancing Corporate Reporting and Audit*. 2011. Financial Reporting Council: London.
- Euroopan komissio 2011. Komission yksiköiden valmisteluasiakirja. Tiivistelmä vaikutusten arvioinnista. Bryssel: Euroopan komissio.
- Gold, A., Gronewold, U. & Pott, C. 2009. *Financial Statement Users’ Perceptions of the IAASB’s IAS 700 Unqualified Auditor’s Report in Germany and the Netherlands*. Summary Report to the Auditing Standards Board and the International Auditing and Assurance Standards Board. New York.
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. Helsinki: WSOY.
- Hertsu, A. 2009. Typistynyt tarkastuskertomus kuohuttaa. *Kauppalehti* 16.2.2009, Uutiset, 4.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Horsmanheimo, P. 1998. Tilintarkastuslain muutostarpeita. *Tilintarkastus* 42, 313–319.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M. 2002. *Tilintarkastus. Asiakkaan opas*. Helsinki: WSOY Lakitieto.
- Horsmanheimo, P. 2008. Uudensisältöinen tilintarkastuskertomus. *Tilisanomat*, 4, 36–40.
- Humphrey, C., Kausar, A., Loft, A. & Woods M. 2011. Regulating audit beyond the crisis: A critical discussion of the EU Green Paper. *European Accounting Review*, 20:3, 431-457.
- Humphrey, C., Moizer, P. & Turley, S. 1992. The audit expectations gap in the United Kingdom. *Accounting and Business Research*. Winter. 83–84.
- Hämäläinen, J. 1987. *Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”*. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.
- IAASB 2011. *Enhancing the Value of Auditor Reporting: Options for Change*. New York: IFAC
- IFAC 2010. *IFAC Member Body Compliance Program: Basis of ISA Adoption by Jurisdiction*. New York: IFAC.
- Jokinen, J. 2011. Tarkastusvaliokunnan rooli kasvussa. *Tilisanomat*. 5, 30–33.
- Kansainväliset tilintarkastus- ja laadunvalvontastandardit 2009*. KHT-yhdistys. Helsinki: KHT-Media.
- Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010. IFAC. Helsinki: KHT-Media.
- Kasanen E., Lukka K. & Siitonen A. 1991. *Konstrukttiivinen tutkimusote liiketaloustieteessä*. LTA 1991/3, 301–329.
- Karhu, K. 1998. Tilintarkastussuosituksien kansainväliselle tasolle. *Tilintarkastus*, 42, 485.
- Kihn, L. & Ihantola, E. 2008. *Tutkimuksen laadun arvioinnista*. Teoksessa Hyvönen, T., Laine, M. & Mäkelä, H. (toim.) *Laskenta-ajattelun tutkija ja kehittäjä: professori Salme Näsi 60 vuotta*. Tampereen yliopisto.
- Koh, H. C. & Woo, E. 1998. The expectation gap in auditing. *Managerial Auditing Journal*, 13, 147–154.

- Kosonen, L. 2005. *Vaarinpidosta virtuaaliaikaan, sata vuotta suomalaista tilintarkastusta*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 210.
- Kärkkäinen, H. 1998. *Tilintarkastajien uskottavuus sidosryhmien näkökulmasta*. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Licensiaatintyö.
- Köhler, A., Merkt H. & W. Böhm 2009. *Evaluation of the Possible Adoption of International Standards on Auditing (ISAs) in the EU*. Duisburg-Essenin yliopisto: Euroopan komissio.
- Larcker, D., Richardson, S., & Tuna, I. 2004. Does corporate governance really matter? Working paper, The Wharton School.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Meklin, P. 2009. *Tarkastus verorahoitteisessa ja markkinarahoitteisessa toiminnassa – erojen ja yhtäläisyyksien teoreettisia perusteluja*. Teoksessa Heiskanen, J., Kihn, L. & Näsi S. (toim.) Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino oy.
- Mähönen, J. & Villa, S. 2006. *Osakeyhtiö III – Corporate governance*. Porvoo: WSOYpro.
- McEnroe, J. E. & Martens, S. C. 2001. Auditors' and investors' perceptions of the "expectation gap". *Accounting Horizons*, 15/4, 345–358.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampereen yliopisto. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A 2: Tutkielmia ja raportteja 12.
- Ojo, M. 2006. Eliminating the audit expectation gap: Myth or reality? *Journal of Forensic Accounting*, 8, 134–147.
- OECD 2004. *OECD Principles of Corporate Governance 2004*. Pariisi: OECD.
- Porter, B. 1993. An empirical study of the audit expectation-performance gap. *Accounting and Business Research*, 24/93, 49–68.
- PWC 2003, *Audit Committee – Käytännön ohjeita tehokkaasti toimivan tarkastusvaliokunnan muodostamiseksi*. Helsinki: PWC.
- Salehi, M. & Rostami, V. 2009. Audit expectation gap: International evidences. *International Journal of Academic Research*. 1:1, 140–146.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Sarbanes, P., & Oxley, M. 2002. *Sarbanes-Oxley Act of 2002*. Washington, DC: U.S. Congress.
- Sorsa, E. 2001. Tarvitaanko tilintarkastajaa pienyhtiöissä? *Tilintarkastus*, 5, 27–31.
- Strauss, A. L. & Gorbin, J. 1990. *Basics of qualitative research: Grounded theory. Procedures and techniques*. London: Sage.
- Strauss, A. L. & Gorbin, J. 1998. *Basics of qualitative research. Procedures and techniques for developing grounded theory*. 2. painos. London: Sage.
- Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2010. Arvopaperimarkkinayhdistys ry.
- Sweeney, B. 1997. Bridging the expectation gap - on shaky foundations. *Accountancy Ireland* 29/2, 18–20.
- Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot 2010. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Tomperi, S., 2009. *Tilintarkastus - Normeista käytäntöön*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Troberg, P. & Viitanen, J. 1999. The audit expectation gap in Finland in an international perspective. Helsinki: Swedish School of Economics and Business Administration.
- Troberg, P. & Viitanen, J. 2001. Tilintarkastuksen odotuskuilu. *Tilintarkastus*, 45, 11–12.
- Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset, 2010. Euroopan komissio: Bryssel.

Virallislähteet:

- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kirjanpitolain ja tilintarkastuslain muuttamisesta HE 189/2000
- Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 194/2006
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
- Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459
- Valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta 28.6.2007/735

Muut lähteet:

- BDO Oy:n WWW-sivusto. <<http://www.bdo.fi/story/tilintarkastuksen-odotuskuilu>> 7.3.2012
- Blue Ribbon Committee 1999. Improving the Effectiveness of Corporate Audit Committees. <www.nasdaq.com/about/Blue_Ribbon_Panel.pdf> 11.2.2012
- CFA Institute 2010. Independent Auditor's Report. Survey Results. <http://www.cfainstitute.org/Survey/independent_auditors_report_survey_results.pdf> 20.3.2012
- Euroopan unionin WWW-sivu. Sanasto. <http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/green_paper_en.htm> 15.10.2011
- FEE-järjestön WWW-sivusto, <<http://www.fee.be>> 5.1.2012
- Finanssivalvonta 2011. Markkinat-tiedote 2/2011. <http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Markkinat/Documents/Markkinat_2_2011.pdf> 1.12.2011
- IFAC-järjestön WWW-sivusto, Exposure drafts and consultation papers <<http://www.ifac.org/publications-resources/enhancing-value-auditor-reporting-exploring-options-change>> 6.4.2012
- Institute of Chartered Accountants in England and Wales 2007. Audit Quality: Fundamentals – Auditor Reporting. <<http://www.icaew.com/~media/Files/technical/Audit-and-assurance/audit-quality/audit-quality-forum/january-2007-auditor-reporting>> 20.3.2012
- KHT-yhdistyksen WWW-sivusto, <<http://www.khtyhdistys.fi/>> 20.12.2011
- NASDAQ OMX:n WWW-sivusto. <http://www.nasdaqomxnordic.com/about_us?languageId=4, 20.3.2012
- Niemi, L. 2010. *Tilintarkastuksen tutkimus – mitä tutkitaan ja mitä on opittu?* Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ja Työ- ja elinkeinoministeriön seminaari tilintarkastuksen tieteellisestä tutkimuksesta ja opetuksesta Suomessa – toimintatavat, odotukset ja hyödyt eri toimijoiden kannalta, Helsinki, 25.5.2010. <www.keskuskauppakamari.fi/content/download/36526/657214> 15.11.2011
- Työ- ja elinkeinoministeriön WWW-sivu, <http://www.tem.fi/index.phtml?93586_m=105713&s=2584> 12.3.2012

LIITTEET

LIITE 1: Tilintarkastuskertomusmalli

TILINTARKASTUSKERTOMUS

[X] Oy:n yhtiökokoukselle

Olemme tilintarkastaneet X Oy:n kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tilikaudelta 1.1.-31.12.2011. Tilinpäätös sisältää taseen, tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja liitetiedot.

Hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisesta ja siitä, että ne antavat oikeat ja riittävät tiedot Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti. Hallitus vastaa kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä ja toimitusjohtaja siitä, että kirjanpito on lainmukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty.

Tilintarkastajan velvollisuudet

Velvollisuutenamme on antaa suorittamamme tilintarkastuksen perusteella lausunto tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Tilintarkastuslaki edellyttää, että noudatamme ammattieettisiä periaatteita. Olemme suorittaneet tilintarkastuksen Suomessa noudattavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää, että suunnittelemme ja suoritamme tilintarkastuksen hankkiaksemme kohtuullisen varmuuden siitä, onko tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa olennaista virheellisyttä ja siitä, ovatko hallituksen jäsenet tai toimitusjohtaja syyllistyneet tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan, taikka rikkoneet osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä.

Tilintarkastukseen kuuluu toimenpiteitä tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi ja toimintakertomukseen sisältyvistä luvuista ja niissä esitettävistä muista tiedoista. Toimenpiteiden valinta perustuu tilintarkastajan harkintaan, johon kuuluu väärinkäytöksestä tai

virheestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riskien arvioiminen. Näitä riskejä arvioi-
dessaan tilintarkastaja ottaa huomioon sisäisen valvonnan, joka on yhtiössä merkityksel-
listä oikeat ja riittävät tiedot antavan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisen
kannalta. Tilintarkastaja arvioi sisäistä valvontaa pystyäkseen suunnittelemaan olosuh-
teisiin nähden asianmukaiset tilintarkastustoimenpiteet mutta ei siinä tarkoituksessa, että
hän antaisi lausunnon yhtiön sisäisen valvonnan tehokkuudesta. Tilintarkastukseen kuu-
luu myös sovellettujen tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuuden, toimivan
johdon tekemien kirjanpidollisten arvioiden kohtuullisuuden sekä tilinpäätöksen ja toi-
mintakertomuksen yleisen esittämistavan arvioiminen.

Käsityksemme mukaan olemme hankkineet lausuntonne perustaksi tarpeellisen mää-
rän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

Lausunto

Lausuntonamme esitämme, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat Suomessa voi-
massa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten
mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta ase-
masta. Toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ovat ristiriidattomia.

[(Tilintarkastajan toimi)paikka ja päiväys]

[Tilintarkastajan allekirjoitus]

[Tilintarkastajan osoite]

LIITE 2: Tutkimuksen kohderyhmä

Nro	Lyhenne	Vastaaja (57 kpl)	Alue
Sijoittajat ja analyytikot (6)			
1.	BR	BlackRock, Inc (Investment Manager)	KV
2.	CalPERS	California Public Employees' Retirement System	PA
3.	CFA	CFA Institute	KV
4.	EUMEDION	Eumedion (Dutch Institutional Investors)	EU
5.	ICGN	International Corporate Governance Network	KV
6.	HEOS	Hermes Equity Ownership Services	EU
Sääntelijät ja valvojaviranomaiset (12)			
7.	BCBS	Basel Committee on Banking Supervision	EU
8.	CPAB	Canadian Public Accountability Board	PA
9.	DFSA	Dubai Financial Services Authority	LIA
10.	EBA	European Banking Authority	EU
11.	ESMA	European Securities and Markets Authority	EU
12.	FAOA	Federal Audit Oversight Authority of Switzerland	EU
13.	FSAN	Finanstilsynet, The Financial Supervisory Authority of Norway	EU
14.	H3C	Haut Conseil du Commissariat aux comptes	EU
15.	IAIS	International Association of Insurance Supervisors	KV
16.	ICAC	Accounting and Auditing Institute Spain	EU
17.	IOSCO	International Organization of Securities Commissions	KV
18.	SEHKL	The Stock Exchange of Hong Kong Ltd.	A

Tilintarkastusyhteisöt (10)			
19.	BDO	BDO International Limited	KV
20.	BT	Baker Tilly	KV
21.	DTT	Deloitte Touche Tohmatsu Limited	KV
22.	EYG	Ernst & Young Global	KV
23.	GTI	Grant Thornton International Ltd	KV
24.	KPMG	KPMG IFRG Limited	KV
25.	MAZARS	Mazars and Guérard	KV
26.	PP	Pitcher Partners, Australia	A
27.	PWC	PricewaterhouseCoopers	KV
28.	RSM	RSM International	KV
IFAC:n jäsenet ja muut ammatilliset järjestöt (29)			
29.	ACCA	The Association of Chartered Certified Accountants	EU
30.	ASSIREVI	Association of the Italian Auditors	EU
31.	CAQ	Center for Audit Quality	PA
32.	CGAC	Certified General Accountants Association of Canada	PA
33.	CHA	Chamber of Hungarian Auditors	EU
34.	CIPFA	Chartered Institute of Public Finance and Accountancy	EU
35.	CNCC-CSOEC	Compagnie Nationale des Commissaires aux Comptes and the Conseil Supérieur de l'Ordre des Experts-Comptables	EU
36.	CNDCEC	Consiglio Nazionale dei Dottori Commercialisti	EU
37.	CPAA	CPA Australia	A
38.	EFAA	European Federation of Accountants and Auditors for SMEs	EU
39.	FAR	FAR (Institute for the Accountancy Profession in Sweden)	EU
40.	FEE	Fédération des Experts Comptables Européens	EU

41.	FSR	Foreningen af Statsautoriserede Revisorer (Danish Institute of Accountants)	EU
42.	HKICPA	Hong Kong Institute of Certified Public Accountants	A
43.	ICAA	Institute of Chartered Accountants in Australia	A
44.	ICAEW	The Institute of Chartered Accountants in England and Wales	EU
45.	ICAM	Institute of Certified Accountants of Montenegro	EU
46.	ICAP	Institute of Chartered Accountants of Pakistan	A
47.	ICAS	Institute of Chartered Accountants of Scotland	EU
48.	ICPAR	Institute of Certified Public Accountants of Rwanda	LIA
49.	IDW	Institut der Wirtschaftsprüfer	EU
50.	IPA	Institute of Public Accountants (Australia)	A
51.	JICPA	The Japanese Institute of Certified Public Accountants	A
52.	KICPA	Korean Institute of Certified Public Accountants	A
53.	NBA	Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants	EU
54.	NYSSCPA	New York State Society of Certified Public Accountants	PA
55.	SAICA	The South African Institute of Chartered Accountants	LIA
56.	SMPC	IFAC Small and Medium Practices Committee	KV
57.	ZICA	Zambia Institute of Chartered Accountants	LIA

ALUEET:

KV = kansainvälinen taho

EU = Eurooppa

PA = Pohjois-Amerikka

LIA = Lähi-itä ja Afrikka

A = Aasia ja Tyynimeri